

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Doğu Karadeniz Projesi
Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

DOKAP BÖLGESİ TARIMSAL ÜRETİM VE TARIMSAL SANAYİ YATIRIM POTANSİYELİ ARAŞTIRMA PROJESİ

DOKAP BÖLGESİ KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK KÜMELENME RAPORU

Mart 2019

Bu rapor, TÜBİTAK Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü'nün gerçekleştirdiği "DOKAP Bölgesi Tarımsal Üretim Ve Tarımsal Sanayi Yatırım Potansiyeli Araştırma Projesi" kapsamında hazırlanmıştır. Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İçindekiler

1. Uluslararası Canlı Küçükbaş Hayvan Ve Et Ticareti	3
1.1 Canlı Hayvanlar; Hayvansal Ürünler.....	3
1.2 Küçükbaş Hayvan	3
1.2.1 <i>Dünyada Canlı Küçükbaş Hayvan İhracat Ve İthalatı</i>	3
1.3 Etler Ve Yenilen Sakatat	13
1.3.1 <i>Dünyada Koyun Ve Keçi Eti (Taze, Dondurulmuş Veya Soğutulmuş) İhracat Ve İthalatı</i> .	13
2. Türkiye Ve DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvan/Hayvansal Üretim Arzı	25
2.1 Türkiye Küçükbaş Hayvancılık İstatistikleri -TÜİK.....	25
2.1.1. <i>Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı Ve Küçükbaş Hayvansal Üretim</i>	25
2.2 DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık İstatistikleri - TÜİK.....	34
2.2.1 <i>DOKAP Bölgesi'nde Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı Ve Küçükbaş Hayvansal Üretim</i>	34
2.3 Sektör Paydaşları Ve Sektöre Yönelik Faaliyetleri.....	43
2.4 Değer Zinciri.....	64
2.4.1 <i>Küçükbaş Hayvancılık Değer Zinciri</i>	64
2.4.2 <i>Dokap Küçükbaş Hayvancılık Değer Zinciri</i>	65
3. DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Potansiyeli Olan İlçelerin Seçimi 69	
3.1 Kümelenme Kavramı.....	69
3.1.1 <i>Kümelenme Nedir?</i>	69
3.1.2 <i>DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenmesi</i>	78
3.1.3 <i>DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Potansiyeli İlçelerin Seçimi</i>	82
4. Rekabetçilik İhtiyaç Analizi	89
4.1 Mevcut Durum Analizi	89
4.1.1 <i>Rekabetçilik Ve İhtiyaç Analizi</i>	90
5. DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Strateji Yol Haritası Ve Kümelenme Modeli	101
5.1 DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Strateji Yol Haritası	101

Tablolar

Tablo 1. Dünyanın Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İhracatı ve Önde Gelen İhracatçı Ülkelerin İhracat Değerleri (1.000 \$)	6
Tablo 2. Dünyadaki Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İthalatı ve Önde Gelen İthalatçı Ülkelerin İthalat Değerleri (1.000 \$).....	8
Tablo 3. Dünyadaki Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İhracatında Önde Gelen İhracatçı Ülkelerin İhracat Birim Değerleri	10
Tablo 4. Dünyadaki Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İhracatında Önde Gelen İhracatçı Ülkelerin İhracat Birim Değerleri	10
Tablo 5. Dünyadaki Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İthalatında Önde Gelen İthalatçı Ülkelerin İthalat Birim Değerleri.....	11
Tablo 6. Dünyadaki Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İthalatında Önde Gelen İthalatçı Ülkelerin İthalat Birim Değerleri.....	11
Tablo 7. Dünyadaki Toplam Koyun ve Keçi Eti (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş) İhracatı ve Önde Gelen İhracatçı Ülkelerin İhracat Değerleri (1.000 \$)	15
Tablo 8. Dünyadaki Toplam Koyun ve Keçi Eti (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş) İthalatı ve Önde Gelen İthalatçı Ülkelerin İthalat Değerleri (1.000 \$).....	17
Tablo 9. Dünyadaki Toplam Küçükbaş Hayvan Eti İhracatında Önde Gelen İhracatçı Ülkelerin İhracat Birim Değerleri (\$/Ton)	19
Tablo 10. Dünyadaki Toplam Küçükbaş Hayvan Eti İthalatında Önde Gelen İthalatçı Ülkelerin İthalat Birim Değerleri (\$/Ton)	20
Tablo 11. Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Küçükbaş Hayvansal Üretim-TÜİK Verileri	27
Tablo 12. Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Küçükbaş Hayvansal Üretim Yüzdeleri	28
Tablo 13. Yıllık Kesilen Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Et Üretimi – TÜİK Verileri	32
Tablo 14. Yıllık Küçükbaş Hayvan Deri Üretimi (Sayı) – TÜİK Verileri.....	33
Tablo 15. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı -TÜİK Verileri	36
Tablo 16. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı Yüzdeleri -TÜİK Verileri	37
Tablo 17. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Süt Üretimi -TÜİK Verileri	39
Tablo 18. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Yün-Kıl-Tiftik Üretim Sayıları	41
Tablo 19. Küresel Ölçekte Faaliyet Gösteren Kurum ve Kuruluşlar	43
Tablo 20. Ulusal Ölçekte Faaliyet Gösteren Kurum ve Kuruluşlar	45

Tablolar (Devam)

Tablo 21. Bölgesel Ölçekte Faaliyet Gösteren Kurum ve Kuruluşlar.....	52
Tablo 22. Küçükbaş Hayvancılık Değer Zinciri	64
Tablo 23. Kümelenmenin Somut ve Soyut Katkıları.....	71
Tablo 24. Küme / Potansiyel Küme Haritası Aşamaları	74
Tablo 25. DOKAP İlleri Küme / Potansiyel Küme Envanteri.....	76
Tablo 26. Kümelenme Destek Programı ile Desteklenen Kümelenmeler.....	77
Tablo 27. Türkiye’de Yürütülen Bazı Kümelenme Çalışmaları	77
Tablo 28. DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık ve Tarımsal İşletme Sayısı.....	79
Tablo 29. DOKAP Bölgesi’nde Hayvan Sayısına Göre İşletmelerin Dağılımı.....	80
Tablo 30. DOKAP Bölgesi’nde Hayvansal Üretime Dayalı Tarımsal İşletmeler.....	80
Tablo 31. DOKAP Bölgesi’nde Mera Varlığı	81
Tablo 32. 3 Yıldız Analizi Formülasyonu	83
Tablo 33. DOKAP Bölgesi İlçelerin Üç Yıldız Analizi	84
Tablo 34. Rekabetçilik ve İhtiyaç Analizi.....	90
Tablo 35. DOKAP Bölgesi Tarımsal Üretim ve Tarımsal Sanayi Yatırım Potansiyeli Araştırma Projesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Stratejileri.....	104

Şekiller

Şekil 1. GTİP Kodları ile Hayvansal Ürünler	3
Şekil 2. Önde Gelen Canlı Küçükbaş Hayvan İhracatçısı On Ülkenin 2012-2016 Canlı Küçükbaş Hayvan İhracatı (1.000 \$).....	7
Şekil 3. Önde Gelen Canlı Küçükbaş Hayvan İthalatçısı On Ülkenin 2012-2016 Canlı Küçükbaş İthalatı (1.000 \$).....	9
Şekil 4. Dünyada Toplam Küçükbaş Canlı Hayvan İthalatının Ürün Bazlı Dağılımı.....	12
Şekil 5. Önde Gelen Koyun ve Keçi Eti (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş) İhracatçısı On Ülkenin 2013-2017 Koyun ve Keçi Eti İhracatları (1.000 \$).....	16
Şekil 6. Önde Gelen Koyun ve Keçi Eti (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş) İthalatçısı On Ülkenin 2013-2017 Koyun ve Keçi Eti İthalatı (1.000\$).....	18
Şekil 7. Dünyada Toplam Koyun ve Keçi Eti (Taze, Dondurulmuş, Soğutulmuş) İthalatı Ürün Bazlı Dağılımı.....	21
Şekil 8. Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Küçükbaş Süt Üretim Yüzdeleri Grafiği	29
Şekil 9. Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Küçükbaş Yün-Kıl-Tiftik Üretim Yüzdeleri Grafiği ...	30
Şekil 10. Yıllık Kesilen Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Et Üretimi Grafiği	32
Şekil 11. Yıllık Küçükbaş Hayvan Deri Üretimi Grafiği	33
Şekil 12. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı Yüzdeleri Grafiği	38
Şekil 13. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Süt Üretimi Yüzdeleri Grafiği.....	40
Şekil 14. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Başına Süt Üretimi Türkiye Kıyaslaması Grafiği (Kg)	40
Şekil 15. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Yün-Kıl-Tiftik Üretim Yüzdeleri Grafiği.....	42
Şekil 16. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Başına Yün-Kıl-Tiftik Üretimi Türkiye Kıyaslaması Grafiği (Kg)	42
Şekil 17. DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Değer Zinciri	66
Şekil 18. Küme Bileşenleri.....	70
Şekil 19. Küme Yaşam Döngüsü.....	71
Şekil 20. Küme / Potansiyel Küme Haritası	75
Şekil 21. Tarım-Gıda Sektörü Küme / Potansiyel Küme Haritası	75
Şekil 22. DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Küme Potansiyeli İlçeler	83

Şekiller (Devam)

Şekil 23. Çalıştay Resimleri.....	89
Şekil 24. DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Modeli Önerisi	103

Kısaltmalar

DOKAP : Doğu Karadeniz Bölgesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

GTİP : Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSSİDE : Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü

Giriş

Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAP) ve TÜBİTAK Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü (TÜSSİDE) işbirliğiyle yürütülen "Tarımsal Üretim ve Tarımsal Sanayi Yatırım Potansiyeli Araştırma Projesi" kapsamında DOKAP Bölgesinde küçükbaş hayvancılık kümelenme potansiyelinin analizine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Projenin mevcut durum analizinde; küçükbaş hayvancılıkla ilgili Türkiye ve dünya genelindeki stratejik eğilimler, üretim, pazar ve ticaret verileri araştırılmıştır. Daha sonra bölgedeki küçükbaş hayvancılık verileri 3 yıldız analizine göre değerlendirilerek küçükbaş hayvancılık potansiyeli olan iller ve ilçeler belirlenmiştir. Tokat, Gümüşhane, Giresun, Bayburt ve Artvin olarak belirlenen illerin küçükbaş hayvancılık konusunda kümelenme potansiyeli olan ilçelerinden temsilcilerin katılımı ile Tokat'ta, Gümüşhane'de ve Artvin'de olmak üzere üç farklı çalıştay düzenlenmiştir. Ayrıca üreticilerle de yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Başarılı stratejiler geliştirmenin iki temel koşulu; amacı net olarak belirlemek ve durum tespitini detaylı ve doğru yapmaktır. Geliştirilecek işbirliği model stratejileri bağlamında ortaya konulacak mevcut durum tespiti ile birlikte iyi uygulama örneklerinin de incelenmesi ve analiz edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Proje kapsamında yurt dışı ve yurtiçi iyi uygulama örnekleri de araştırılmıştır.

"Tarımsal Üretim ve Tarımsal Sanayi Yatırım Potansiyeli Araştırma Projesi" kapsamında üreticilerle yüz yüze görüşmelerle yapılan anket sonuçlarını içeren ve DOKAP Bölgesinin tarımsal üretim ve tarıma dayalı sanayisinin mevcut durumunu ve potansiyelini ortaya koyan rapordan, özellikle üreticilerin sosyoekonomik ve işletme kapasitelerini değerlendirmek üzere yararlanılmıştır.

Bu rapor;

- Çalıştaylardan ve mülakatlardan elde edilen verilerin;
- Tarım ve Orman Bakanlığı İl Müdürlüklerinin, TÜİK vb. kurumların yayınladığı verilerin ve raporların;
- Proje kapsamında hazırlanan, tarımsal üretim ve tarıma dayalı sanayinin mevcut durum raporunun;
- Küçükbaş hayvancılık iyi uygulama örneklerinin,
- Küçükbaş hayvancılık değer zincirinin,

analizi sonucunda bölgenin küçükbaş hayvancılık konusunda ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların çözümüne yönelik önerilen kümelenme modeli ile kümelenme modeline yönelik stratejileri ve eylemleri içermektedir.

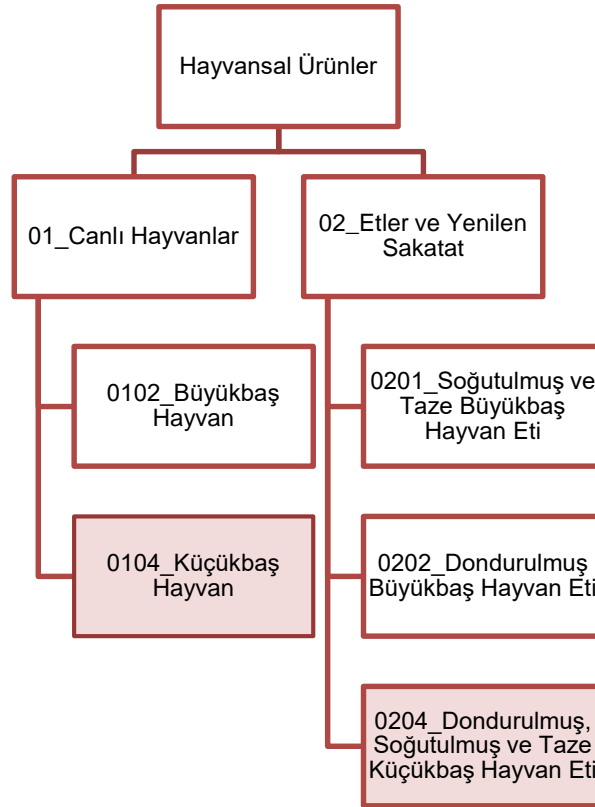
BÖLÜM 1: ULUSLARARASI CANLI KÜÇÜKBAŞ HAYVAN VE ET TİCARETİ

1. ULUSLARARASI CANLI KÜÇÜKBAŞ HAYVAN VE ET TİCARETİ

1.1 CANLI HAYVANLAR; HAYVANSAL ÜRÜNLER

Ekonomik kalkınma ve sanayileşme çabası içerisinde olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için hayvancılık, tarım sektörünün önemli bir alt sektörüdür. Hayvancılık, insan beslenmesindeki yerinden ve ekonomik değerinden dolayı dünya ticaretinde büyük bir önem taşımaktadır. Bu çerçevede aşağıda GTİP kodları verilen ürünler ile ilgili uluslararası ticaret verileri incelenmiştir.

Şekil 1. GTİP Kodları ile Hayvansal Ürünler

1.2 KÜÇÜKBAŞ HAYVAN

1.2.1 Dünyada Canlı Küçükbaş Hayvan İhracat ve İthalatı

Canlı hayvan ihracatında büyükbaşa oranla daha küçük bir pazar payına sahip olan küçükbaş hayvan ihracatı 2017 yılında toplam 1 milyar 806 milyon 291 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. İhracat yapan ülkeler arasında yer alan Sudan ve küçükbaş hayvan ihracat değeri 2016 yılına göre yaklaşık %50 oranında azalmasına rağmen Somali 2017 yılı toplam dünya küçükbaş hayvan ihracatının yaklaşık %35'ine sahip olan ve bu konuda başı çeken ülkelerdir. Büyükbaş hayvan ihracatında önemli bir ülke olan Avusturalya ise küçükbaş hayvan ihracatında 192 milyon 574 bin \$ ile ihracat yapan ülkeler arasında 4.sırada yer almaktadır.

Küçükbaş hayvanda ihracat pazarında Somali ile Sudan'ı izleyen diğer önemli ihracatçı ülkeler ise Romanya ve Ürdün'dür. 2017 yılında ihracat değeri en çok azalan ülke İran İslam Cumhuriyeti olmuştur. Coğrafi olarak ise küçükbaş hayvan ihtiyacının ~%30,77'si Afrika ülkelerinden, %23,2'si Avrupa ülkelerinden, %19,5'i Orta Asya yoğunluklu olmak üzere Asya ülkelerinden, %9,3'ü Avusturalya'dan karşılanmaktadır.

Türkiye'nin 2013-2017 yılları arasındaki küçükbaş hayvan ihracat değeri ortalama 645 bin \$'dır.

2013-2017 yılları arasında ortalama 1 milyar 977 milyon 401 bin \$ değerindeki küçükbaş hayvan ithalatının 813 milyon 306 bin \$'ını gerçekleştiren Suudi Arabistan en büyük ithalatçıdır. İlk üç ithalatçı ülke olan Suudi Arabistan, Libya ve Kuveyt'in 2013-2016 yılları arasında ithalat değerlerinde çok büyük bir artma veya azalma söz konusu değilken 2016-2017 yılları arasında Suudi Arabistan'da azalma (~%5), Kuveyt de ise artış (~%6) olmuştur. İthalat değerlerindeki değişimin pozitif yönde olduğu bir diğer ülke ise Katar (~%5)'dir. Bunların dışında son beş yılda ithalatçı 20 ülkenin ithalat değerlerini genel olarak incelediğimiz zaman birkaç istisna ülke dışında çok büyük dalgalanmaların yaşanmadığı görülmektedir. İthalatçı ülkeler arasında 20. sırada yer alan Türkiye ise özellikle son yıllarda kırmızı et ihtiyacının karşılanmasında daha çok büyükbaş canlı hayvan ihracatını tercih ettiğinden 2012 yılında 15 milyon 687 bin \$ tutarında olan ithalatını 2016 yılında 976 bin \$'a düşürmüştür. Ancak özellikle kurban bayramı dönemlerindeki et ihtiyacını karşılayabilmek için 2017 yılında bu rakam 37 milyon 313 bin \$'a yükselerek son beş yılın en yüksek değerine ulaşmıştır.

Coğrafi olarak küçükbaş hayvan ithalatının ~%73,5 ile Asya, %12 ile Afrika, %9,03 ile Avrupa ülkeleri tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Asya ülkeleri tarafından gerçekleştirilen ithalatın diğer kıta ülkelere göre yüksek olma nedeni dini olarak yasak olduğu için müslüman ülkelerin küçükbaş hayvan tüketiminde domuzu tercih etmemesi olarak yorumlanmıştır.

Dünyadaki toplam canlı küçükbaş hayvan (GTİP Kodu 0104) ithalatının ürün gruplarına göre dağılımı incelendiğinde; 2017 yılında ithalat yapılan ürün gruplarının oransal dağılımı %86,2 oranla koyun (GTİP Kodu 010410) ve %13,8 oranla keçi (GTİP Kodu 010420) şeklindedir.

Tablo 1'de 2013-2017 yılları verilerine göre canlı küçükbaş hayvan ihracatçı ülkelerin ihracat değerleri verilmiştir.

Şekil 2'de 2013-2017 yılları verilerine göre canlı küçükbaş hayvan ihracatı en fazla olan ülkenin ihracat değerleri grafik şeklinde verilmiştir.

Tablo 2'de 2013-2017 yılları verilerine göre canlı küçükbaş hayvan ithalatçı ülkelerin ithalat değerleri verilmiştir.

Şekil 3'te 2013-2017 yılları verilerine göre canlı küçükbaş hayvan ithalatı en fazla olan ülkenin ithalat değerleri grafik şeklinde verilmiştir.

Tablo 3'te 2013-2017 yılları verilerine göre canlı küçükbaş hayvan ihracatı yapan ülkelere ton üzerinden satış yapanların ihracat birim değerleri verilmiştir.

Tablo 4'te 2013-2017 yılları verilerine göre canlı küçükbaş hayvan ihracatçısı ülkelere birim üzerinden satış yapanların ihracat birim fiyatları verilmiştir.

Tablo 5'te 2013-2017 yılları verilerine göre canlı küçükbaş hayvan ithalatçısı ülkelere ton üzerinden satış yapanların birim ithalat fiyatları verilmiştir.

Tablo 6'da 2013-2017 yılları verilerine göre canlı küçükbaş hayvan ithalatçısı ülkelere birim üzerinden satış yapanların birim ithalat fiyatları verilmiştir.

Şekil 4'te dünyada toplam küçükbaş canlı hayvan ithalatının ürün bazlı dağılımı grafik şeklinde verilmiştir.

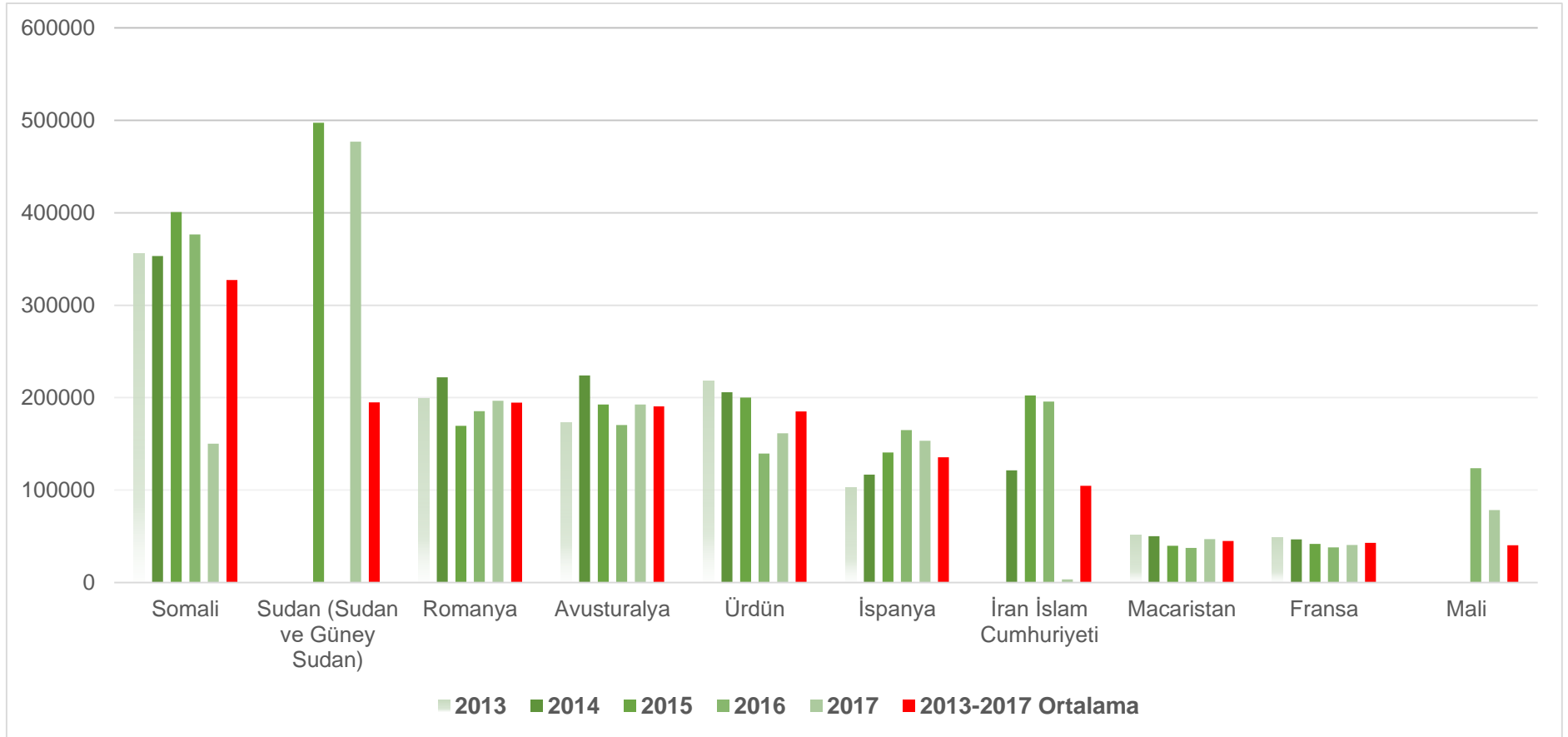
Tablo 1. Dünyanın Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İhracatı ve Önde Gelen İhracatçı Ülkelerin İhracat Değerleri (1.000 \$)

Sıra	İhracatçılar	2013	2013 (%)	2014	2014 (%)	2015	2015 (%)	2016	2016 (%)	2017	2017 (%)	2013-2017 Ortalama	2013-2017 Ortalama (%)
	Tüm Dünya¹	1.985.616		2.148.682		2.167.414		2.145.954		1.806.291		2.050.791	
1	Somali	355.549	17,91%	353.255	16,44%	400.877	18,50%	376.618	17,55%	150.261	8,32%	327.312	15,96%
2	Sudan (Sudan ve Güney Sudan)					497.293	22,94%			476.751	26,39%	194.809	9,50%
3	Romanya	199.325	10,04%	221.998	10,33%	169.469	7,82%	185.432	8,64%	196.655	10,89%	194.576	9,49%
4	Avusturalya	172.953	8,71%	223.940	10,42%	192.759	8,89%	170.529	7,95%	192.574	10,66%	190.551	9,29%
5	Ürdün	217.969	10,98%	205.968	9,59%	200.135	9,23%	139.543	6,50%	161.604	8,95%	185.044	9,02%
6	İspanya	102.326	5,15%	116.770	5,43%	140.868	6,50%	164.981	7,69%	153.402	8,49%	135.669	6,62%
7	İran İslam Cumhuriyeti			121.572	5,66%	202.448	9,34%	195.904	9,13%	3.459	0,19%	104.677	5,10%
8	Macaristan	50.983	2,57%	50.381	2,34%	39.873	1,84%	37.632	1,75%	47.076	2,61%	45.189	2,20%
9	Fransa	48.480	2,44%	46.667	2,17%	41.743	1,93%	38.057	1,77%	40.841	2,26%	43.158	2,10%
10	Mali							123.647	5,76%	78.491	4,35%	40.428	1,97%
11	Hollanda	49.910	2,51%	44.332	2,06%	27.119	1,25%	29.373	1,37%	26.170	1,45%	35.381	1,73%
12	Umman	35.168	1,77%	23.013	1,07%	27.402	1,26%	75.391	3,51%	3.830	0,21%	32.961	1,61%
13	Suriye Arap Cumhuriyeti	95.616	4,82%	32.185	1,50%	9.418	0,43%	641	0,03%			27.572	1,34%
14	Namibya	21.458	1,08%	17.055	0,79%	29.450	1,36%	22.435	1,05%	35.709	1,98%	25.221	1,23%
15	Etiyopya	29.032	1,46%	26.694	1,24%	39.633	1,83%	9.909	0,46%	16.315	0,90%	24.317	1,19%
16	Birleşik Krallık	11.122	0,56%	28.177	1,31%	26.145	1,21%	24.131	1,12%	20.167	1,12%	21.948	1,07%
17	Cibuti	20.052	1,01%	21.915	1,02%	16.093	0,74%	6.489	0,30%	30.124	1,67%	18.935	0,92%
18	Hindistan	10.371	0,52%	10.832	0,50%	9.264	0,43%	36.138	1,68%	25.753	1,43%	18.472	0,90%
19	Suudi Arabistan	21.834	1,10%	3.178	0,15%	2.301	0,11%	14.697	0,68%	38.205	2,12%	16.043	0,78%
20	Gürcistan	15.547	0,78%	21.040	0,98%	19.678	0,91%	10.195	0,48%	6.529	0,36%	14.598	0,71%
21	Diğer	104.491	5,26%	94.968	4,42%	75.350	3,48%	60.199	2,81%	102.375	5,67%	87.477	4,27%

Kaynak: www.trademap.org

¹ Verisini paylaşmayan/verisi tahmin edilemeyen ülkelerin değerlerini de içermektedir. Ülkeler 5 yıllık (2013-2017) toplam ihracat değerlerine göre sıralanmıştır.

Şekil 2. Önde Gelen Canlı Küçükbaş Hayvan İhracatçısı On Ülkenin 2012-2016 Canlı Küçükbaş Hayvan İhracatı (1.000 \$)

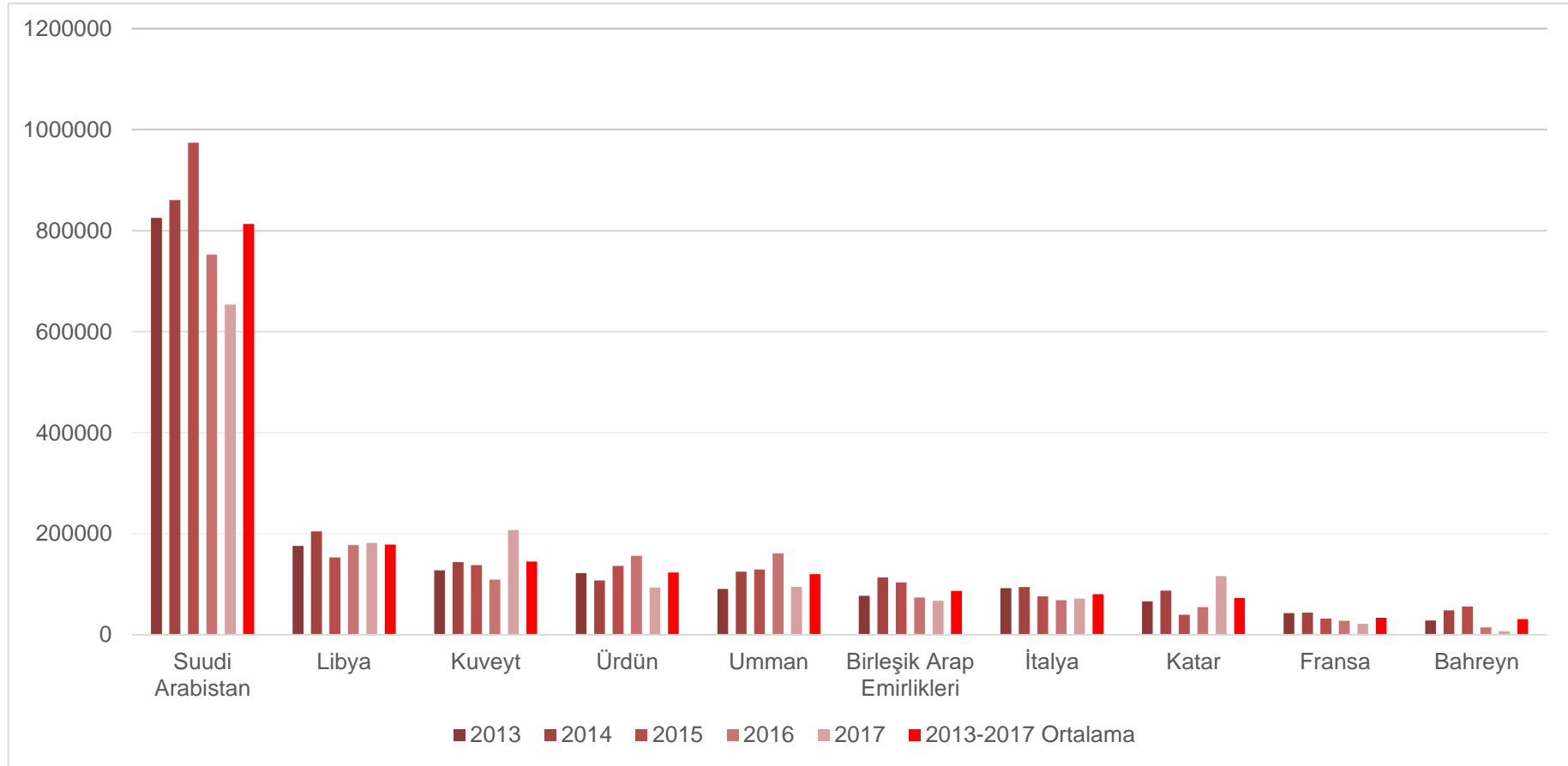
Tablo 2. Dünyadaki Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İthalatı ve Önde Gelen İthalatçı Ülkelerin İthalat Değerleri (1.000 \$)

Sıra	İthalatçılar	2013	2013 (%)	2014	2014 (%)	2015	2015 (%)	2016	2016 (%)	2017	2017 (%)	2013-2017 Ortalama	2013-2017 Ortalama (%)
	Tüm Dünya²	1.940.666		2.103.540		2.132.460		1.865.861		1.844.478		1.977.401	
1	Suudi Arabistan	825.252	42,52%	860.813	40,92%	974.191	45,68%	752.768	40,34%	653.507	35,43%	813.306	41,13%
2	Libya	175.848	9,06%	204.839	9,74%	152.920	7,17%	177.459	9,51%	182.056	9,87%	178.624	9,03%
3	Kuveyt	127.492	6,57%	143.962	6,84%	137.964	6,47%	108.909	5,84%	207.181	11,23%	145.102	7,34%
4	Ürdün	121.957	6,28%	107.280	5,10%	136.507	6,40%	156.347	8,38%	93.494	5,07%	123.117	6,23%
5	Umman	90.904	4,68%	125.042	5,94%	129.161	6,06%	161.062	8,63%	95.032	5,15%	120.240	6,08%
6	Birleşik Arap Emirlikleri	77.058	3,97%	113.345	5,39%	103.790	4,87%	74.116	3,97%	67.337	3,65%	87.129	4,41%
7	İtalya	92.359	4,76%	94.442	4,49%	76.300	3,58%	68.488	3,67%	71.583	3,88%	80.634	4,08%
8	Katar	66.099	3,41%	87.644	4,17%	39.885	1,87%	54.918	2,94%	116.316	6,31%	72.972	3,69%
9	Fransa	42.735	2,20%	43.783	2,08%	32.218	1,51%	27.833	1,49%	21.882	1,19%	33.690	1,70%
10	Bahreyn	28.101	1,45%	48.435	2,30%	55.853	2,62%	14.802	0,79%	7.045	0,38%	30.847	1,56%
11	İsrail	6.882	0,35%	18.083	0,86%	19.256	0,90%	44.817	2,40%	44.509	2,41%	26.709	1,35%
12	Güney Afrika	20.679	1,07%	15.943	0,76%	28.985	1,36%	22.994	1,23%	36.872	2,00%	25.095	1,27%
13	İspanya	28.213	1,45%	29.320	1,39%	21.484	1,01%	17.054	0,91%	17.712	0,96%	22.757	1,15%
14	Nepal	9.595	0,49%	16.866	0,80%	20.231	0,95%	23.423	1,26%	24.397	1,32%	18.902	0,96%
15	Malezya	17.216	0,89%	17.050	0,81%	24.042	1,13%	21.316	1,14%	9.937	0,54%	17.912	0,91%
16	Yunanistan	16.193	0,83%	17.203	0,82%	12.822	0,60%	14.807	0,79%	20.249	1,10%	16.255	0,82%
17	Lübnan	11.272	0,58%	18.099	0,86%	19.702	0,92%	12.562	0,67%	13.653	0,74%	15.058	0,76%
18	Belçika	16.623	0,86%	15.584	0,74%	10.061	0,47%	11.075	0,59%	12.576	0,68%	13.184	0,67%
19	Almanya	10.122	0,52%	10.166	0,48%	9.693	0,45%	14.949	0,80%	14.887	0,81%	11.963	0,61%
20	Türkiye	15.687	0,81%	3.745	0,18%	959	0,04%	976	0,05%	37.313	2,02%	11.736	0,59%
21	Diğer	138.897	7,16%	111.822	5,32%	125.916	5,90%	83.760	4,49%	96.940	5,26%	111.467	5,64%

Kaynak: www.trademapp.org

² Ülkeler 5 yıllık (2013-2017) toplam ithalat değerlerine göre sıralanmıştır.

Şekil 3. Önde Gelen Canlı Küçükbaş Hayvan İthalatçısı On Ülkenin 2012-2016 Canlı Küçükbaş İthalatı (1.000 \$)

Tablo 3. Dünyadaki Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İhracatında Önde Gelen İhracatçı Ülkelerin İhracat Birim Değerleri (Ton Üzerinden Satış Yapanlar)

	İhracatçılar	2013	2014	2015	2016	2017	2017 İhracat Değeri (1.000 \$)	2017 İhracat Miktarı	2017 Miktar Birimi
		İhracat Birim Değeri	İhracat Birim Değeri	İhracat Birim Değeri	İhracat Birim Değeri	İhracat Birim Değeri			
1	Somali	3.501	3.290	3.538	4.305	660	150.261	227.620	Ton
2	Sudan				3.202	13.008	476.751	36.650	Ton
3	Romanya	3.091	3.254	2.610	2.266	2.431	196.655	80.897	Ton
4	Ürdün ³	3.252	4.182	4.742	3.918		161.604		Ton
5	İspanya	3.496	3.729	3.223	3.141	3.057	153.402	50.180	Ton

Tablo 4. Dünyadaki Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İhracatında Önde Gelen İhracatçı Ülkelerin İhracat Birim Değerleri (Birim Üzerinden Satış Yapanlar)

	İhracatçılar	2013	2014	2015	2016	2017	2017 İhracat Değeri (1.000 \$)	2017 İhracat Miktarı	2017 Miktar Birimi
		İhracat Birim Değeri	İhracat Birim Değeri	İhracat Birim Değeri	İhracat Birim Değeri	İhracat Birim Değeri			
1	Avusturalya	83	92	93	83	98	192.574	1.967.935	Birim

Kaynak: www.trademap.org

³ www.trademap.org sitesindeki mirror data verileri kullanılmıştır.

Tablo 5. Dünyadaki Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İthalatında Önde Gelen İthalatçı Ülkelerin İthalat Birim Değerleri (Ton Üzerinden Alış Yapanlar)

İthalatçılar ⁴	2013	2014	2015	2016	2017	2017 İthalat Değeri (1.000 \$)	2017 İthalat Miktarı	2017 Miktar Birimi
	İthalat Birim Değeri	İthalat Birim Değeri	İthalat Birim Değeri	İthalat Birim Değeri	İthalat Birim Değeri			
1 Suudi Arabistan	3.574	3.450	3.514	3.626	1.689	653.507	386.888	Ton
2 Libya			3.360	3.052	2.955	182.056	61.610	Ton
3 Kuveyt	2.388	2.747	2.157	2.228	4.107	207.181	50.442	Ton
4 Umman	6.356	5.003	4.663	4.619	4.580	95.032	20.749	Ton

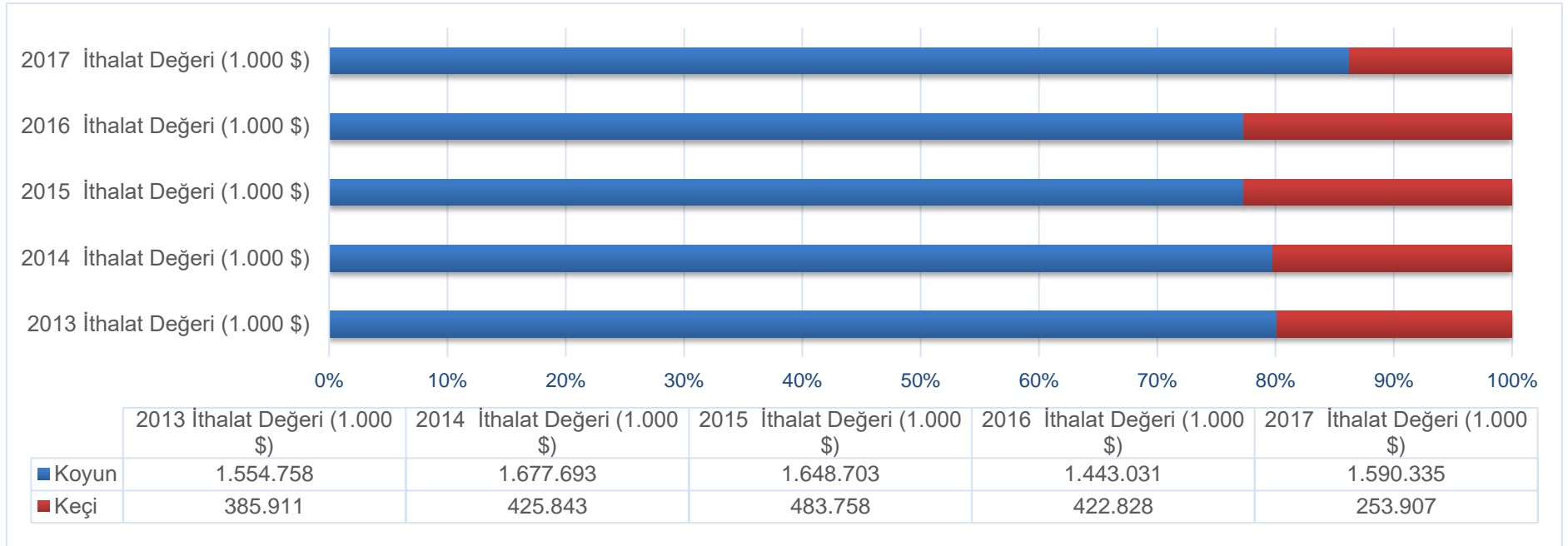
Tablo 6. Dünyadaki Toplam Canlı Küçükbaş Hayvan İthalatında Önde Gelen İthalatçı Ülkelerin İthalat Birim Değerleri (Birim Üzerinden Alış Yapanlar)

İthalatçılar	2013	2014	2015	2016	2017	2017 İthalat Değeri (1.000 \$)	2017 İthalat Miktarı	2017 Miktar Birimi
	İthalat Birim Değeri	İthalat Birim Değeri	İthalat Birim Değeri	İthalat Birim Değeri	İthalat Birim Değeri			
1 Ürdün	-	-	-	-	121	93.494	771.344	Birim

Kaynak: www.trademap.org

⁴ www.trademap.org adresindeki Ürdün verisi dâhil edilememiştir.

Şekil 4. Dünyada Toplam Küçükbaş Canlı Hayvan İthalatının Ürün Bazlı Dağılımı

1.3 ETLER VE YENİLEN SAKATAT

1.3.1 Dünyada Koyun ve Keçi Eti (Taze, Dondurulmuş veya Soğutulmuş) İhracat ve İthalatı

Dünya 2017 yılı koyun ve keçi eti ihracatı toplam 7 milyar 125 milyon 925 bin \$ değerindedir. Dünyadaki toplam küçükbaş et ihracatının son 5 yılı incelendiğinde 2015-2016 yılları arasında bir azalma trendinin olduğu görülse de 2017 yılında ihracat değerlerinde genel olarak artış söz konusudur.

2016'ya kadar en büyük ihracatçı ülke konumu Yeni Zelanda ile Avustralya arasında yıllara göre değişmiştir. Ancak Avustralya 2017 yılında 2 milyar 572 milyon 973 bin \$ ihracat değeri ile iki yıl üst üste en büyük ihracatçı ülke konumunu korumayı başarmıştır. Her iki ülkenin toplam ihracat değeri pazarın %68,6'sine denk gelmektedir. Onları izleyen diğer iki ülke ise 497 milyon 202 bin \$ ile Birleşik Krallık ve 336 milyon 602 bin \$ ile İrlanda'dır.

Son beş yıl içinde genel ihracat rakamları incelendiğinde Hollanda, Çin ve Romanya'nın diğer ülkelere göre daha yüksek oranda (~%40 ve üstü) ihracat değerlerini artırdığı; Pakistan ve Namibya'nın ise azalttığı (~%65) görülmüştür. Coğrafi olarak ise koyun ve keçi etinin ihracat payı Avustralya (~%34,4), Güney Okyanusya (~%33,6) ile Avrupa (~%22,2), Asya (~%3,2), Afrika (~%2,1) ve Amerika (~%1,80) ülkeleri arasında dağılmaktadır.

2013-2017 yılları ithalat ortalamalarına göre en büyük küçükbaş hayvan eti ithalatçısı büyükbaşta da önemli bir yere sahip olan Çin'dir. 5 yılda ortalama 853 milyon 982 bin \$ değerinde ithalat gerçekleştirmiştir. Fakat 2015-2017 yıllarında Çin'den daha fazla ithalat yapan ülke ABD olmuştur. ABD ithalat rakamlarında en çok artış 2014 ve 2017 yıllarında yaşanmış olup 2017'de yaklaşık 978 milyar 263 bin \$ değere ulaşmıştır.

Coğrafi olarak Asya ülkelerinin ve Avrupa ülkelerinin küçükbaş hayvan eti ithalatının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir (~%41). Asya ülkelerinde canlı hayvan ithalatında daha çok müslüman ülkelerin olmasına karşılık hayvan eti ithalatında Çin'in önde olması müslüman ülkelerin hayvanların din kurallarına uygun kesimlerine önem verdikleri için canlı hayvanı tercih ettiklerini göstermektedir. Amerika kıtası ülkelerinin küçükbaş hayvan eti ithalat oranı diğer kıta ülkelerine daha düşüktür (~%17,5).

Dünyadaki küçükbaş hayvan eti ithalatı değerlendirildiğinde son beş yılda en yüksek ithalat değeri 7 milyar 305 milyon 221 bin \$ ile 2015 yılında, en düşük ithalat değeri ise 5 milyar 735 bin 240 bin \$ ile 2016 yılında gerçekleşmiştir.

Dünyada toplam taze, soğutulmuş veya dondurulmuş koyun ve keçi eti (GTİP Kodu 0204) ithalatının ürün gruplarına göre dağılımı incelendiğinde; 2017 yılında en yoğun ithalat yapılan ürün grubunun %42,20 oranla dondurulmuş kemikli diğer parçalar (karkas ve yarım karkas hariç) koyun eti (GTİP Kodu 020442) olduğu göze çarpmaktadır. 2017 yılı içerisinde sırası ile %12,33 oranında dondurulmuş kemiksiz koyun eti (GTİP Kodu 020443), %11,56 oranında taze veya soğutulmuş karsas ve yarım karsas kuzu eti (GTİP Kodu 020410), %10,41 oranında taze veya soğutulmuş kemikli koyun eti (karsas ve yarım karsas hariç) (GTİP Kodu 020422), %6,92 oranında taze veya soğutulmuş karkas ve yarım karkas koyun eti (kuzu eti hariç) (GTİP Kodu 020421), %5,48 oranında taze, soğutulmuş veya dondurulmuş keçi eti (GTİP Kodu 020450), %4,80 oranında dondurulmuş karkas ve yarım karkas koyun eti (kuzu hariç) (GTİP Kodu 020441), %4,60 oranında taze veya soğutulmuş kemiksiz koyun eti (GTİP Kodu 020423) ve %1,68 oranında dondurulmuş karkas ve yarım karkas kuzu eti (GTİP Kodu 020430) ithalatı gerçekleştirilmiştir.

Tablo 7'de 2013-2017 yılları verilerine göre koyun ve keçi eti (taze, dondurulmuş veya soğutulmuş) ihracatçısı ülkelerin ihracat değerleri verilmiştir.

Şekil 5'te 2013-2017 yılları verilerine göre koyun ve keçi eti (taze, dondurulmuş veya soğutulmuş) ihracatı en fazla olan on ülkenin ihracat değerleri grafik şeklinde verilmiştir.

Tablo 8'de 2013-2017 yılları verilerine göre koyun ve keçi eti (taze, dondurulmuş veya soğutulmuş) ithalatçısı ülkelerin ithalat değerleri verilmiştir.

Şekil 6'da 2013-2017 yılları verilerine göre koyun ve keçi eti (taze, dondurulmuş veya soğutulmuş) ithalatı en fazla olan on ülkenin ithalat değerleri grafik şeklinde verilmiştir.

Tablo 9'da 2013-2017 yılları verilerine göre koyun ve keçi eti (taze, dondurulmuş veya soğutulmuş) ihracatçısı ülkelerin ihracat birim değerleri verilmiştir.

Tablo 10'da 2013-2017 yılları verilerine göre koyun ve keçi eti (taze, dondurulmuş veya soğutulmuş) ithalatçısı ülkelerin birim ithalat değerleri verilmiştir.

Şekil 7'de dünyada toplam koyun ve keçi eti ithalatının ürün bazlı dağılımı grafik şeklinde verilmiştir.

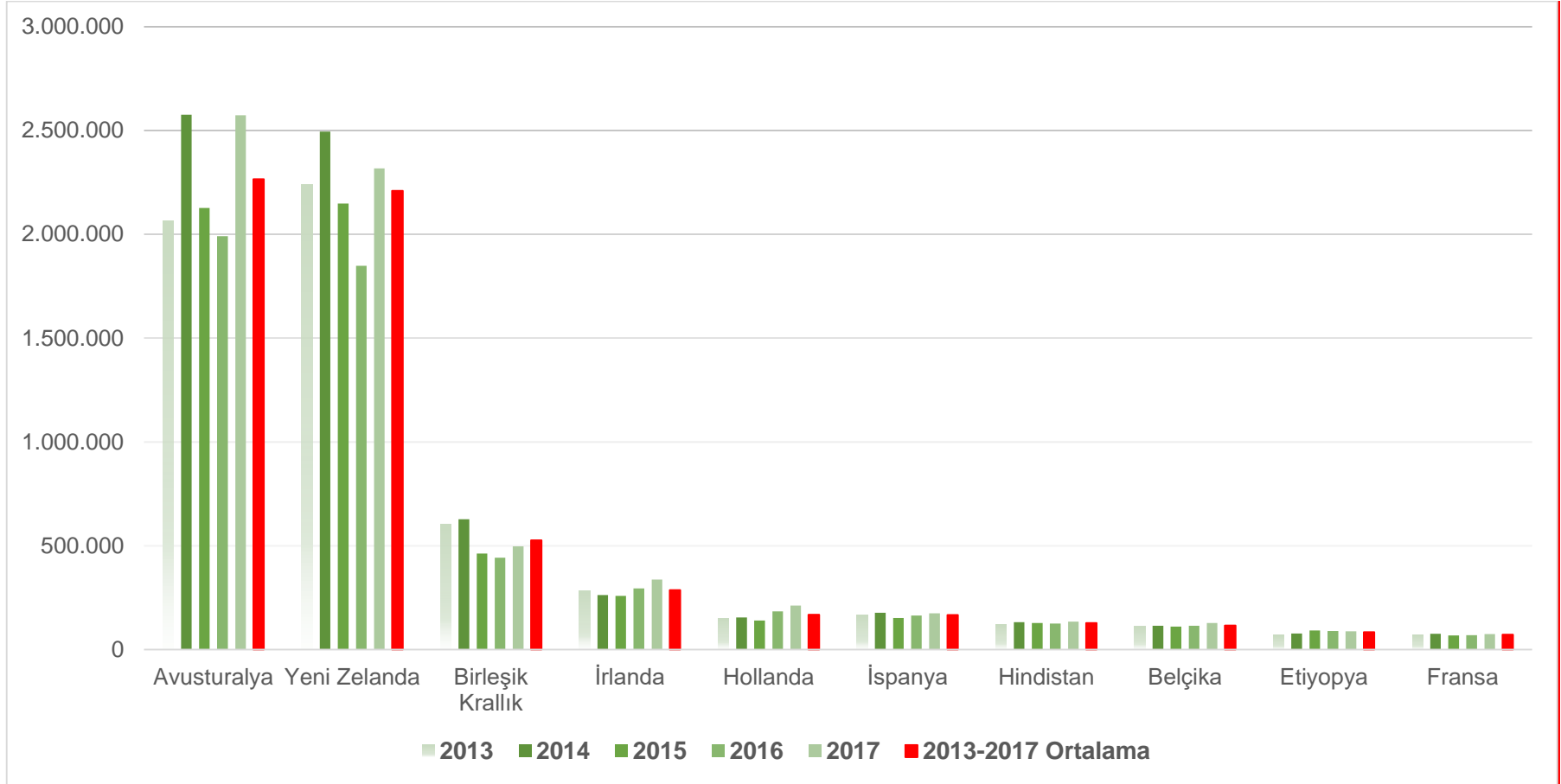
Tablo 7. Dünyadaki Toplam Koyun ve Keçi Eti (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş) İhracatı ve Önde Gelen İhracatçı Ülkelerin İhracat Değerleri (1.000 \$)

Sıra	İhracatçılar	2013	2013 (%)	2014	2014 (%)	2015	2015 (%)	2016	2016 (%)	2017	2017 (%)	2013-2017 Ortalama	2013-2017 Ortalama (%)
	Tüm Dünya⁵	6.409.165		7.287.728		6.301.575		5.797.100		7.125.925		6.584.299	
1	Avustralya	2.062.497	32,2%	2.575.085	35,3%	2.126.279	33,7%	1.990.663	34,3%	2.572.973	36,1%	2.265.499	34,4%
2	Yeni Zelanda	2.240.081	35,0%	2.494.352	34,2%	2.147.970	34,1%	1.847.980	31,9%	2.317.363	32,5%	2.209.549	33,6%
3	Birleşik Krallık	601.776	9,4%	627.812	8,6%	462.553	7,3%	442.519	7,6%	497.202	7,0%	526.372	8,0%
4	İrlanda	281.149	4,4%	262.815	3,6%	258.078	4,1%	294.624	5,1%	336.602	4,7%	286.654	4,4%
5	Hollanda	148.986	2,3%	154.754	2,1%	140.245	2,2%	183.832	3,2%	212.520	3,0%	168.067	2,6%
6	İspanya	165.276	2,6%	177.184	2,4%	151.603	2,4%	163.763	2,8%	174.252	2,4%	166.416	2,5%
7	Hindistan	120.995	1,9%	131.643	1,8%	128.285	2,0%	125.345	2,2%	135.007	1,9%	128.255	1,9%
8	Belçika	111.196	1,7%	114.700	1,6%	110.605	1,8%	114.204	2,0%	128.232	1,8%	115.787	1,8%
9	Etiyopya	69.216	1,1%	77.353	1,1%	92.356	1,5%	89.738	1,5%	88.497	1,2%	83.432	1,3%
10	Fransa	70.162	1,1%	76.018	1,0%	68.499	1,1%	69.043	1,2%	74.897	1,1%	71.724	1,1%
11	Uruguay	92.116	1,4%	94.929	1,3%	54.979	0,9%	46.853	0,8%	60.937	0,9%	69.963	1,1%
12	Almanya	65.741	1,0%	62.294	0,9%	59.470	0,9%	57.518	1,0%	71.026	1,0%	63.210	1,0%
13	Pakistan	57.717	0,9%	59.538	0,8%	58.293	0,9%	44.726	0,8%	18.146	0,3%	47.684	0,7%
14	Çin	31.349	0,5%	43.212	0,6%	33.719	0,5%	35.267	0,6%	45.552	0,6%	37.820	0,6%
15	Şili	29.481	0,5%	35.013	0,5%	28.113	0,4%	24.315	0,4%	30.560	0,4%	29.496	0,4%
16	Yunanistan	24.426	0,4%	27.019	0,4%	24.265	0,4%	30.772	0,5%	34.578	0,5%	28.212	0,4%
17	Sudan		0,0%		0,0%	119.084	1,9%		0,0%	18.289	0,3%	27.475	0,4%
18	Romanya	12.648	0,2%	22.630	0,3%	37.551	0,6%	25.826	0,4%	38.269	0,5%	27.385	0,4%
19	Namibya	42.974	0,7%	28.912	0,4%	18.582	0,3%	13.476	0,2%	13.802	0,2%	23.549	0,4%
20	ABD	21.757	0,3%	23.017	0,3%	16.557	0,3%	17.222	0,3%	20.381	0,3%	19.787	0,3%
21	Diğer	145.294	2,3%	178.714	2,5%	164.489	2,6%	163.780	2,8%	236.840	3,3%	177.823	2,7%

Kaynak: www.trademap.org

⁵ Verisini paylaşmayan/verisi tahmin edilemeyen ülkelerin değerlerini de içermektedir. Ülkeler 5 yıllık (2013-2017) toplam ihracat değerlerine göre sıralanmıştır.

Şekil 5. Önde Gelen Koyun ve Keçi Eti (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş) İhracatçısı On Ülkenin 2013-2017 Koyun ve Keçi Eti İhracatları (1.000 \$)

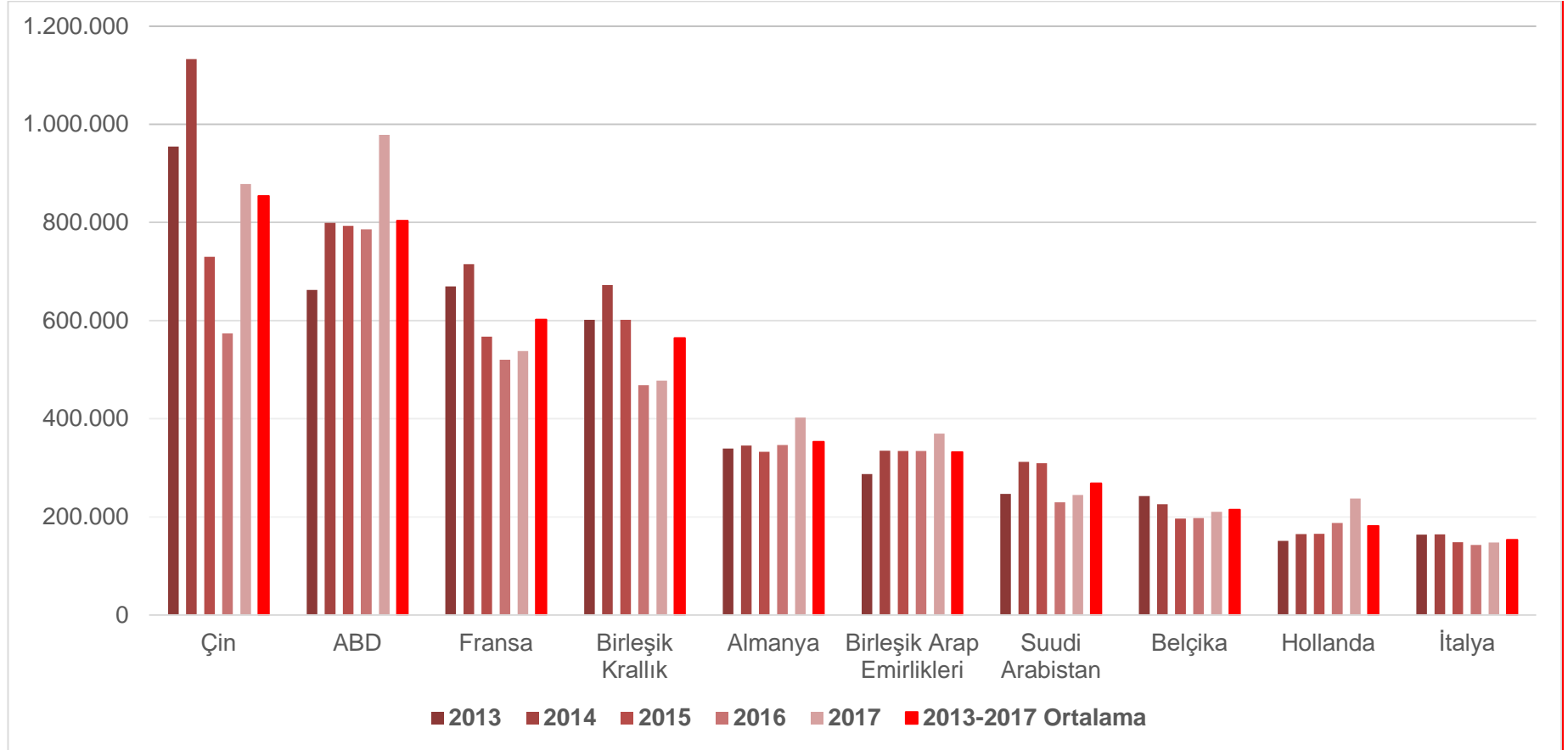

Tablo 8. Dünyadaki Toplam Koyun ve Keçi Eti (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş) İthalatı ve Önde Gelen İthalatçı Ülkelerin İthalat Değerleri (1.000 \$)

Sıra	İthalatçılar	2013	2013 (%)	2014	2014 (%)	2015	2015 (%)	2016	2016 (%)	2017	2017 (%)	2013-2017 Ortalama	2013-2017 Ortalama (%)
	Tüm Dünya	6.432.343		7.305.221		6.312.150		5.735.240		6.906.168		6.538.224	
1	Çin	954.660	14,8%	1.133.012	15,5%	729.999	11,6%	573.885	10,0%	878.356	12,7%	853.982	13,1%
2	ABD	662.636	10,3%	798.838	10,9%	793.277	12,6%	785.801	13,7%	978.263	14,2%	803.763	12,3%
3	Fransa	669.777	10,4%	714.753	9,8%	567.226	9,0%	519.991	9,1%	538.027	7,8%	601.955	9,2%
4	Birleşik Krallık	601.306	9,3%	672.605	9,2%	601.670	9,5%	468.335	8,2%	477.527	6,9%	564.289	8,6%
5	Almanya	339.340	5,3%	345.232	4,7%	332.319	5,3%	346.454	6,0%	402.483	5,8%	353.166	5,4%
6	Birleşik Arap Emirlikleri	286.935	4,5%	334.830	4,6%	334.393	5,3%	334.034	5,8%	369.882	5,4%	332.015	5,1%
7	Suudi Arabistan	246.628	3,8%	311.812	4,3%	309.355	4,9%	229.363	4,0%	244.618	3,5%	268.355	4,1%
8	Belçika	242.520	3,8%	225.944	3,1%	196.146	3,1%	197.602	3,4%	210.227	3,0%	214.488	3,3%
9	Hollanda	151.287	2,4%	164.600	2,3%	165.314	2,6%	187.808	3,3%	237.519	3,4%	181.306	2,8%
10	İtalya	163.594	2,5%	164.215	2,2%	148.312	2,3%	142.613	2,5%	147.839	2,1%	153.315	2,3%
11	Kanada	142.852	2,2%	161.284	2,2%	145.170	2,3%	130.593	2,3%	179.461	2,6%	151.872	2,3%
12	Japonya	124.465	1,9%	161.018	2,2%	135.324	2,1%	134.158	2,3%	168.884	2,4%	144.770	2,2%
13	Ürdün	131.207	2,0%	151.073	2,1%	159.633	2,5%	117.253	2,0%	144.786	2,1%	140.790	2,2%
14	Malezya	113.993	1,8%	152.172	2,1%	134.089	2,1%	120.113	2,1%	183.213	2,7%	140.716	2,2%
15	Katar	93.427	1,5%	123.549	1,7%	144.112	2,3%	135.016	2,4%	114.609	1,7%	122.143	1,9%
16	İsviçre	109.052	1,7%	115.496	1,6%	111.755	1,8%	114.572	2,0%	118.425	1,7%	113.860	1,7%
17	Bahreyn	121.882	1,9%	139.239	1,9%	74.555	1,2%	53.406	0,9%	46.192	0,7%	87.055	1,3%
18	Tayvan	72.147	1,1%	92.919	1,3%	87.047	1,4%	71.140	1,2%	90.936	1,3%	82.838	1,3%
19	İsveç	65.517	1,0%	79.049	1,1%	72.249	1,1%	72.090	1,3%	80.356	1,2%	73.852	1,1%
20	Hong Kong, Çin	90.638	1,4%	98.061	1,3%	51.862	0,8%	51.397	0,9%	71.680	1,0%	72.728	1,1%
21	Diğer	1.036.436	16,1%	1.156.435	15,8%	1.012.997	16,0%	946.600	16,5%	1.222.885	17,7%	1.075.071	16,4%

Kaynak: www.trademapp.org

Şekil 6. Önde Gelen Koyun ve Keçi Eti (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş) İthalatçısı On Ülkenin 2013-2017 Koyun ve Keçi Eti İthalatı (1.000\$)

Tablo 9. Dünyadaki Toplam Küçükbaş Hayvan Eti İhracatında Önde Gelen İhracatçı Ülkelerin İhracat Birim Değerleri (\$/Ton)

İhracatçılar	2013 İhracat Birim Değeri	2014 İhracat Birim Değeri	2015 İhracat Birim Değeri	2016 İhracat Birim Değeri	2017 İhracat Birim Değeri	2017 İhracat Değeri (1.000 \$)	2017 İhracat Miktarı
Tüm Dünya	5.291	5.798	5.274	5.017	5.771	7.125.925	1.234.863
1 Avusturalya	4.652	5.257	4.697	4.582	5.554	2.572.973	463.248
2 Yeni Zelanda	5.373	6.001	5.135	4.770	5.861	2.317.363	395.389
3 Birleşik Krallık	5.788	6.138	5.818	5.655	5.524	497.202	90.010
4 İrlanda	6.564	6.663	6.077	6.066	6.037	336.602	55.752
5 Hollanda	8.955	9.337	7.104	7.604	8.521	212.520	24.940
6 İspanya	4.806	5.284	5.098	4.701	4.687	174.252	37.175
7 Hindistan	5.646	5.772	5.936	5.887	5.898	135.007	22.889
8 Belçika	8.885	10.039	8.504	8.723	9.188	128.232	13.956
9 Etiyopya	5.202	5.067	5.307	5.411	5.528	88.497	16.009
10 Fransa	7.414	7.670	6.672	6.424	6.604	74.897	11.342

Kaynak: www.trademap.org

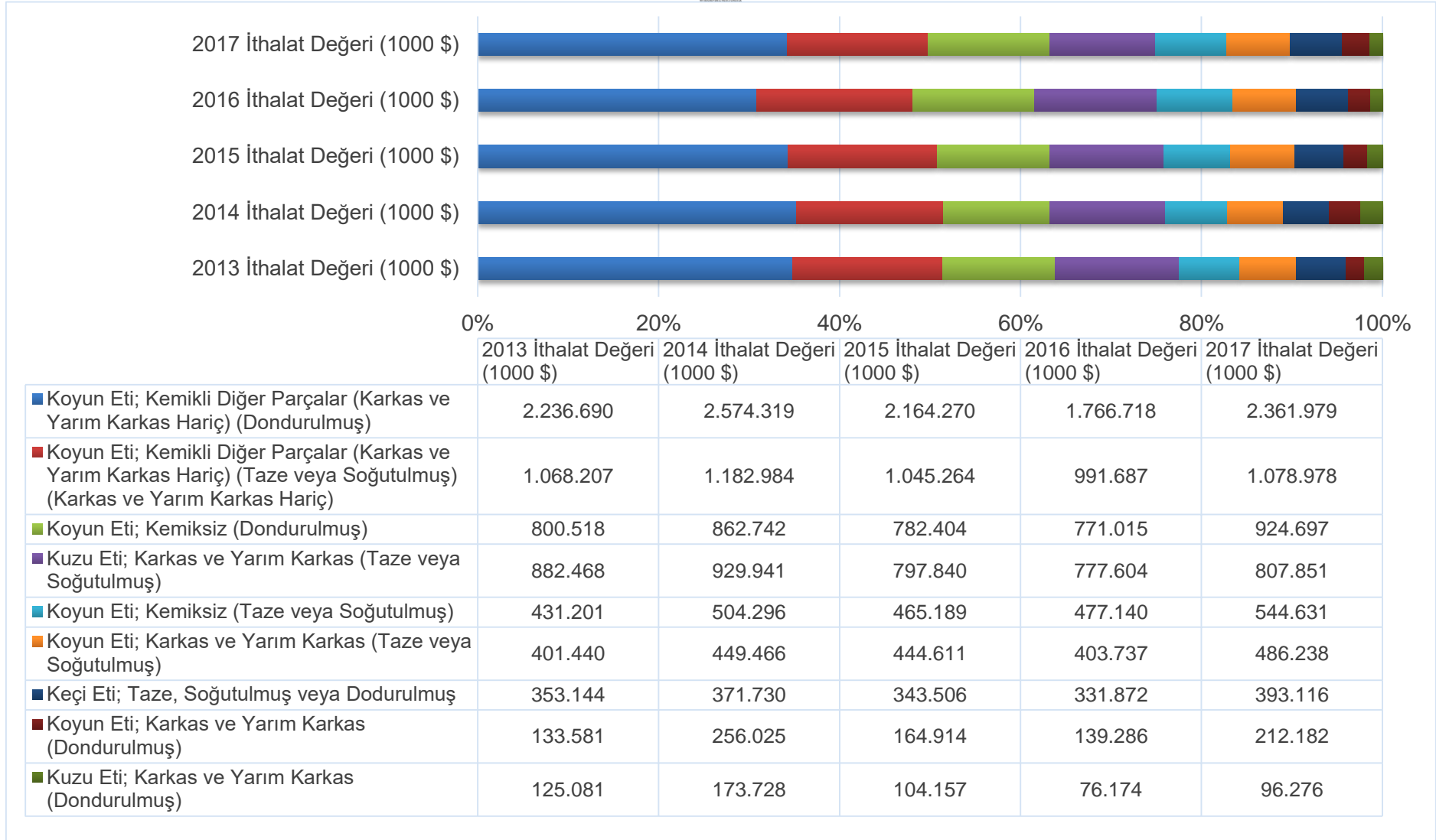
Tablo 10. Dünyadaki Toplam Küçükbaş Hayvan Eti İthalatında Önde Gelen İthalatçı Ülkelerin İthalat Birim Değerleri (\$/Ton)

İthalatçılar	2013 İthalat Birim Değeri	2014 İthalat Birim Değeri	2015 İthalat Birim Değeri	2016 İthalat Birim Değeri	2017 İthalat Birim Değeri	2017 İthalat Değeri (1.000 \$)	2017 İthalat Miktarı
Tüm Dünya	5.646	6.103	5.511	5.138	5.882	6.906.168	1.174.052
1 Çin	3.690	4.005	3.275	2.608	3.528	878.356	248.976
2 ABD	7.766	8.178	7.663	7.564	8.014	978.263	122.074
3 Fransa	6.456	6.996	5.989	5.870	6.027	538.027	89.275
4 Birleşik Krallık	6.079	7.237	6.436	5.202	5.943	477.527	80.355
5 Almanya	9.555	10.022	8.636	8.841	9.741	402.483	41.320
6 Birleşik Arap Emirlikleri	5.448	5.806	5.705	5.600	5.957	369.882	62.089
7 Suudi Arabistan	4.808	5.451	5.052	4.928	5.421	244.618	45.124
8 Belçika	9.407	10.000	8.751	8.625	9.219	210.227	22.804
9 Hollanda	7.687	8.530	7.223	6.641	8.837	237.519	26.879
10 İtalya	6.680	6.737	5.991	4.849	5.884	147.839	25.125

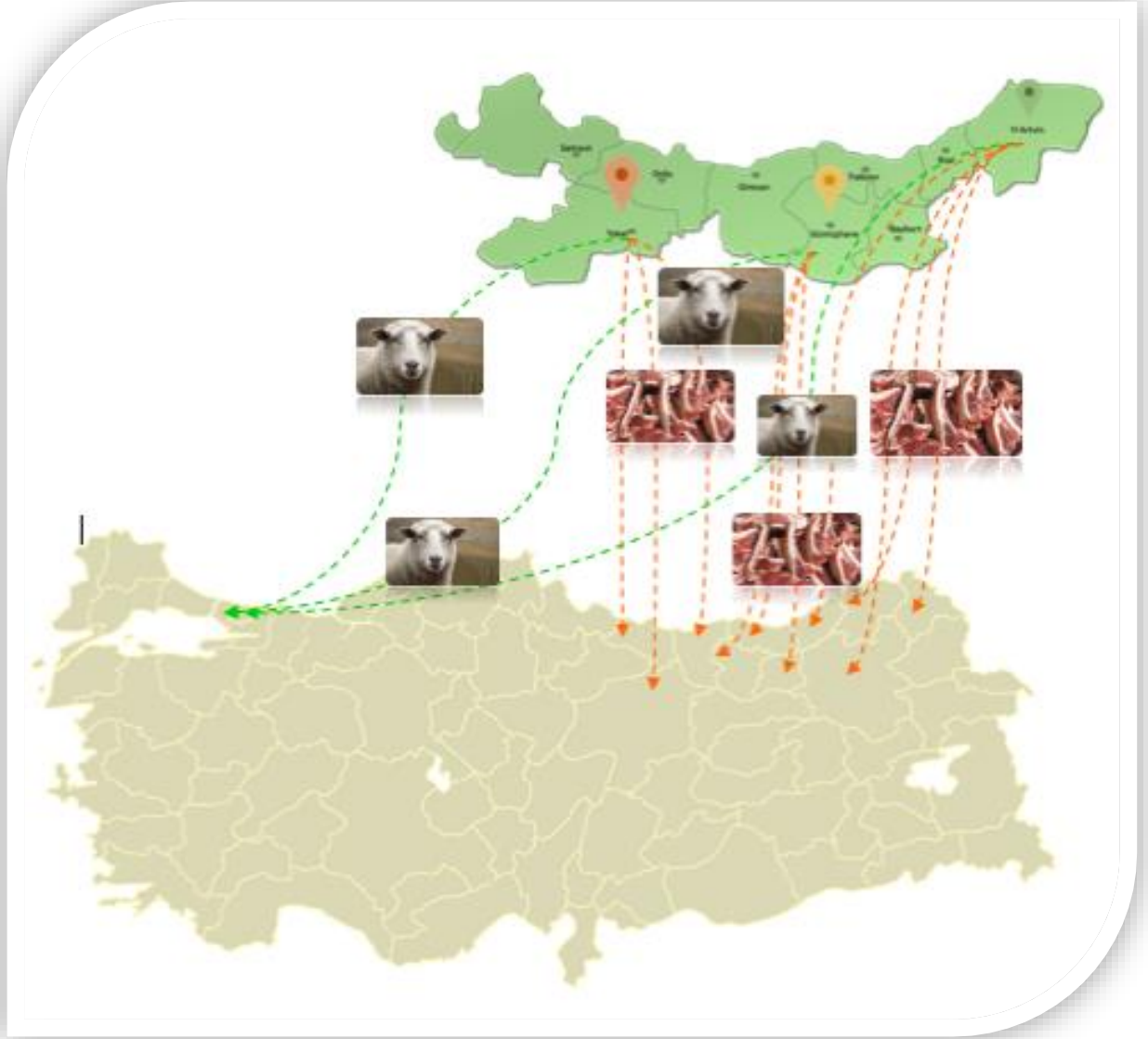
Kaynak: www.trademap.org

Şekil 7. Dünyada Toplam Koyun ve Keçi Eti (Taze, Dondurulmuş, Soğutulmuş) İthalatı Ürün Bazlı Dağılımı

BÖLÜM 2: TÜRKİYE VE DOKAP BÖLGESİ KÜÇÜKBAŞ HAYVAN/HAYVANSAL ÜRETİM ARZI

2. TÜRKİYE VE DOKAP BÖLGESİ KÜÇÜKBAŞ HAYVAN/HAYVANSAL ÜRETİM ARZI

2.1 TÜRKİYE KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK İSTATİSTİKLERİ -TÜİK

2.1.1. Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Küçükbaş Hayvansal Üretim

Ülkemizde TÜİK tarafından tutulan küçükbaş hayvancılık istatistikleri incelendiğinde 2000 yılından 2010 yılına kadar küçükbaş hayvan sayılarında hemen hemen her türde azalma söz konusu iken, 2010'dan 2016'ya kadar yine hemen hemen her türde rakamsal bir artışın yaşandığı görülmektedir. 2016 yılında tiftik keçisi dışında tüm türlerde geçmiş yıllara göre azalma söz konusudur. En çok azalma %1,6 ile yerli koyunda olmuştur. Ancak 2017 ve 2018 yıllarında küçükbaş hayvan sayıları tekrar artma eğilimi göstermiştir. 2014-2018 yılları arasındaki son beş yıllık değişim değerlendirildiğinde küçükbaş hayvan sayısında %14,4 oranında artış gerçekleşmiştir. Bu yıllarda türlerine göre en yüksek artış %21,5 ile merinos koyunda gerçekleşmiş olup sırasıyla tiftik keçisi (%20,6), yerli koyun (%10,7), kıl keçisi (%5,0) bu artışı izlemiştir. **Tablo 11** değerlendirildiğinde Türkiye'de küçükbaş hayvancılık konusunda en yaygın türün kıl keçisi ve yerli koyun olduğu görülmektedir.

2000-2010 yıllarında hayvan sayısında azalma olmasına rağmen üretilen süt miktarı artış göstermiştir. Bu dönemde hayvan başına düşen süt miktarında her türde farklı oranlarda olmak üzere %30 ile %44 arasında artış söz konusudur. 2010 yılından 2016 yılına kadar tiftik keçisi dışında tüm türlerin ürettiği süt miktarında artış olmuştur. 2010-2018 yılları arasında küçükbaş hayvan başına düşen süt miktarındaki değişim ise $\pm$ %1 aralığındadır. Bu sebeple 2016 yılında hayvan sayısının azalmasına bağlı olarak üretilen süt miktarında da azalma olmuştur (%1,1). 2014-2018 yılları arasındaki son beş yıllık süt miktarında ise hayvan sayısındaki artışa bağlı olarak toplamda %22,5 oranında artış tespit edilmiştir. Bu yıllarda türlerine göre en yüksek artış %30,7 ile merinos koyunda gerçekleşmiş olup sırasıyla yerli koyun (%22,6), tiftik keçisi (%19,2), kıl keçisi (%26,0), yerli koyun (%17,5) bu artışı izlemiştir. Elde edilen sütlerdeki en büyük paya ise yerli koyun sahiptir. 2018 yılındaki toplam sütün yaklaşık %68'i yerli koyundan elde edilmiştir (**Tablo 12**).

2000-2010 yılları arasında merinos koyunu dışında diğer türlerde kırkılan hayvan sayısında azalma olmuştur. Hayvan sayısındaki azalma ile birlikte üretilen yün, kıl, tiftik miktarlarında da düşüş gerçekleşmiştir. 2010 yılından sonra ise kırkılan hayvan sayısında genel olarak bir artış gerçekleşmiş olup 2018 yılında kırkılan hayvan sayısı 45 milyon 569 bine yükselmiştir. Üretilen yün, kıl, tiftik miktarı da 2018 yılı sonu itibarıyla 72 bin 798 tona ulaşmıştır. 2014-2018 yılları arasındaki son beş yıllık yün, kıl, tiftik miktarında ortalama %11,9 oranında artış tespit

edilmiştir. Bu yıllarda türlerine göre en yüksek artış %24,5 ile tiftik keçisinde gerçekleşmiş olup sırasıyla merinos koyun (%20,9), yerli koyun (%10,8), kıl keçisi (%9,0) bu artışı izlemiştir. Bu artışın temel sebebi kırkılan hayvan sayısındaki artış olup hayvan başına üretilen yün, kıl, tiftik miktarındaki değişim genel olarak $\pm$ %1 aralığındadır. Tüm küçükbaş hayvan türleri içinde en fazla kırkılan hayvan yerli koyun olmuştur (**Tablo 12**).

Tablo 11'de 2000 yılı, 2005 yılı ve 2010-2018 yılları arasındaki küçükbaş hayvan sayıları ve hayvansal üretim verileri verilmiştir.

Tablo 12'de 2000 yılı, 2005 yılı ve 2010-2018 yılları arasındaki küçükbaş hayvan sayılarının ve hayvansal üretimin yüzdeleri verilmiştir.

Şekil 8'de 2000 yılı, 2005 yılı ve 2010-2018 yılları arasındaki küçükbaş hayvan sayılarının ve süt üretiminin yüzdeleri grafik üzerinden gösterilmiştir.

Şekil 9'da 2000 yılı, 2005 yılı ve /2010-2018 yılları arasındaki küçükbaş hayvan sayılarının ve yün-kıl-tiftik üretiminin yüzdeleri grafik üzerinden gösterilmiştir.

Tablo 11. Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Küçükbaş Hayvansal Üretim-TÜİK Verileri

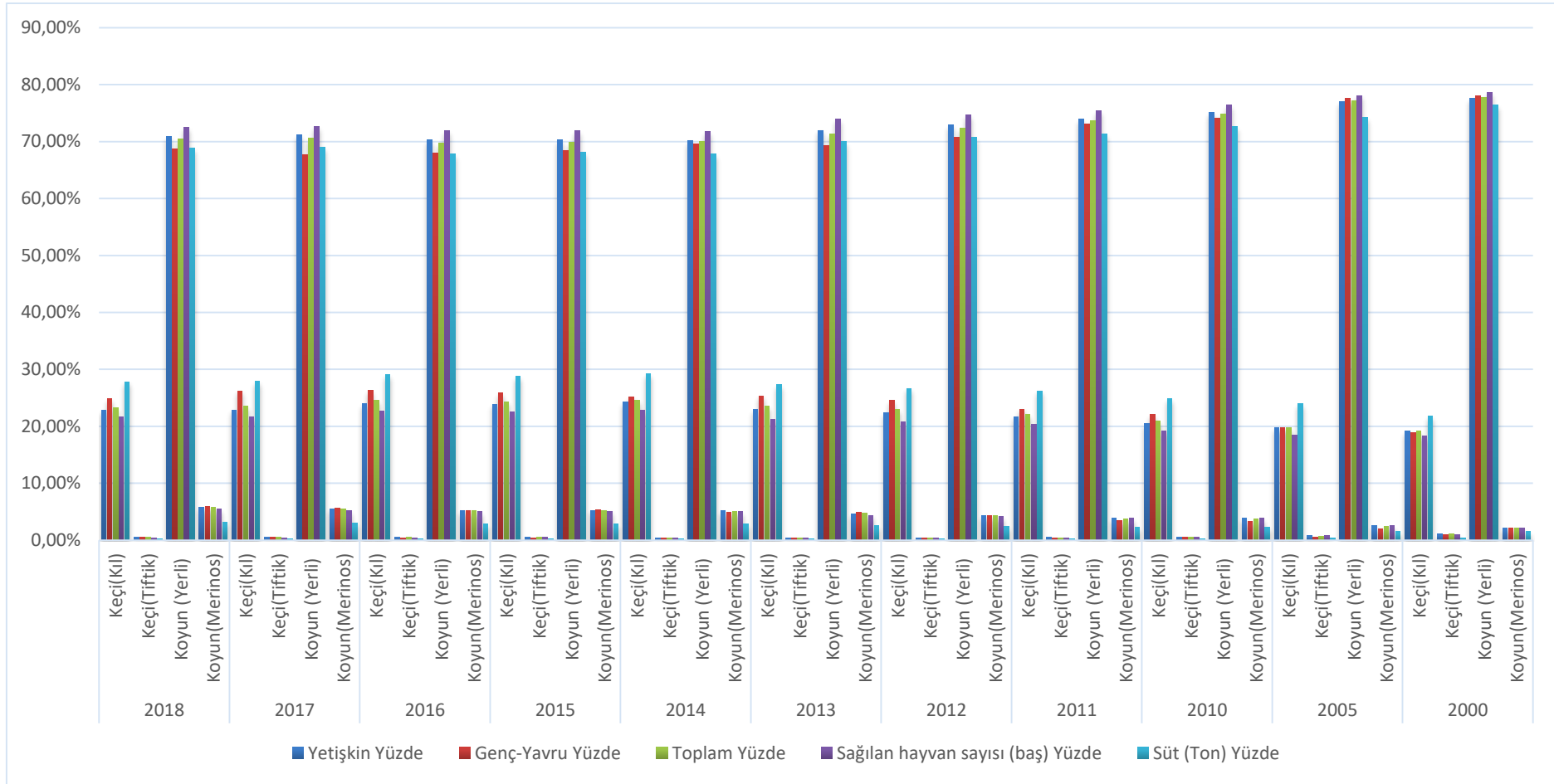
Yıl	Hayvan Adı	Yetişkin	Genç-Yavru	Toplam	Sağılan hayvan sayısı (baş)	Süt (Ton)	Kırkılan hayvan sayısı (baş)	Yün kıl tiftik (ton)
2018	Keçi(Kıl)	8.497.571	2.200.982	10.698.553	5.234.796	558.418	10.164.514	5.999
	Keçi(Tiftik)	180.062	43.812	223.874	92.370	3.408	210.154	371
	Koyun (Yerli)	26.438.203	6.075.090	32.513.293	17.497.602	1.382.026	32.513.293	58.202
	Koyun(Merinos)	2.153.959	527.720	2.681.679	1.321.682	64.245	2.681.679	8.226
2017	Keçi(Kıl)	8.201.139	2.217.888	10.419.027	4.877.554	520.197	9.826.671	5.796
	Keçi(Tiftik)	172.421	43.224	215.645	86.027	3.198	201.639	356
	Koyun (Yerli)	25.536.583	5.720.825	31.257.408	16.330.147	1.288.041	31.257.408	55.911
	Koyun(Merinos)	1.948.627	471.601	2.420.228	1.173.267	56.738	2.420.228	7.404
2016	Keçi(Kıl)	7.624.998	2.512.536	10.137.534	4.466.406	476.234	9.117.559	5.445
	Keçi(Tiftik)	166.210	41.555	207.765	88.699	3.167	201.403	341
	Koyun (Yerli)	22.330.533	6.502.136	28.832.669	14.160.816	1.113.469	30.977.640	51.523
	Koyun(Merinos)	1.650.932	500.332	2.151.264	988.598	46.943	2.261.507	7013
2015	Keçi(Kıl)	7.690.572	2.519.766	10.210.338	4.483.672	477.824	9.345.130	5.569
	Keçi(Tiftik)	163.104	42.724	205.828	94.822	3.350	189.798	325
	Koyun (Yerli)	22.630.313	6.672.045	29.302.358	14.348.611	1.129.237	29.302.358	52.357
	Koyun(Merinos)	1.687.562	518.014	2.205.576	1.014.316	47.990	2.205.576	6.839
2014	Keçi(Kıl)	7.583.237	2.583.888	10.167.125	4.322.503	460.518	9.166.233	5.459
	Keçi(Tiftik)	134.743	43.068	177.811	77.666	2.752	162.513	280
	Koyun (Yerli)	21.908.578	7.125.403	29.033.981	13.586.214	1.069.441	29.033.981	51.899
	Koyun(Merinos)	1.609.198	497.065	2.106.263	938.050	44.496	2.106.263	6.503
2013	Keçi(Kıl)	6.748.815	2.310.444	9.059.259	3.878.404	413.444	8.245.446	4.902
	Keçi(Tiftik)	126.844	39.445	166.289	64.914	2.299	152.976	260
	Koyun (Yerli)	21.166.970	6.318.196	27.485.166	13.491.002	1.062.274	27.485.166	49.236
	Koyun(Merinos)	1.354.407	444.674	1.799.081	796.235	38.739	1.799.081	5.548
2012	Keçi(Kıl)	6.011.498	2.187.686	8.199.184	3.439.708	367.208	6.011.498	3.570
	Keçi(Tiftik)	118.607	39.495	158.102	62.564	2.221	118.607	200
	Koyun (Yerli)	19.601.366	6.291.216	25.892.582	12.374.732	973.619	25.892.582	46.392
	Koyun(Merinos)	1.153.160	379.491	1.532.651	693.696	33.388	1.532.651	4.788
2011	Keçi(Kıl)	5.180.982	1.945.880	7.126.862	2.968.157	318.273	5.180.982	3.062
	Keçi(Tiftik)	114.682	36.409	151.091	64.954	2.315	114.682	194
	Koyun (Yerli)	17.631.913	6.179.123	23.811.036	10.998.040	865.577	23.811.036	42.739
	Koyun(Merinos)	925.891	294.638	1.220.529	563.103	27.245	1.220.529	3.847
2010	Keçi(Kıl)	4.454.709	1.685.918	6.140.627	2.516.200	270.476	4.454.709	2.607
	Keçi(Tiftik)	115.733	36.873	152.606	66.339	2.335	115.733	200
	Koyun (Yerli)	16.342.668	5.660.631	22.003.299	10.070.029	792.122	22.003.299	39.390
	Koyun(Merinos)	834.381	252.011	1.086.392	513.579	24.710	1.086.392	3.432
2005	Keçi(Kıl)	4.435.443	1.849.055	6.284.498	2.331.556	250.246	4.435.443	2.654
	Keçi(Tiftik)	176.802	56.164	232.966	95.437	3.513	176.802	302
	Koyun (Yerli)	17.307.753	7.244.219	24.551.972	9.837.155	774.344	24.551.972	43.801
	Koyun(Merinos)	562.540	189.813	752.353	328.936	15.533	752.353	2.374
2000	Keçi(Kıl)	4.922.793	1.905.207	6.828.000	3.604.719	216.328	4.922.793	2.697
	Keçi(Tiftik)	274.019	98.981	373.000	187.988	3.883	274.019	421
	Koyun (Yerli)	19.866.661	7.852.339	27.719.000	15.489.474	759.875	27.719.000	40.706
	Koyun(Merinos)	562.051	210.949	773.000	430.685	14.504	773.000	2.435

Tablo 12. Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Küçükbaş Hayvansal Üretim Yüzdeleri

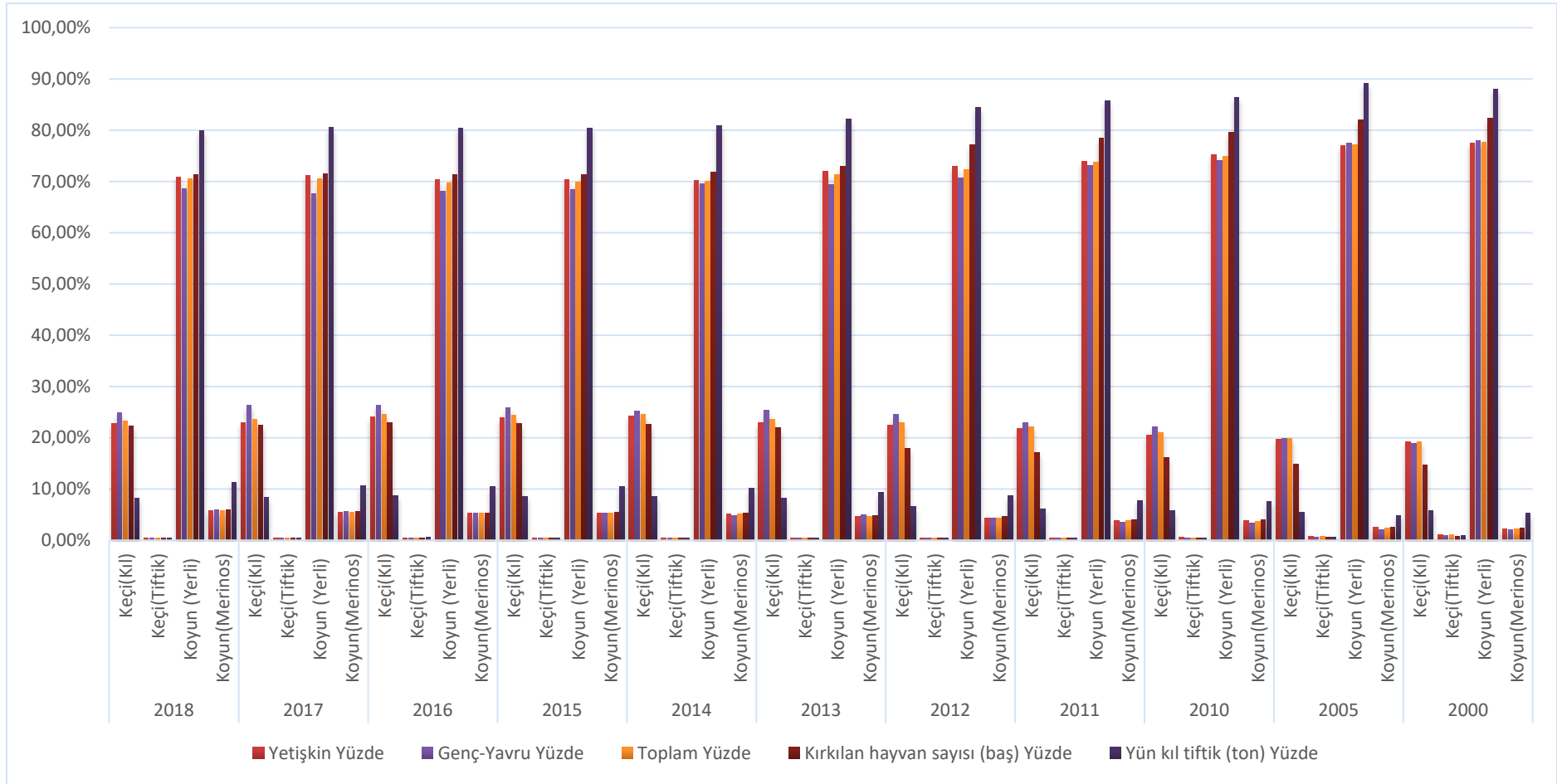
Yıl	Hayvan Adı	Yetişkin Yüzde	Genç-Yavru Yüzde	Toplam Yüzde	Sağılan hayvan sayısı (baş)		Kırkılan Hayvan		Yün Kıl Tiftik	
					Yüzde	Yüzde	Süt (Ton) Yüzde	Sayısı (Baş) Yüzde	(Ton) Yüzde	(Ton) Yüzde
2018	Keçi(Kıl)	22,80%	24,88%	23,20%	21,68%	27,81%	22,31%	8,24%		
	Keçi(Tiftik)	0,48%	0,50%	0,49%	0,38%	0,17%	0,46%	0,51%		
	Koyun (Yerli)	70,94%	68,66%	70,50%	72,46%	68,82%	71,35%	79,95%		
	Koyun(Merinos)	5,78%	5,96%	5,81%	5,47%	3,20%	5,88%	11,30%		
2017	Keçi(Kıl)	22,87%	26,24%	23,51%	21,71%	27,85%	22,48%	8,34%		
	Keçi(Tiftik)	0,48%	0,51%	0,49%	0,38%	0,17%	0,46%	0,51%		
	Koyun (Yerli)	71,21%	67,67%	70,54%	72,69%	68,95%	71,52%	80,49%		
	Koyun(Merinos)	5,43%	5,58%	5,46%	5,22%	3,04%	5,54%	10,66%		
2016	Keçi(Kıl)	24,00%	26,29%	24,53%	22,67%	29,04%	22,91%	8,62%		
	Keçi(Tiftik)	0,52%	0,43%	0,50%	0,45%	0,19%	0,48%	0,53%		
	Koyun (Yerli)	70,28%	68,04%	69,76%	71,87%	67,90%	71,29%	80,47%		
	Koyun(Merinos)	5,20%	5,24%	5,21%	5,02%	2,86%	5,32%	10,38%		
2015	Keçi(Kıl)	23,90%	25,84%	24,35%	22,48%	28,81%	22,77%	8,56%		
	Keçi(Tiftik)	0,51%	0,44%	0,49%	0,48%	0,20%	0,46%	0,50%		
	Koyun (Yerli)	70,34%	68,41%	69,89%	71,95%	68,09%	71,39%	80,44%		
	Koyun(Merinos)	5,25%	5,31%	5,26%	5,09%	2,89%	5,37%	10,51%		
2014	Keçi(Kıl)	24,28%	25,21%	24,51%	22,84%	29,20%	22,65%	8,51%		
	Keçi(Tiftik)	0,43%	0,42%	0,43%	0,41%	0,17%	0,40%	0,44%		
	Koyun (Yerli)	70,14%	69,52%	69,99%	71,79%	67,81%	71,74%	80,91%		
	Koyun(Merinos)	5,15%	4,85%	5,08%	4,96%	2,82%	5,20%	10,14%		
2013	Keçi(Kıl)	22,96%	25,35%	23,52%	21,27%	27,26%	21,88%	8,18%		
	Keçi(Tiftik)	0,43%	0,43%	0,43%	0,36%	0,15%	0,41%	0,43%		
	Koyun (Yerli)	72,00%	69,33%	71,37%	74,00%	70,04%	72,94%	82,13%		
	Koyun(Merinos)	4,61%	4,88%	4,67%	4,37%	2,55%	4,77%	9,25%		
2012	Keçi(Kıl)	22,36%	24,59%	22,91%	20,76%	26,68%	17,92%	6,50%		
	Keçi(Tiftik)	0,44%	0,44%	0,44%	0,38%	0,16%	0,35%	0,36%		
	Koyun (Yerli)	72,91%	70,70%	72,36%	74,68%	70,73%	77,16%	84,43%		
	Koyun(Merinos)	4,29%	4,26%	4,28%	4,19%	2,43%	4,57%	8,71%		
2011	Keçi(Kıl)	21,72%	23,01%	22,06%	20,34%	26,23%	17,08%	6,14%		
	Keçi(Tiftik)	0,48%	0,43%	0,47%	0,45%	0,19%	0,38%	0,39%		
	Koyun (Yerli)	73,92%	73,07%	73,70%	75,36%	71,33%	78,51%	85,75%		
	Koyun(Merinos)	3,88%	3,48%	3,78%	3,86%	2,25%	4,02%	7,72%		
2010	Keçi(Kıl)	20,48%	22,08%	20,90%	19,11%	24,82%	16,11%	5,71%		
	Keçi(Tiftik)	0,53%	0,48%	0,52%	0,50%	0,21%	0,42%	0,44%		
	Koyun (Yerli)	75,15%	74,14%	74,88%	76,48%	72,70%	79,55%	86,33%		
	Koyun(Merinos)	3,84%	3,30%	3,70%	3,90%	2,27%	3,93%	7,52%		
2005	Keçi(Kıl)	19,73%	19,80%	19,75%	18,51%	23,98%	14,83%	5,40%		
	Keçi(Tiftik)	0,79%	0,60%	0,73%	0,76%	0,34%	0,59%	0,61%		
	Koyun (Yerli)	76,98%	77,57%	77,15%	78,12%	74,20%	82,07%	89,15%		
	Koyun(Merinos)	2,50%	2,03%	2,36%	2,61%	1,49%	2,51%	4,83%		
2000	Keçi(Kıl)	19,21%	18,92%	19,13%	18,29%	21,75%	14,61%	5,83%		
	Keçi(Tiftik)	1,07%	0,98%	1,05%	0,95%	0,39%	0,81%	0,91%		
	Koyun (Yerli)	77,53%	78,00%	77,66%	78,58%	76,40%	82,28%	88,00%		
	Koyun(Merinos)	2,19%	2,10%	2,17%	2,18%	1,46%	2,29%	5,26%		

Şekil 8. Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Küçükbaş Süt Üretim Yüzdeleri Grafiği

Şekil 9. Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Küçükbaş Yün-Kıl-Tiftik Üretim Yüzdeleri Grafiği

TÜİK verilerine göre küçükbaş hayvandan et üretim miktarını yıllara göre kıyasladığımızda kesilen hayvan sayısı 2013-2017 yılları arasında %12,5 oranında artış göstermiş olup 7 milyon 203 bine ulaşmıştır. Hayvan sayısındaki artış üretilen et miktarına da olumlu yansımıştır, üretilen et miktarında %8,1'lik bir artış gerçekleşmiştir. 2013-2017 yılları arasında hayvan başına düşen et üretim miktarı 20,1 kg/baş'dan 19,1 kg/baş'a düşmüştür (**Tablo 13**). Hayvan başına et verimliliğinde 2010 yılında bir değişim gerçekleşmiş olup koyunlardan elde edilen et miktarı keçilerden elde edilen et miktarından yüksek olmuştur (**Şekil 10**).

2013-2017 yılları arasında deri üretiminde en yüksek artış %35,2 ile keçide olmuştur, koyun için bu oran %3,43'tür. 2017 yılı itibarıyla koyunda deri üretim miktarı 5 milyon 134 bin olmuştur. Keçi de ise 2 milyon 68 bine ulaşmış olup bu değer 2000-2017 yılları arasındaki en yüksek değerdir.

Tablo 13'te 2000-2017 yılları arasındaki küçükbaş hayvan sayıları ve et üretim verileri verilmiştir.

Şekil 10'da 2000-2017 yılları arasındaki küçükbaş hayvan başına düşen et miktarı grafik üzerinden verilmiştir.

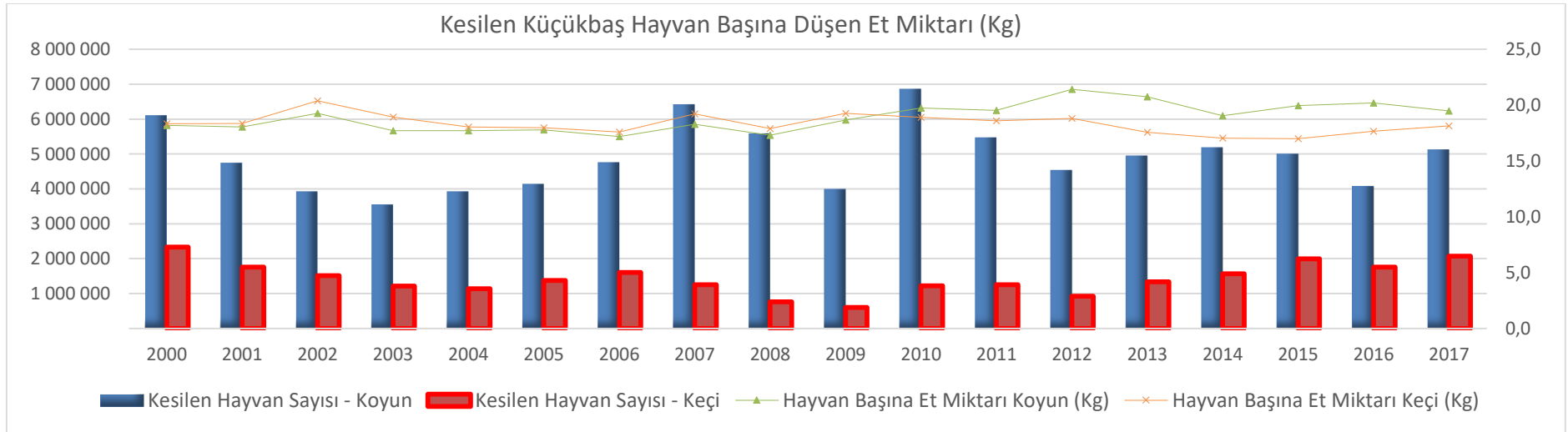
Tablo 14'te 2000-2017 yılları arasındaki küçükbaş hayvan deri üretim verileri verilmiştir.

Şekil 11'de 2000-2017 yılları arasındaki küçükbaş hayvan deri üretim miktarı grafik üzerinden verilmiştir.

Tablo 13. Yıllık Kesilen Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Et Üretimi – TÜİK Verileri

Yıl	Koyun		Keçi		Keçi - Kıl		Keçi-Tiftik		Toplam	
	Kesilen Hayvan Sayısı	Et Üretim Miktarı	Kesilen Hayvan Sayısı	Et Üretim Miktarı	Kesilen Hayvan Sayısı	Et Üretim Miktarı	Kesilen Hayvan Sayısı	Et Üretim Miktarı	Kesilen Hayvan Sayısı	Et Üretim Miktarı
2000	6 110 853	111 139	1 166 169	21 395	1 137 672	20 932	28 497	463	8443191	153 929
2001	4 747 268	85 661	879 127	16 138	863 969	15 825	15 158	313	6505522	117 937
2002	3 935 393	75 828	757 465	15 454	742 349	15 167	15 116	287	5450323	106 735
2003	3 554 078	63 006	607 006	11 487	595 747	11 285	11 259	202	4768090	85 981
2004	3 933 973	69 715	570 512	10 301	564 140	10 182	6 372	118	5074997	90 316
2005	4 145 343	73 743	688 704	12 390	668 265	12 006	20 439	384	5522751	98 523
2006	4 763 394	81 899	803 063	14 133	799 563	14 077	3 500	56	6369520	110 165
2007	6 428 866	117 524	1 256 348	24 136	-	-	-	-	7685214	141 659
2008	5 588 906	96 738	767 522	13 752	-	-	-	-	6356428	110 491
2009	3 997 348	74 633	606 042	11 675	-	-	-	-	4603390	86 308
2010	6 873 626	135 687	1 219 504	23 060	-	-	-	-	8093130	158 747
2011	5 479 546	107 076	1 254 092	23 318	-	-	-	-	6733638	130 394
2012	4 541 122	97 334	926 799	17 430	-	-	-	-	5467921	114 764
2013	4 958 226	102 943	1 340 909	23 554	-	-	-	-	6299135	126 497
2014	5 197 289	98 978	1 570 239	26 770	-	-	-	-	6767528	125 747
2015	5 008 411	100 021	1 999 241	33 990	-	-	-	-	7007652	134 011
2016	4 083 620	82 485	1 756 360	31 011	-	-	-	-	5839980	113 496
2017	5 134 338	100 058	2 068 866	37 525	-	-	-	-	7203204	137 3

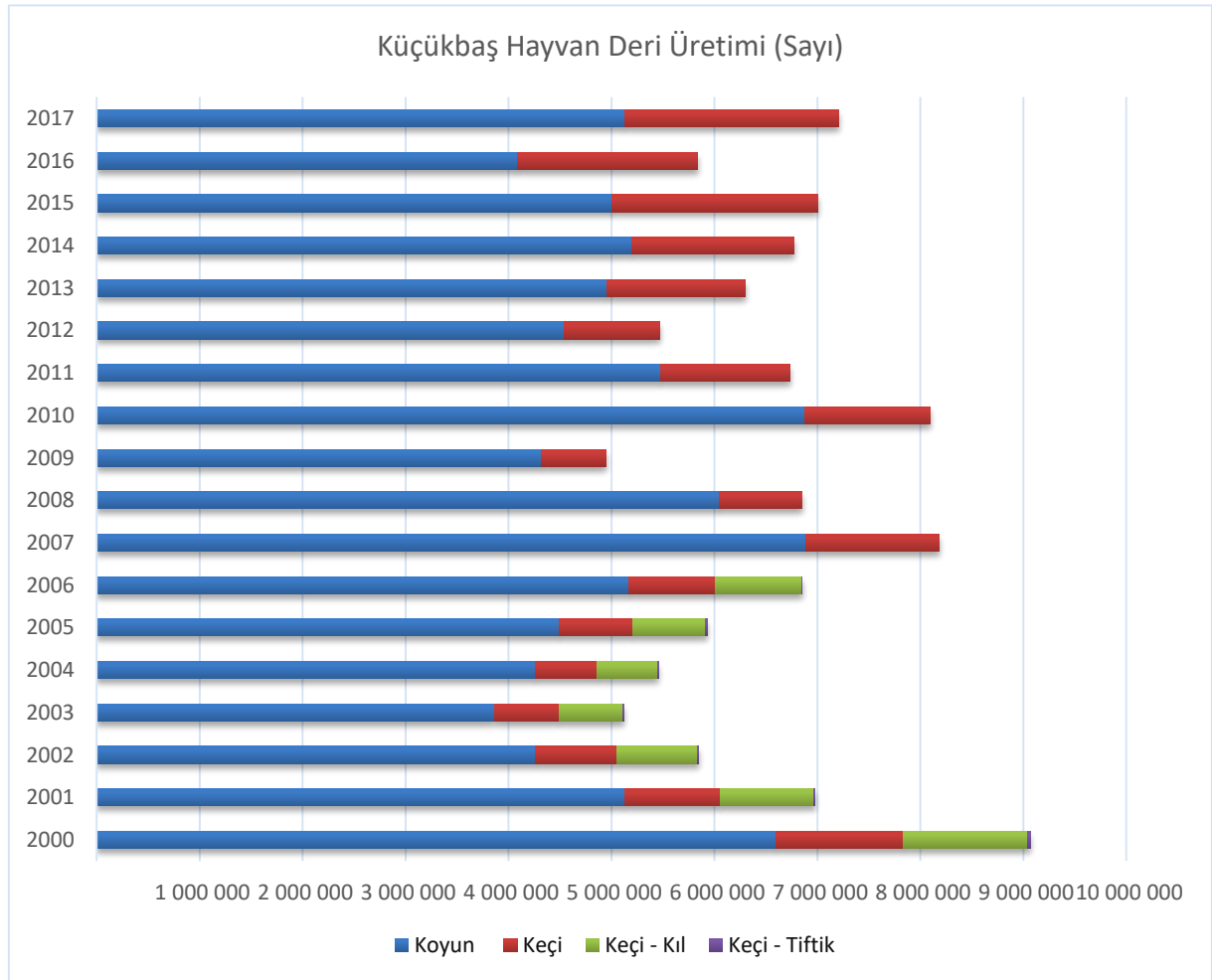
Şekil 10. Yıllık Kesilen Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Et Üretimi Grafiği

Tablo 14. Yıllık Küçükbaş Hayvan Deri Üretimi (Sayı) – TÜİK Verileri

Yıl	Koyun	Keçi	Keçi - Kıl	Keçi - Tiftik
2000	6 602 950	1 232 024	1 201 276	30 748
2001	5 130 979	923 796	907 557	16 239
2002	4 261 562	792 943	776 764	16 179
2003	3 859 092	632 745	620 923	11 823
2004	4 265 536	595 052	588 507	6 545
2005	4 492 625	719 467	698 885	20 582
2006	5 168 738	841 112	837 262	3 850
2007	6 884 829	1 293 280	-	-
2008	6 051 012	802 208	-	-
2009	4 319 367	633 456	-	-
2010	6 873 626	1 219 504	-	-
2011	5 479 546	1 254 092	-	-
2012	4 541 122	926 799	-	-
2013	4 958 226	1 340 909	-	-
2014	5 197 289	1 570 239	-	-
2015	5 008 411	1 999 241	-	-
2016	4 083 620	1 756 360	-	-
2017	5 134 338	2 068 866	-	-

Şekil 11. Yıllık Küçükbaş Hayvan Deri Üretimi Grafiği

2.2 DOKAP BÖLGESİ KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK İSTATİSTİKLERİ - TÜİK

2.2.1 DOKAP Bölgesi'nde Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Küçükbaş Hayvansal Üretim

DOKAP Bölgesinde Türkiye'nin genel değerlendirmesinde olduğu gibi 2005-2009 yılları arasında küçükbaş hayvan sayısında %31,5 oranında azalma yaşanmıştır. Türkiye'de aynı yıllar arasında küçükbaş hayvan sayısındaki azalma oranı %21,4 olup, DOKAP'daki azalma oranı Türkiye değerinin üzerinde gerçekleşmiştir. DOKAP Bölgesi'nde 1 milyon 51 bin olan hayvan sayısı 720 bine düşmüştür. 2009 yılından 2018 yılına kadar ise hayvan sayısı artış eğilimi göstermiştir. 2009-2018 yılları arasında %43,2 oranında artış göstererek küçükbaş hayvan sayısı 1 milyon 268 bine ulaşmıştır. Bölge illeri arasında en fazla hayvan sayısı %30,8 ile Tokat ilindedir, bu oranı sırasıyla Samsun (%18,0), Trabzon (%13,0), Ordu (%10,6), Artvin (%10,2), Giresun (%8,4), Bayburt (%3,8), Gümüşhane (%2,9), Rize (%2,2) illeri izlemektedir. **Tablo 16** değerlendirildiğinde Türkiye'de küçükbaş hayvancılık konusunda en yaygın tür olan kıl keçisinin ve yerli koyunun bu bölgede de baskın iki tür olduğu görülmektedir. Bu durum iller arasında farklılık göstermemektedir.

Hayvan sayısındaki azalmaya bağlı olarak sağılan süt miktarında da 2005-2009 yılları arasında düşüş yaşanmıştır. Küçükbaştan elde edilen süt 2005 yılında 30 bin tonken 2009 yılında bu rakam 21 bine düşmüştür. 2009 yılından 2018 yılına kadar ise artış eğilimi göstermiştir. 2009-2018 yılları arasında %56,6 oranında artış göstererek 49 bin tona ulaşmıştır. Bölgedeki süt üretimine en fazla katkıyı %28,7 ile Tokat ili sağlamaktadır. Bu oranı sırasıyla Samsun (%21,4), Trabzon (%11,4), Ordu (%10,9), Artvin (%9,6), Giresun (%9,2), Gümüşhane (%3,5), Bayburt (%3,3), Rize (%2,1) illeri izlemektedir. Bölgede küçükbaş hayvanda en fazla süt elde edilen tür yerli koyundur (%84,0). Ancak hayvan başına üretilen süt miktarı değerlendirildiğinde kıl keçisinin daha verimli olduğu görülmektedir (**Şekil 14**). Bu durum Türkiye genel ortalaması ile benzeşse de Türkiye geneli ile DOKAP Bölgesindeki küçükbaş hayvanların süt verimliliği kıyaslandığında DOKAP Bölgesindeki tüm türlerin süt verimliliğinin ülke ortalamasının genel ortalamasının altında olduğu dikkati çekmektedir.

2005-2009 yılları arasındaki hayvan sayısındaki azalma kırkılan hayvan sayısını da etkilemiştir. 2005-2009 yılları arasında kırkılan hayvan sayısı %32,0 oranında azalmıştır. Bu oran üretilen yün-kıl-tiftik miktarında %32,0'lik bir azalmaya neden olmuştur. 2009-2018 yılları arasında kırkılan hayvan sayısı %44,1 artarken üretilen yün-kıl-tiftik miktarı %40,4 artmıştır. 2008 yılında kırkılan hayvan sayısı 1 milyon 256 bin ile 2005-2018 yılları arasındaki en yüksek değerine ulaşmıştır. Kırkılan hayvanlardan elde edilen yün-kıl-tiftik miktarı ise 2167 ton ile en yüksek değerine ulaşmıştır. Yün-kıl-tiftik üretiminin %93'ü yerli koyundan elde edilmiştir. Ancak hayvan başına üretilen miktar değerlendirildiğinde merinos koyununun daha verimli olduğu

görülmektedir (**Şekil 16**). Bu durum Türkiye genel ortalaması ile benzeşmektedir. Türkiye geneli ile DOKAP Bölgesindeki küçükbaş hayvanların yün-kıl-tiftik verimliliği kıyaslandığında merinos ve yerli koyun da genel ortalamanın üzerinde sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 15'te 2005 yılı, 2010 yılı ve 2013-2018 yılları arasında DOKAP Bölgesindeki küçükbaş hayvan sayıları illere göre verilmiştir.

Tablo 16'da 2005 yılı, 2010 yılı ve 2013-2018 yılları arasında DOKAP Bölgesindeki küçükbaş hayvan sayılarının yüzdeleri illere göre verilmiştir.

Şekil 12'de 2005 yılı, 2010 yılı ve 2013-2018 yılları arasında DOKAP Bölgesindeki küçükbaş hayvan sayılarının yüzdeleri grafiklerle gösterilmiştir.

Tablo 17'de 2005 yılı, 2010 yılı ve 2013-2018 yılları arasında DOKAP Bölgesi yıllık küçükbaş hayvan süt üretim miktarları illere göre verilmiştir.

Şekil 13'te DOKAP Bölgesi yıllık küçükbaş hayvan süt üretim yüzdeleri grafiklerle gösterilmiştir.

Şekil 14'te DOKAP yıllık küçükbaş hayvan başına süt üretiminin Türkiye ile kıyaslaması grafiklerle gösterilmiştir.

Tablo 18'de DOKAP Bölgesi yıllık küçükbaş hayvan Yün-Kıl-Tiftik üretim sayıları illere göre verilmiştir.

Şekil 15'de DOKAP Bölgesi yıllık küçükbaş hayvan Yün-Kıl-Tiftik üretim yüzdeleri grafiklerle gösterilmiştir.

Şekil 16'da DOKAP Bölgesi yıllık küçükbaş hayvan başına Yün-Kıl-Tiftik üretiminin Türkiye ile kıyaslaması grafiklerle gösterilmiştir.

Tablo 19'da küçükbaş hayvancılık konusunda küresel ölçekte faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar, **Tablo 20**'de ulusal ölçekte faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar, **Tablo 21**'de ise küçükbaş hayvancılık konusunda bölgesel ölçekte faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar yer almaktadır.

Tablo 15. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı -TÜİK Verileri

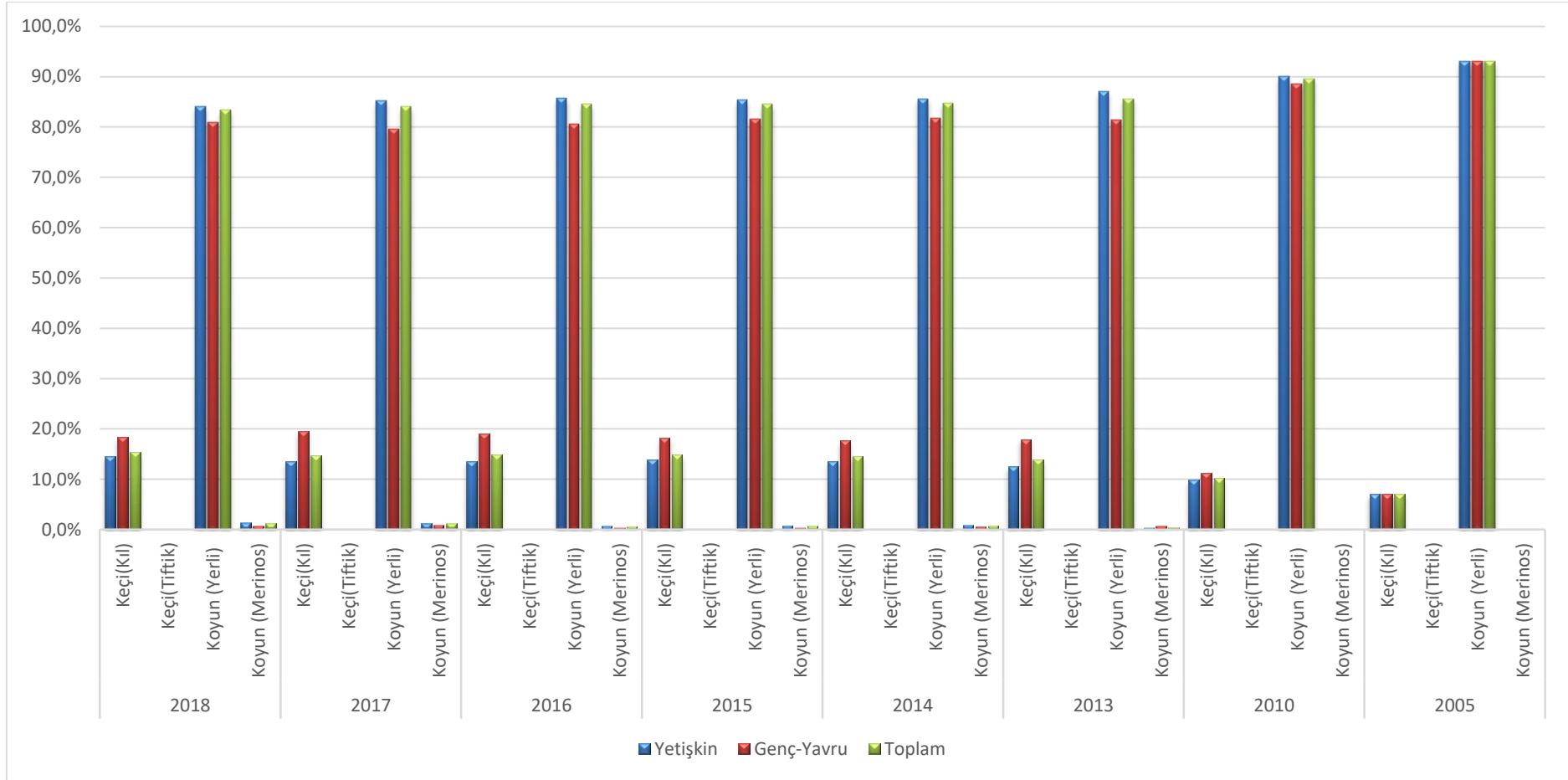
Yıl	Hayvan Adı	Yetişkin										Genç-Yavru										Toplam
		Artvin	Bayburt	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Samsun	Tokat	Trabzon	DOKAP	Artvin	Bayburt	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Samsun	Tokat	Trabzon	DOKAP	DOKAP
2018	Keçi(Kıl)	13.647	6.331	17.650	5.084	1.690	14.746	18.849	54.822	15.220	148.039	3.577	1.118	4.547	918	616	4.985	5.226	23.206	2.869	47.062	195.101
	Keçi(Tiftik)	56	0	119	4	0	0	0	0	0	179	89	0	104	2	0	0	0	0	0	195	374
	Koyun (Yerli)	86.874	30.915	68.623	26.537	104.925	5.899	167.256	242.067	116.266	849.362	25.090	6.211	14.959	2.695	27.039	1.615	34.014	66.357	30.234	208.214	1.057.576
	Koyun (Merinos)	578	3.506	177	1.828	644	344	3.142	3.325	354	13.898	28	706	0	277	10	65	227	413	34	1.760	15.658
2017	Keçi(Kıl)	11.141	6.223	10.776	4.727	1.201	16.027	18.096	47.027	15.183	130.401	4.812	659	6.810	452	182	4.735	7.012	22.070	2.227	48.959	179.360
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	3
	Koyun (Yerli)	79.718	26.788	64.149	26.808	99.640	6.694	180.391	223.923	115.847	823.958	26.493	4.498	19.008	2.172	27.809	1.329	35.361	57.401	26.306	200.377	1.024.335
	Koyun (Merinos)	0	6.310	100	833	422	303	2.961	1.418	197	12.544	97	839	0	208	138	223	207	349	183	2244	14788
2016	Keçi(Kıl)	7.191	4.399	10.793	2.475	1.525	14.815	16.678	43.660	12.563	114.099	3905	1.120	7.903	1.389	872	7.076	4.007	18.472	2.706	47.450	161.549
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	66.622	35.096	55.424	21.310	84.850	3.475	148.297	216.086	87.945	719.105	28.134	4.950	17.893	3.935	34.305	1.835	27.287	58.805	23.683	200.827	919.932
	Koyun (Merinos)	0	1.927	0	355	51	7	2.590	978	0	5.908	0	708	0	0	5	6	82	174	0	975	6.883
2015	Keçi(Kıl)	6.309	6.476	11.902	2.696	1.633	16.878	17.512	40.987	10.884	115.277	3.056	886	6.738	1.187	960	6.806	3.790	17.160	2.664	43.247	158.524
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	4	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
	Koyun (Yerli)	66.163	41.317	53.283	27.266	82.685	4.014	153.405	199.915	81.993	710.041	26.666	3.761	19.275	4.650	38.349	1.179	26.524	50.531	23.452	194.387	904.428
	Koyun (Merinos)	0	2.144	0	761	51	11	2.845	745	0	6.557	0	682	0	0	12	8	92	33	0	827	7.384
2014	Keçi(Kıl)	8.410	6.820	9.101	2.785	2.398	13.244	17.465	41.427	10.470	112.120	3.121	1.158	2.876	1.340	1.528	4.598	4.085	21.699	2.765	43.170	155.290
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	10	0	4	0	0	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14
	Koyun (Yerli)	77.155	37.352	54.701	27.286	83.586	5.538	149.481	193.573	78.218	706.890	25.396	5.334	17.850	5.502	34.794	1.099	26.342	59.215	24.754	200.286	907.176
	Koyun (Merinos)	0	1.872	47	768	55	12	2.819	1.088	0	6.661	0	747	120	0	0	8	84	528	0	1487	8.148
2013	Keçi(Kıl)	8.692	7.851	8.303	2.280	1.377	11.776	13.767	34.976	9.716	98.738	4.327	1.767	3.278	1.030	820	5.559	6.247	19.524	4.225	46.777	145.515
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	4	0	0	0	0	4	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	5
	Koyun (Yerli)	76.244	50.780	49.297	26.505	86.208	4.688	140.023	184.139	66.421	684.305	23.600	10.585	15.910	7.040	32.127	1.752	35.398	59.565	26.143	212.120	896.425
	Koyun (Merinos)	0	0	0	158	50	0	1.263	1.463	0	2.934	0	0	0	197	0	0	1.345	310	0	1852	4.786
2010	Keçi(Kıl)	4.214	1.734	1.943	1.753	744	6.924	9.995	24.869	6.269	58.445	1.581	488	1.199	1.520	381	2.982	2.609	8.780	3.090	22.630	81.075
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	8	0	132	0	0	140	0	0	0	3	0	71	0	0	0	74	214
	Koyun (Yerli)	65.369	20.397	63.552	16.442	54.438	3.335	104.752	147.249	55.020	530.554	19.152	2.740	22.175	4.538	31.079	1.154	27.950	43.007	26.820	178.615	709.169
	Koyun (Merinos)	0	0	0	0	0	0	80	420	0	500	0	0	0	0	0	72	155	0	0	227	727
2005	Keçi(Kıl)	8.731	2.082	5.570	4.689	865	3.259	8.180	13.755	4.600	51.731	4.744	970	3.012	2.197	470	1.343	2.538	4.504	2.105	2.1883	73.614
	Keçi(Tiftik)	0	0	16	0	0	0	0	0	0	16	0	0	6	0	0	0	0	0	0	6	22
	Koyun (Yerli)	66.726	50.893	87.670	68.556	78.260	6.088	139.216	130.841	59.607	687.857	17.717	30.910	29.463	17.085	41.636	2.428	48.455	73.712	28.656	290.062	977.919
	Koyun (Merinos)	0	0	0	0	55	55	0	0	0	110	0	0	0	0	25	25	0	0	0	50	160

Tablo 16. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı Yüzdeleri -TÜİK Verileri

Yıl	Hayvan Adı	Yetişkin										Genç-Yavru										Toplam
		Artvin	Bayburt	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Samsun	Tokat	Trabzon	DOKAP	Artvin	Bayburt	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Samsun	Tokat	Trabzon	DOKAP	DOKAP
2018	Keçi(Kıl)	13,5%	15,5%	20,4%	15,2%	1,6%	70,3%	10,0%	18,3%	11,5%	14,6%	12,4%	13,9%	23,2%	23,6%	2,2%	74,8%	13,2%	25,8%	8,7%	18,3%	15,4%
	Keçi(Tiftik)	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%	0,5%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%
	Koyun (Yerli)	85,9%	75,9%	79,3%	79,3%	97,8%	28,1%	88,4%	80,6%	88,2%	84,0%	87,2%	77,3%	76,3%	69,2%	97,7%	24,2%	86,2%	73,7%	91,2%	80,9%	83,4%
	Koyun (Merinos)	0,6%	8,6%	0,2%	5,5%	0,6%	1,6%	1,7%	1,1%	0,3%	1,4%	0,1%	8,8%	0,0%	7,1%	0,0%	1,0%	0,6%	0,5%	0,1%	0,7%	1,2%
2017	Keçi(Kıl)	12,3%	15,8%	14,4%	14,6%	1,2%	69,6%	9,0%	17,3%	11,6%	13,5%	15,3%	11,0%	26,4%	16,0%	0,6%	75,3%	16,5%	27,6%	7,8%	19,5%	14,7%
	Keçi(Tiftik)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Koyun (Yerli)	87,7%	68,1%	85,5%	82,8%	98,4%	29,1%	89,5%	82,2%	88,3%	85,2%	84,4%	75,0%	73,6%	76,7%	98,9%	21,1%	83,0%	71,9%	91,6%	79,6%	84,1%
	Koyun (Merinos)	0,0%	16,0%	0,1%	2,6%	0,4%	1,3%	1,5%	0,5%	0,2%	1,3%	0,3%	14,0%	0,0%	7,3%	0,5%	3,5%	0,5%	0,4%	0,6%	0,9%	1,2%
2016	Keçi(Kıl)	9,7%	10,6%	16,3%	10,3%	1,8%	81,0%	10,0%	16,7%	12,5%	13,6%	12,2%	16,5%	30,6%	26,1%	2,5%	79,4%	12,8%	23,8%	10,3%	19,0%	14,8%
	Keçi(Tiftik)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Koyun (Yerli)	90,3%	84,7%	83,7%	88,3%	98,2%	19,0%	88,5%	82,9%	87,5%	85,7%	87,8%	73,0%	69,4%	73,9%	97,5%	20,6%	87,0%	75,9%	89,7%	80,6%	84,5%
	Koyun (Merinos)	0,0%	4,7%	0,0%	1,5%	0,1%	0,0%	1,5%	0,4%	0,0%	0,7%	0,0%	10,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,3%	0,2%	0,0%	0,4%	0,6%
2015	Keçi(Kıl)	8,7%	13,0%	18,3%	8,8%	1,9%	80,7%	10,1%	17,0%	11,7%	13,9%	10,3%	16,6%	25,9%	20,3%	2,4%	85,1%	12,5%	25,3%	10,2%	18,1%	14,8%
	Keçi(Tiftik)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Koyun (Yerli)	91,3%	82,7%	81,7%	88,7%	98,0%	19,2%	88,3%	82,7%	88,3%	85,4%	89,7%	70,6%	74,1%	79,7%	97,5%	14,8%	87,2%	74,6%	89,8%	81,5%	84,5%
	Koyun (Merinos)	0,0%	4,3%	0,0%	2,5%	0,1%	0,1%	1,6%	0,3%	0,0%	0,8%	0,0%	12,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%	0,7%
2014	Keçi(Kıl)	9,8%	14,8%	14,3%	9,0%	2,8%	70,5%	10,3%	17,5%	11,8%	13,6%	10,9%	16,0%	13,8%	19,6%	4,2%	80,6%	13,4%	26,6%	10,0%	17,6%	14,5%
	Keçi(Tiftik)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Koyun (Yerli)	90,2%	81,1%	85,7%	88,5%	97,1%	29,5%	88,0%	82,0%	88,2%	85,6%	89,1%	73,7%	85,6%	80,4%	95,8%	19,3%	86,3%	72,7%	90,0%	81,8%	84,7%
	Koyun (Merinos)	0,0%	4,1%	0,1%	2,5%	0,1%	0,1%	1,7%	0,5%	0,0%	0,8%	0,0%	10,3%	0,6%	0,0%	0,0%	0,1%	0,3%	0,6%	0,0%	0,6%	0,8%
2013	Keçi(Kıl)	10,2%	13,4%	14,4%	7,9%	1,6%	71,5%	8,9%	15,9%	12,8%	12,6%	15,5%	14,3%	17,1%	12,5%	2,5%	76,0%	14,5%	24,6%	13,9%	17,9%	13,9%
	Keçi(Tiftik)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Koyun (Yerli)	89,8%	86,6%	85,6%	91,6%	98,4%	28,5%	90,3%	83,5%	87,2%	87,1%	84,5%	85,7%	82,9%	85,2%	97,5%	24,0%	82,3%	75,0%	86,1%	81,3%	85,6%
	Koyun (Merinos)	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%	0,1%	0,0%	0,8%	0,7%	0,0%	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%	2,4%	0,0%	0,0%	3,1%	0,4%	0,0%	0,7%	0,5%
2010	Keçi(Kıl)	6,1%	7,8%	3,0%	9,6%	1,3%	67,5%	8,7%	14,4%	10,2%	9,9%	7,6%	15,1%	5,1%	25,1%	1,2%	72,1%	8,5%	16,9%	10,3%	11,2%	10,2%
	Keçi(Tiftik)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Koyun (Yerli)	93,9%	92,2%	97,0%	90,4%	98,6%	32,5%	91,1%	85,3%	89,8%	90,0%	92,4%	84,9%	94,9%	74,9%	98,8%	27,9%	91,0%	82,8%	89,7%	88,6%	89,6%
	Koyun (Merinos)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,2%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,3%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%
2005	Keçi(Kıl)	11,6%	3,9%	6,0%	6,4%	1,1%	34,7%	5,5%	9,5%	7,2%	7,0%	21,1%	3,0%	9,3%	11,4%	1,1%	35,4%	5,0%	5,8%	6,8%	7,0%	7,0%
	Keçi(Tiftik)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Koyun (Yerli)	88,4%	96,1%	94,0%	93,6%	98,8%	64,8%	94,5%	90,5%	92,8%	93,0%	78,9%	97,0%	90,7%	88,6%	98,8%	64,0%	95,0%	94,2%	93,2%	93,0%	93,0%
	Koyun (Merinos)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

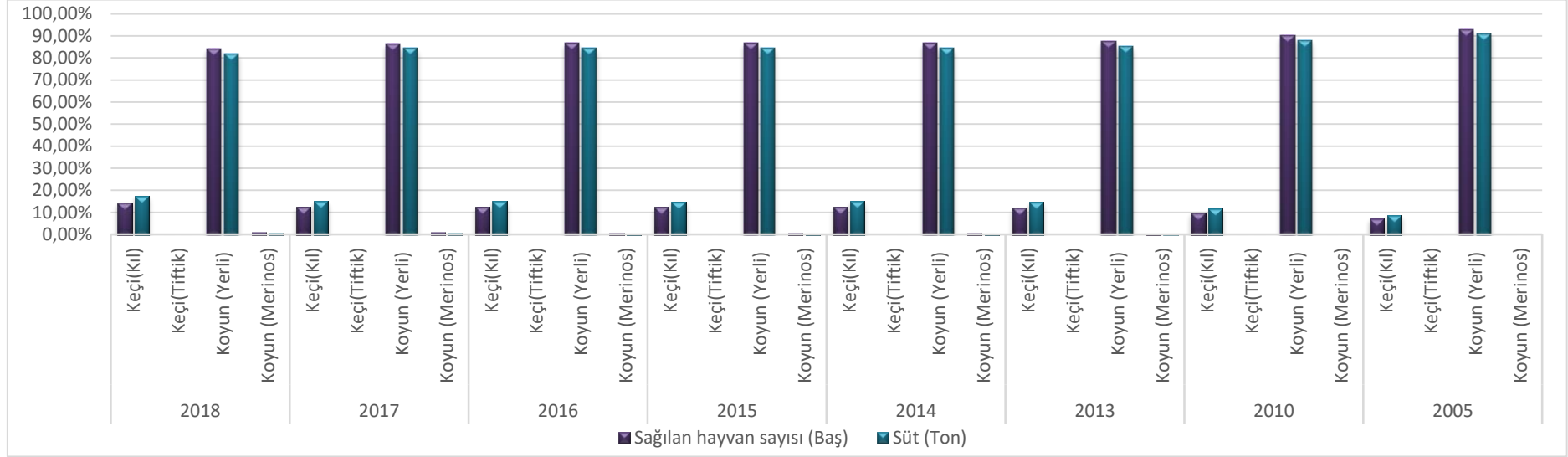
Şekil 12. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Sayısı Yüzdeleri Grafiği

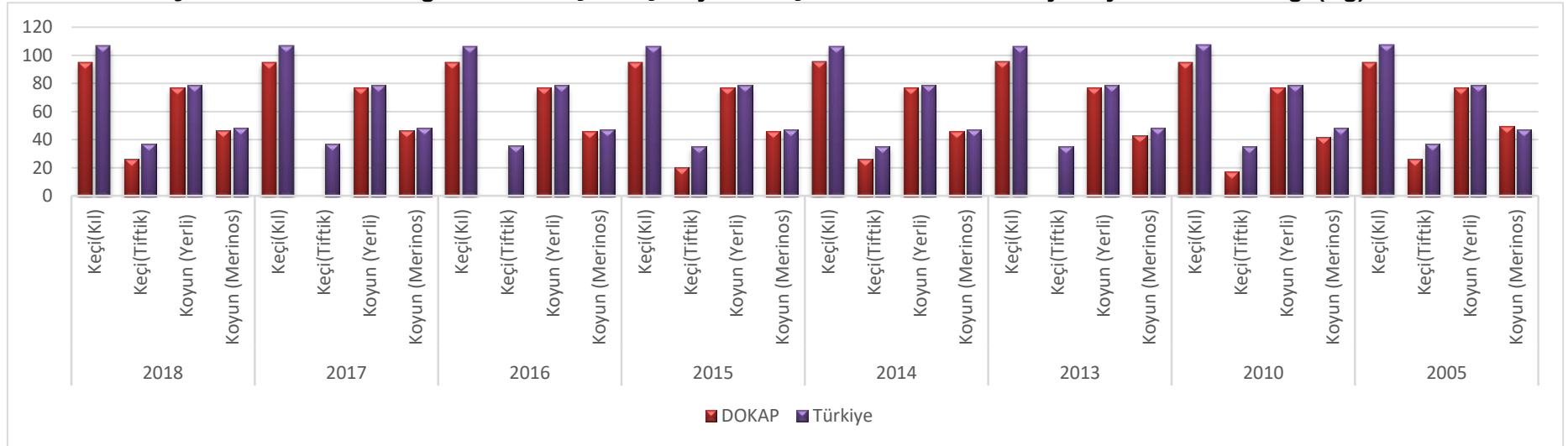
Tablo 17. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Süt Üretimi -TÜİK Verileri

Yıl	Hayvan Adı	Sağılan hayvan sayısı (Baş)										Süt (Ton)									
		Artvin	Bayburt	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Samsun	Tokat	Trabzon	DOKAP	Artvin	Bayburt	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Samsun	Tokat	Trabzon	DOKAP
2018	Keçi(Kıl)	8.306	3.558	13.476	3.165	902	8.461	11.904	30.687	9.910	90.369	748	438	1.267	316	81	762	1.143	2.915	912	8.581
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	95	0	0	0	0	95	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2
	Koyun (Yerli)	52.603	16.314	41.676	18.209	67.266	3.352	111.885	144.694	67.040	523.039	3.945	1.109	3.251	1.329	5.247	248	9.286	11.141	4.693	40.250
	Koyun (Merinos)	61	1.883	90	1.038	136	270	1.796	1567	156	6997	2	90	4	55	7	13	81	66	6	325
2017	Keçi(Kıl)	5.923	1.822	6.191	2.873	670	7.559	11.842	25.952	9.257	72.089	533	224	582	287	60	680	1.137	2.465	852	6.821
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	48.333	15.889	36.436	14.106	63.795	4.349	117.221	134.013	63.587	497.729	3.625	1.080	2.842	1.030	4.976	322	9.729	10.319	4.451	38.375
	Koyun (Merinos)	0	3.473	87	199	24	21	1.761	730	9	6.304	0	167	4	11	1	79	31	0	0	294
2016	Keçi(Kıl)	4.128	2.083	6.050	1.638	970	5.405	10.464	25.358	7.330	63.426	372	256	569	164	87	486	1.005	2.409	674	6.022
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	40.048	21.918	31.812	14.333	47.758	1.682	98.416	132.724	51.197	439.888	3.004	1.490	2.481	1.046	3.725	124	8.169	10.220	3.584	33.843
	Koyun (Merinos)	0	1.415	0	61	4	3	1.466	679		3.628	0	68	0	3	0	0	66	29	0	166
2015	Keçi(Kıl)	3.868	2.836	6.068	1.572	1.011	6.142	11.018	22.873	6.205	61.593	348	349	570	157	91	553	1.058	2.173	571	5.870
	Keçi(Tiftik)	0	15	0	0	0	0	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	40.867	25.970	30.578	18.069	47.947	2.069	101.646	121.602	46.421	435.169	3.065	1.766	2.385	1.319	3.740	153	8.437	9.363	3.250	33.478
	Koyun (Merinos)	0	1.590	0	132	0	4	1.647	564		3.937	0	76	0	7	0	0	74	24	0	181
2014	Keçi(Kıl)	5.528	3.780	4.826	1.504	1.511	5.183	11.055	21.365	5.820	60.572	498	465	454	150	136	466	1.061	2.030	535	5.795
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	9	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	47.077	21.833	32.048	17.286	46.176	2.166	99.431	114.217	43.221	423.455	3.531	1.485	2.500	1.262	3.602	160	8.253	8.795	3.025	32.612
	Koyun (Merinos)	0	1.381	25	135	0	5	1.652	722	0	3.920	0	66	1	7	0	0	74	30	0	180
2013	Keçi(Kıl)	5.279	4.154	4.844	1.018	970	5.753	8.714	18.570	5.745	55.047	475	511	455	102	87	518	836	1.764	529	5.277
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	46.764	29.364	28.804	15.477	44.115	2.598	88.997	108.836	35.697	400.652	3.507	1.997	2.247	1.130	3.441	192	7.387	8.380	2.499	30.780
	Koyun (Merinos)	0	0	0	67	0	0	405	1021	0	1.493	0	0	0	4	0	0	18	43	0	65
2010	Keçi(Kıl)	2.339	984	830	870	366	4.054	6.899	13.348	3.668	33.358	210	121	78	87	33	365	662	1.268	337	3.162
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	8	78		86	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
	Koyun (Yerli)	36.715	12.714	34.830	9.513	32.669	1.821	62.596	85.779	29.833	306.470	2.754	865	2.717	694	2.548	135	5.195	6.605	2.088	23.601
	Koyun (Merinos)	0	0	0	0	0	0	9	278	0	287	0	0	0	0	0	0	0	12	0	12
2005	Keçi(Kıl)	4.967	1.001	4.151	2.065	514	1.698	4.843	6.722	2.880	28.841	447	123	390	206	46	153	465	639	265	2.734
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	6	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	36.886	20.830	56.404	38.063	46.487	3.164	76.844	59.329	29.256	367.263	2.766	1.416	4.400	2.779	3.626	234	6.378	4.568	2.048	28.215
	Koyun (Merinos)	0	0	0	0	17	17	0	0	0	34	0	0	0	0	1	1	0	0	0	2

Şekil 13. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Süt Üretimi Yüzdeleri Grafiği

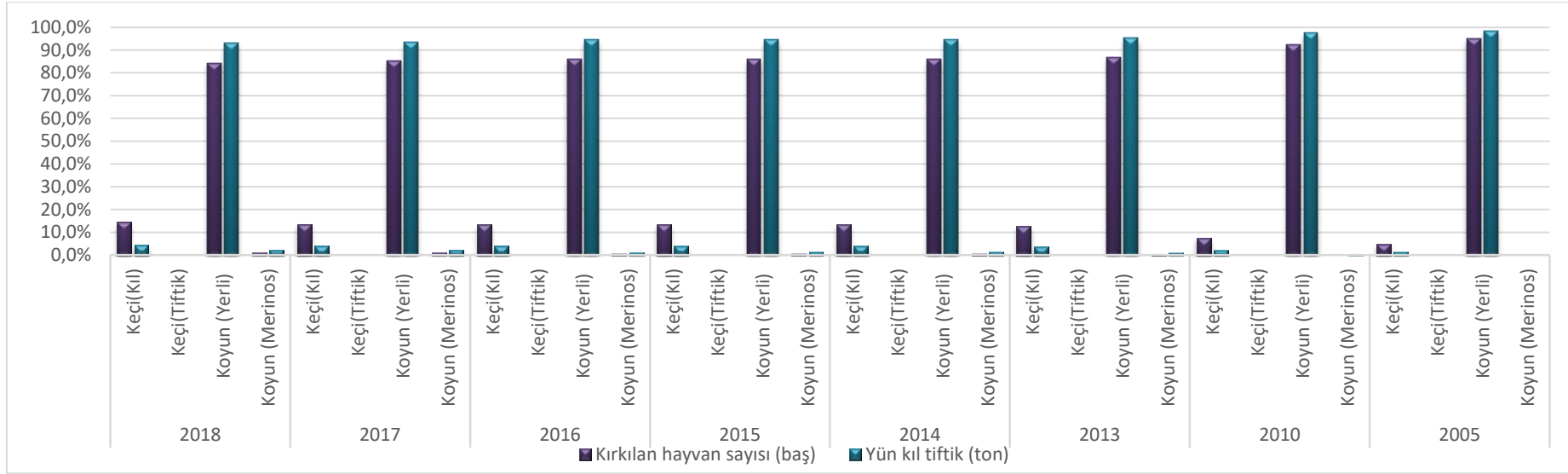
Şekil 14. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Başına Süt Üretimi Türkiye Kıyaslaması Grafiği (Kg)

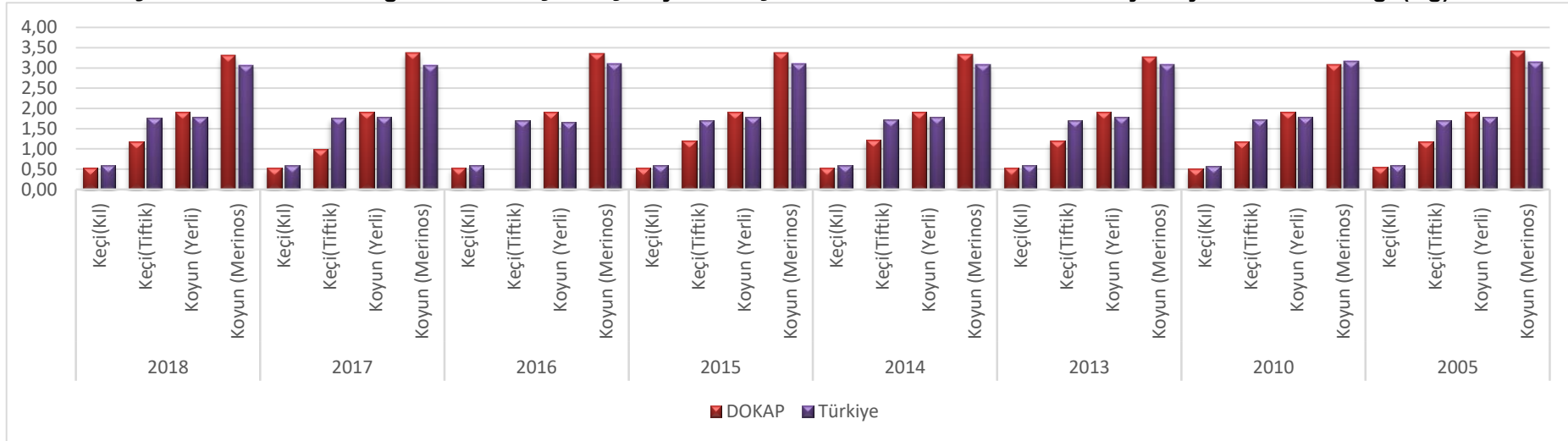
Tablo 18. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Yün-Kıl-Tiftik Üretim Sayıları

Yıl	Hayvan Adı	Kırkılan hayvan sayısı (baş)										Yün kıl tiftik (ton)									
		Artvin	Bayburt	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Samsun	Tokat	Trabzon	DOKAP	Artvin	Bayburt	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Samsun	Tokat	Trabzon	DOKAP
2018	Keçi(Kıl)	16.225	7.448	21.524	5.868	2.183	19.707	22.024	7.0151	17.403	182.533	10	3	16	3	2	10	11	33	10	99
	Keçi(Tiftik)	0	0	97	0	223	4	0	0	0	324	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	111.964	37.126	83.582	29.232	131.964	7.514	201.270	308.424	146.500	1.057.576	224	70	155	58	231	16	418	576	269	2.017
	Koyun (Merinos)	606	4.212	177	2.105	654	409	3.369	3.738	388	15.658	2	14	1	7	2	1	12	11	1	52
2017	Keçi(Kıl)	12.959	6.761	16.237	5.179	1.365	20.649	21.061	61.821	17.046	163.078	8	3	12	2	1	10	10	29	10	87
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	106.211	31.286	83.157	28.980	127.449	8.023	215.752	281.324	142.153	1.024.335	212	59	155	57	223	17	448	526	261	1.958
	Koyun (Merinos)	97	7.149	100	1.041	560	526	3.168	1.767	380	14.788	0	25	0	4	2	2	11	5	1	50
2016	Keçi(Kıl)	8.646	4.918	13.656	3.238	2.094	20.662	18.680	56.252	14.401	142.547	5	2	10	1	2	10	9	26	9	76
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	94.756	40.046	73.317	25.245	119.155	5.310	175.584	274.891	111.628	919.932	190	75	136	50	209	12	364	513	205	1.754
	Koyun (Merinos)	0	2.635	0	355	56	13	2.672	1.152	0	6.883	0	9	0	1	0	0	9	3	0	23
2015	Keçi(Kıl)	7.554	6.958	12.662	3.396	2.084	21.663	19.337	52.752	12.845	139.251	5	3	10	1	2	11	9	25	8	74
	Keçi(Tiftik)	0	16	0	0	0	0	0	0	4	20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	92.829	45.078	72.558	31.916	121.034	5.193	179.929	250.446	105.445	904.428	186	85	135	63	212	11	373	468	193	1.726
	Koyun (Merinos)	0	2.826	0	761	63	19	2.937	778	0	7.384	0	10	0	3	0	0	10	2	0	25
2014	Keçi(Kıl)	9.793	7.272	10.613	3.615	3.046	16.919	19.465	56.345	12.523	139.591	6	3	8	2	3	8	10	27	8	74
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	10	0	4	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	102.551	42.686	72.551	32.788	118.380	6.637	175.823	252.788	102.972	907.176	205	80	135	65	207	14	365	472	189	1.733
	Koyun (Merinos)	0	2.619	167	768	55	20	2.903	1.616	0	8.148	0	9	1	3	0	0	10	5	0	27
2013	Keçi(Kıl)	10.898	9.568	10.325	2.940	1.869	16.849	16.308	48.598	12.498	129.853	7	4	8	1	2	8	8	23	7	69
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	5	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	99.844	61.365	65.207	33.545	118.335	6.440	175.421	243.704	92.564	896.425	200	116	121	67	207	14	364	455	170	1.713
	Koyun (Merinos)	0	0	0	355	50	0	2.608	1.773	0	4.786	0	0	0	1	0	0	9	5	0	16
2010	Keçi(Kıl)	4.214	1.734	1.943	1.753	744	6.924	9.995	24.869	6.269	58.445	3	1	1	1	1	3	5	12	4	30
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	0	0	8	0	132	140	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	84.521	23.137	85.727	20.980	85.517	4.489	132.702	190.256	81.840	709.169	169	44	159	42	150	10	275	355	150	1.354
	Koyun (Merinos)	0	0	0	0	0	0	152	575	0	727	0	0	0	0	0	0	1	2	0	2
2005	Keçi(Kıl)	8.731	2.082	5.570	4.689	865	3.259	8.180	13.755	4.600	51.731	6	1	4	2	1	2	4	6	3	28
	Keçi(Tiftik)	0	0	0	0	16	0	0	0	0	16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Koyun (Yerli)	84.443	81803	117.133	85.641	119.896	8.516	187.671	204.553	88.263	977.919	169	154	218	170	210	18	389	382	162	1.872
	Koyun (Merinos)	0	0	0	0	80	80	0	0	0	160	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Şekil 15. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Yün-Kıl-Tiftik Üretim Yüzdeleri Grafiği

Şekil 16. DOKAP Bölgesi Yıllık Küçükbaş Hayvan Başına Yün-Kıl-Tiftik Üretimi Türkiye Kıyaslaması Grafiği (Kg)

2.3 SEKTÖR PAYDAŞLARI VE SEKTÖRE YÖNELİK FAALİYETLERİ

Tablo 19. Küresel Ölçekte Faaliyet Gösteren Kurum ve Kuruluşlar

<p>Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü</p> 	<p>Açlığı yok etmek ve beslenme şartlarını iyileştirmek amacıyla 1943'te kurulmuştur. 1946' da Birleşmiş Milletler' in uzmanlık kuruluşu haline gelen bir örgütüdür. Dünyadaki tarımsal ürünlerin üretimi, tüketimi, ticareti ve depolanması, tabii kaynakların geliştirilmesi, ağaçlandırma gibi konularda danışmanlık yapmakta, istatistikler tutmakta ve bültenler yayınlamaktadır. Merkezi Roma'dadır. 1960'lardan sonra çalışmalarını daha çok tarım ürünlerinin geliştirilmesi ve protein eksikliğinin giderilmesi konularında yoğunlaştırmıştır. Hayvancılık alanındaki çalışmalarını daha çok "Tarım ve Tüketici Korunması" dairesi altındaki "Hayvan Üretimi ve Sağlığı Şubesi" gerçekleştirmektedir.</p>
<p>AB Komisyonu Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü</p> 	<p>AB Komisyonu'nun, Avrupa çapındaki tarım ve kırsal kalkınma politikalarını belirleyen kuruluşudur. Birliğin 2006'da yürürlüğe giren Ortak Tarım Politikasını (CAP) gerçekleştirmekle sorumlu olan kuruluşur. Bu politika uyarınca birlik ülkelerine yapılacak destekleri ve uygulanacak politikaları düzenler.</p>
<p>International Dairy Federation (FIL-IDF) / Uluslararası Süt Federasyonu</p> 	<p>IDF, dünya genelindeki 1.200'den fazla uzmanı ile süt zincirinin tüm halkalarına bilimsel ve teknik konularda danışmanlık sağlamaktadır. Federasyon tarafından çalışma gerçekleştirilen alanlar; beslenme ve sağlık, gıda standartları, analiz ve örnekleme yöntemleri, hayvan sağlığı ve refahı, gıda güvenliği ve hijyen, çiftlik yönetimi, çevre, süt bilim ve teknolojisi, süt Politikaları ve ekonomisi ve pazarlama şeklindedir. Federasyonun 53 ülkede ve Orta Afrika'da yer alan 7 ülkenin oluşturduğu birlik bünyesinde ulusal komiteleri bulunmaktadır. Uluslararası Süt Federasyonunun Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinde temsilciliği bulunmaktadır.</p>
<p>European Dairy Association (EDA) / Avrupa Süt Birliği</p> 	<p>EDA, 21 AB üyesi Avrupa ülkesinde bulunan süt derneği ve birliğinin üyeliğinde kurulmuş olup, Avrupa'nın süt konusundaki çıkarlarını uluslararası arenada korumayı amaçlamaktadır. Ülkemizde birlik üyesi herhangi bir kuruluş bulunmamaktadır.⁶</p>

⁶ Şanlıurfa Büyükbaş Hayvancılık ve Hayvansal Gıda Ürünleri Kümelenme Yol Haritası, s.31,32

**Şap Hastalığı
Avrupa Komisyonu
(EUFMD)**

Kuruluş tarihi 12 Haziran 1954'tür. Merkezi Roma' da bulunur. Şap hastalığı bütün çift tırnaklı hayvanların duyarlı olduğu çok bulaşıcı ve tehlikeli bir hastalıktır. Hastalığın doğrudan sebep olduğu ekonomik kayıplar özellikle süt ve et veriminde düşme, genç hayvan ölümleri, üreme performansında düşmedir. EUFMD, Avrupa Bölgesinde Şap hastalığını önlemek için Avrupa Komisyonu Sağlık ve Gıda Güvenliği Genel Müdürlüğü (DG-SANTE), FAO ve Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (OIE) ile koordineli olarak Sınırı Aşan Hayvan Hastalıkları Küresel Çerçevesi (GFTADs) altında hareket eden, şu anda 37 üye ülkesi bulunan ve Şap hastalığını kontrol etmek isteyen ülkelere destek veren bir kuruluştur.⁷

**Uluslararası
Tarımsal Kalkınma
Fonu**

BM bünyesinde uzmanlık kuruluşu olarak yer alan ve özel anlaşmalar ile BM'ye bağlı bulunan bir kuruluştur. Gelişmekte olan ülkelerde açlık ve kırsal alanda yoksullukla mücadele için gıda üretiminin, yeni iş ve gelir imkânlarının artırılarak kırsal kalkınmanın sağlanması amacını taşır.⁸

**Dünya Hayvan
Sağlığı Örgütü (OIE)**

25 Ocak 1924 tarihinde kurulan OIE'nin temel amacı dünya çapında hayvan sağlığının, refahının ve veteriner halk sağlığının geliştirilmesi, hayvan hastalıklarının durumu üzerine gerçek zamanda, güvenilir bilginin paylaşılması, veteriner hekimliğe ait bilimsel bilgilerin toplanması, analiz edilmesi ve yayılması ve hayvan hastalıklarının daha iyi kontrol altına alınması için uluslararası dayanışmanın geliştirilmesidir.⁹

UNDP

Birleşmiş Milletler'in küresel kalkınma ağı olan BM Kalkınma Programı (UNDP), insanlara bilgi, deneyim ve daha iyi bir yaşam kurlmaları için kaynak ulaştırır ve değişimi savunan bir kuruluştur. UNDP, 177 ülke ve bölgede, çeşitli ortakları ile birlikte, toplumlara kendi buldukları çözümlerle yardımcı olarak, onların ulusal ve küresel kalkınma çabalarına destek vermektedir.¹⁰

⁷ AB ve Tarım Alanında Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) , s.42

⁸ Şanlıurfa Büyükbaş Hayvancılık ve Hayvansal Gıda Ürünleri Kümelenme Yol Haritası, s.70

⁹ <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Menu/88/Dunya-Hayvan-Sagligi-Orgutu-oie>

(Son erişim: 04.03.2019)

¹⁰ <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/about-us/> (Son erişim: 04.03.2019)

**Japan International
Cooperation Agency
JICA**

Japon Hükümeti'nin iki taraflı ODA ajansı olan JICA'nın Türkiye'de iki faaliyet alanı vardır. Teknik işbirliği, kalkınma kredisi ve yatırım. JICA'nın üzerinde çalıştığı konular barış tesisinden sürdürülebilir sosyo-ekonomik büyümeye kadar uzanmaktadır. JICA'nın merkezi Tokyo'dadır ve Japonya'da 15 yurtiçi merkezi vardır. Tüm dünyada 91 denizaşırı ofisiyle JICA, 150'den fazla ülkede faaliyet göstermektedir.¹¹

Tablo 20. Ulusal Ölçekte Faaliyet Gösteren Kurum ve Kuruluşlar

**Tarım ve Orman
Bakanlığı**

Gıda ve tarım alanında; üretici ve tüketici memnuniyetini en üst düzeyde sağlamak, Türkiye'yi bölgesinde lider, Dünyada küresel aktör haline getirmek Tarım ve Orman Bakanlığı'nın temel misyonudur.

Ulusal Süt Konseyi

Süt sektörü ile ilgili stratejilerin ve politikaların geliştirilmesine zemin sağlayacak Ulusal Süt Konseyi' nin oluşturulması amacıyla; "Ulusal Süt Konseyi Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" 23.09.2008 tarih ve 27006 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ulusal Süt Konseyi; 5488 sayılı Tarım Kanununda belirtilen ulusal tarım politikaları çerçevesinde çalışmalar yapmak üzere kurulmuştur. Konsey, süt üreticilerin ve sanayicilerin oluşturdukları birlikler, dernekler, kooperatifler, süt ile ilgili çalışmalar yapan araştırma ve eğitim kurumları, meslek odaları, tüketici örgütleri ile kamu kurum ve kuruluşlarının bir araya gelmeleriyle oluşturulmuş, tüzel kişiliği haiz bir kuruluştur. Merkezi Ankara'dır.

Et ve Süt Kurumu

Et ve Süt Kurumu, veteriner hekimlerin kontrolünde kasaplık hayvan alım ve kesimlerini yaparak, hijyenik şartlarda kaliteli et üretmek için et kombinalarını faaliyete geçirmiş ve hayvancılığın bir ticari emtia haline gelmesini sağlayarak et ve et ürünleri üretim sanayisini oluşturmuştur. Böylece ülke hayvancılığın geliştirilmesi ve verimliliğinin artırılması hedeflenmiştir.

¹¹ <https://www.tarim.gov.tr/BSGM/Belgeler/Uluslararası/C4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/JICA.pdf>

Türkiye Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği

Türkiye Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği; 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanununun kapsamında il ve ilçelerde kurulu Kırmızı Et Üretici Birliklerinin talebi ve bir araya gelmesi ile Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 28.01.2008 Tarih ve 459 Sayılı onayı ile tescili yapılarak kurulmuştur. Kırmızı Et Üretici Birlikleri en az ilçe seviyesinde ve her ilçe de yalnızca bir tane olmak kaydıyla kurulabilirler. Bir Üretici Birliğinin kurulabilmesi için en az 16 tarımsal üreticinin bir araya gelmiş ve yıllık pazarlanabilecek et üretimlerinin asgari 320 ton olması gerekmektedir.¹²

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Kurum tarafından 2. uygulama döneminde 22 ilde koordinatörlük kurulması ve IPARD programının devam edecek diğer fazlarında ülkede uygulanacak süt üreten işletmeler ile süt işleyen işletmelere yönelik %50-%65 oranlarında hibe desteği sağlamaya yönelik faaliyetlerini sürdürecektir.¹³

Uluslararası Hayvancılık Araştırma ve Eğitim Merkezi Müdürlüğü

1951 yılında Ankara Keçisi ve tiftik ıslahı çalışmaları yapmak üzere Çifteler Harasına bağlı olarak kurulan Enstitü, 1957 yılında doğrudan Tarım Bakanlığı'na bağlı bir Enstitü haline gelmiş ve çalıştığı konuları genişletmiştir. Suni Tohumlama, Embriyo Transferi, Yapağı-Tiftik ve Hayvan Besleme laboratuvarlarını kurmuş, Sığır Yetiştiriciliği, Koyun Yetiştiriciliği, Ankara Keçisi Yetiştiriciliği, Tavuk Yetiştiriciliği ve Tavşan Yetiştiriciliği konularında çalışmalarını sürdürmüştür.

Enstitü faaliyetlerini Hayvancılık Merkez Araştırma Enstitüsü adı altında sürdürmekte, yetiştiricilere ve ülke hayvancılığına katkı sağlamaya devam etmektedir.¹⁴

¹² <http://tuketbir.org.tr/kurumsal/#birligimiz> (Son Erişim:14.08.2017)

¹³ Şanlıurfa Büyükbaş Hayvancılık ve Hayvansal Gıda Ürünleri Kümelenme Yol Haritası, s.57, 58, 59.

¹⁴ <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/lalahanhmae/Menu/1/Kurumumuz> (Son Erişim: 04.03.2019)

Ulusal Kırmızı Et Konseyi

Kamu ve özel sektör işbirliği içerisinde, sektörün gelişmesine, üreticinin desteklenmesine, piyasada fiyat istikrarının sağlanmasına ve tüketicilerin daha kaliteli, sağlıklı ve güvenilir kırmızı et ve et ürünleri tüketmesine katkı sağlayacak faaliyetlerde bulunmaktadır.

Amaçları:

- Kişi başına düşen yıllık kırmızı et tüketiminin gelişmiş ülkeler seviyesine yükseltilmesine destek vermek,
- Karkas et veriminin gelişmiş ülkeler seviyesine getirilmesine katkı sağlamak,
- Kırmızı et ve et ürünlerinin ihracat içerisindeki payının Türkiye'nin genel ihracatının %1'ine ulaştırılmasına katkı vermek,
- Kombine ırkların ülke genelinde yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak,
- Bakanlık ile işbirliği içerisinde üreticilerimizin girdi maliyetlerini düşürecek projeleri hayata geçirmek,
- Büyükbaş ve küçükbaş hayvanların karkaslarının sınıflandırılması sisteminin hayata geçirilmesine katkı sağlamak.

TOBB Türkiye Hayvancılık Sanayi Meclisi

Türkiye Sektör Meclisleri, 18/05/2004 tarihli ve 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun 57 nci maddesine dayanılarak hazırlanan ve 12/02/2005 tarihli ve 25725 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Türkiye Sektör Meclislerinin Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği* çerçevesinde kurulmuştur ve faaliyetlerini Türkiye Sektör Meclisleri Müdürlüğü vasıtasıyla yürütmektedir. Hayvancılık meclisi de bu müdürlüğün sorumluluğunda görevlerini yerine getirmektedir. ¹⁵

¹⁵ <https://www.tobb.org.tr/TurkiyeSektorMeclisleri/Sayfalar/Hakimizda.php> (Son Erişim: 04.03.2019)

Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği

Derneğin adı Haziran 1987’de “**Süt ve Et Sanayicileri Birliği Derneği**”, Mayıs 1992’de de “**Süt, Et ve Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği Derneği**” olarak değiştirildi. 15.01.1993 tarihli bakanlar kurulu kararı ile “Türkiye” adını da taşımaya hak kazanan derneğin adı bu tarihten itibaren “**Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği Derneği**” oldu. SETBİR en başında “Türkiye’ de süt, et ve gıda sanayiinin gelişmesine katkıda bulunmak” amacıyla kurulmuştur. Derneğin bugünkü misyonu ise “Avrupa Birliği (AB) seviyesindeki düzenlemeler çerçevesinde hareket ederek Türkiye et ve süt endüstrisinin sesi olabilmek, Türkiye’de üretilen et ve süt ürünlerinin değerini ve imajını yurt dışında tanıtılabilmek, tüm et ve süt üreticilerini, Türkiye ve AB mevzuatı hakkında bilgilendirmek ve et ve süt endüstrisinin koordinasyonunu sağlamak, Türkiye ve Dünya et ve süt endüstrisinin pazar büyüklüğü ve eğilimleri hakkında bilgi toplamak.” olarak ifade edilmektedir.¹⁶

Türkiye Yem Sanayicileri Birliği

1974 yılında 1734 sayılı Yem Kanunu’nun yürürlüğe girmesini müteakip, yem sanayicisi 7 kişi tarafından “Yem Sanayicileri Birliği Derneği” ismi ile kurulmuştur. 1998 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile İsminin başına Türkiye ibaresi alarak, “Türkiye Yem Sanayicileri Birliği Derneği” olmuştur. Birlik 15 kişilik yönetim kurulu, 3 kişilik denetim kurulu ve 3 kişilik meslek disiplin kurulu tarafından idare edilmektedir. Türk Yem Sanayicisinin Sivil Toplum Örgütleri bazında tek temsilcisi olan Türkiyem-Bir, hükümet, bakanlıklar ve ilgili genel müdürlükler nezdinde çeşitli girişimlerde bulunmakta ve Ülkemiz Yem Sanayicisinin tek temsilcisi olarak muhatap kabul edilmektedir. Birliğe şu an itibariyle 162 adet yem fabrikası üyedir, Türkiye’de üretilen toplam karma yemin %85’i Türkiyem-Bir üyelerince üretilmektedir.¹⁷

¹⁶ <http://www.setbir.org.tr/setbir/tanitim/> (Son Erişim: 04.03.2019)

¹⁷ http://www.yem.org.tr/Birligimiz/GenelBilgi_ve_Tarihce (Son Erişim: 04.03.2019)

İstanbul Ticaret Borsası (İSTİB) Canlı Hayvan ve Et Şubesi

Canlı Hayvan ve Et Şubesi, Sütluçe (Haliç) ' de 1954 yılında hizmete girmiş ve Haliç 'in temizleme projesi çalışmaları nedeniyle 26 Ocak 1989 tarihinde Tuzla Aydınliköy'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mezbahası (İSMER) yanında işletmeye açılmıştır. Toplam olarak 132 dönüm üzerinde kurulan Canlı Hayvan ve Et Şubesi'nde 25.680 m2 kapalı alan bulunmaktadır. Bu tesisler 15.000 adet küçükbaş, 1.500 adet büyükbaş hayvan kapasitesine sahiptir. Canlı Hayvan ve Et Şubesi, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın "Hayvan Pazarlarının Ruhsatlandırılması ve Denetleme Usul ve Esasları" hakkında 2000/34 no'lu Tebliği gereği ruhsatlandırılmış olup, bu haliyle Türkiye ve Avrupa'nın en modern ve en büyük hayvan pazarı özelliğini taşımaktadır.¹⁸

Süt Üreticileri Birliği

Türk tarım sektörünün mevcut yapısının, ihtiyaçlara cevap veremiyor hala gelmesi ve uluslararası standartlara gelmesi için AB uyum yasaları çerçevesinde 5200 sayılı kanun kapsamında yedi (7) kurucu süt üretici birliği bir araya gelerek Türkiye Tarımsal Süt Üreticileri Merkez Birliği Merkez Birliği kurularak 2005 yılında faaliyete başlamıştır. Türkiye genelinde 71 ilde 730 ilçede merkez birliğimize üye 305 adet süt üreticileri birliği ve 450 bin kişi üreticisi ile faaliyet göstermektedir. 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu kapsamında kurulan SÜTBİR, ürün kalitesini iyileştirmek, pazarlama gücü arttırmak, üretici haklarını koruma altına alınmak ve kayıt dışı süt üretimini engellemek gibi konulardaki sorunların çözümü noktasında çalışmalarını sürdürmektedir.¹⁹

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım Kredi Kooperatifleri, çalışanlarıyla birlikte, bir milyonun üzerindeki çiftçi ortaklarımızın tarımsal faaliyetlerinde kullanmak üzere her türlü ihtiyaçlarını sağlayarak üretimlerine katkıda bulunmayı, kooperatifçilik ilkeleri çerçevesinde dayanışmayı ve Türk tarımı ile ekonomisine hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Çiftçilerimizin tarımsal girdi ihtiyaçlarını karşılamak, beklentilerine kalite ve istikrarla karşılık vermek kooperatifin ilk önceliğidir.

¹⁸ <http://www.istib.org.tr/hizmetlerimiz/canli-hayvan/1> (Son Erişim: 04.03.2019)

¹⁹ <http://www.sutbirlik.com/2015/site/hakkimizda.php> (Son Erişim: 04.03.2019)

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri

Hizmetlerinin sürekliliğini sağlamak üzere, gerekli yatırımları gerçekleştirebilmek; çiftçilere kullanabilecekleri kredi kaynaklarını sağlamak; çalışanlarının ve toplumun ekonomik ve sosyal gelişmesine yardımcı olmak üzere, tüm kaynakların akılcı kullanımını sağlayarak savurganlığa ödün vermemek, kooperatifin ana ilkelerindedir.²⁰

Türkiye Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği

TÜRKİYE DAMIZLIK KOYUN KEÇİ YETİŞTİRİCİLERİ MERKEZ BİRLİĞİ

Merkez Birliğin amacı; üstün verimli hayvanlar yetiştirmesi için gerek yurt içinde yetiştirilen gerek yurt dışından ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi amacıyla Bakanlıkça belirlenecek bölgesel ya da ülkesel düzeyde ıslah programlarının uygulanması, verimlerinin artırılması, bunların soy kütüğü, ön soy kütüğü kayıtlarının tutulması, toplanan verilerin değerlendirilmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması, birlik personelinin eğitimlerinin sağlanması, bölgesel ve ulusal düzeyde yarışmalar düzenlenmesi, birlik ihtiyaçlarının temin ve tedariki ile üretimin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, diğer ülkelerle ilişkilerin düzenlenmesi, geliştirilmesi ve işletilmesi gibi hususlar ile Bakanlıkça belirlenecek her türlü hayvan ıslahı çalışmalarını yapmak, hayvancılık politikaları üretmektir.²¹

Tarım Sigortaları Havuzu

Tarım Sigortaları Kanunu ile amaçlanan tarım sigortalarının tanıtılması ve yaygınlaştırılmasının sağlanması ile üreticilerin doğal afetlerden ve diğer oluşabilecek risklerden korunması amacıyla yönelik gerekli uygulamaları hatasız ve hızlı bir şekilde yürütmektir.²²

²⁰ <http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/tr/hakkimizda/ilkelerimiz.html> (Son Erişim: 04.03.2019)

²¹ <http://www.turkiyekoyunkeci.org.tr/Kurumsal> (Son Erişim: 04.03.2019)

²² https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subPage?_key_=0C006981E0842E8D6235913E60C5E967765670V8063VS7H8G201EW7V4Z16062015 (Son erişim: 04.03.2019)

**Türkiye Hayvancılık
Kooperatifleri Merkez
Birliği**

Merkez Birliği'nin amacı, ortak birliklerinin ve bunlara bağlı kooperatiflerin, ortaklarının küçük ve büyük baş ile kanatlı, arı, hayvan ve bunlara ait ürünlerinin üretimi, işlenmesi, pazarlanması ve verimlerinin artırılması için ıslah çalışma yapmak. Hayvansal üretimin ekonomik olmasını, sektörün rekabet gücünü arttırmak için bu hususlarda ilgili faaliyetleri ve soy kütüğü kayıtlarının yapılması ile hayvan ırklarının ıslahını damızlıkların sağlıklı ve hijyenik koşullarda yetiştirilmesini ve hastalıklardan ari bir şekilde üreticilere intikali ve korunmasını Bölge birlikleri aracılığı ile sağlamaktadır.²³

**Türk Veteriner Hekimleri
Birliği**

Türkiye sınırları içerisinde meslek ve sanatlarını icra eden bütün veteriner hekimlerin katıldığı Türk Veteriner Hekimleri Birliği; veteriner hekimler arasında meslekî deontolojiyi ve dayanışmayı korumak, veteriner hekimliğin kamu ve kişi yararına uygulanıp geliştirilmesini sağlamak ve meslek mensuplarının hak veya yararlarını korumak amacı ile kurulmuş, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslekî bir kuruluştur.²⁴

**Veteriner Kontrol ve
Merkezi Araştırma
Enstitüsü**

Veteriner Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü'nün başlangıcı kabul edilen Sığır Vebası Serum Kurumu (Veba-i Bakari Seromu Dar-ül-istihzarı) Kurtuluş savaşı sırasında Eskişehir'de faaliyet göstermekte iken savaş nedeni ile önce Ankara'ya daha sonrada Kırşehir'e nakledilmiştir. Kurum Sakarya savaşından sonra 1921 yılı Aralık ayında Ankara Serum Üretim Kurumu adıyla Etlik'te bulunan bugünkü yerine taşınmış ve sığır vebası serumu üretimine başlamıştır. Enstitü Türkiye'de bulunan 7 bölgesel Veteriner Kontrol Enstitülerinden birisi olup İç Anadolu Bölgesi ve civarında 14 ile hizmet vermektedir. Ayrıca Merkez enstitü konumunda olması nedeniyle Türkiye genelinde hizmet vermektedir.

²³ <http://www.haykoop.org.tr/hakimizda.html> (Son erişim:04.03.2019)

²⁴ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060913-9.htm> (Son erişim: 04.03.2019)

1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulmuştur. 1923'de tarımda çalışanlara yardım etmekle görevli olan Ziraat Bankası şube ve sandıklarının sayısı 110'dan 300'e çıkartılmıştır. Bankaya bu dönemde 2 milyon TL'ye yakın bir sermaye sağlanmış ve banka özellikle düşmandan kurtarılan vatan bölgelerine geniş bir şekilde kredi vermeye başlamıştır.²⁵

Tablo 21. Bölgesel Ölçekte Faaliyet Gösteren Kurum ve Kuruluşlar

Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü

Bölge Tohum Islah İstasyonları Müdürleri 1944 yılı olağan toplantılarında "Değişik özellikler arz eden Karadeniz Bölgesi için müstakil bir Tarımsal Araştırma İstasyonu kurulması kararı" alırlar. Bu karara istinaden Enstitü, 17 Kasım 1944 tarihinde Samsun-Trabzon karayolunun 16. km. sinde, "Samsun Bölge Tohum Islah İstasyonu" adı altında kurulur. Çalışmalarına, 15 Ekim, 1971 tarihine kadar bu isim altında devam eder. Bu tarihten itibaren "Karadeniz Bölge Zirai Araştırma" adını alan Enstitü, 01 Mayıs, 1987 tarihinde Samsun Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsünün katılımı ile "Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü" adını almıştır. 08.06.2011 tarih ve 27958 sayılı resmi gazetede yayınlanan 639 sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereği, Bakanlığımız Personel Genel Müdürlüğünün 07.07.2011 tarih ve 019017 sayılı yazıları ile Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü kapatılarak Enstitü ile birleştirilmiştir. Her iki enstitü faaliyetlerini Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü çatısı altında devam ettirmektedir. Enstitü idari olarak Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü kanalı ile Tarım ve Orman Bakanlığı'na doğrudan bağlı bir Bölge kuruluşudur.²⁶

²⁵ <http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx> (Son erişim: 04.03.2019)

²⁶ <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/ktae/Sayfalar/Detay.aspx?Sayfald=13> (Son erişim: 04.03.2019)

**Bayburt Üniversitesi
Gıda, Tarım ve Hayvancılık
Uygulama ve Araştırma
Merkezi**

Bayburt Üniversitesi Gıda Tarım ve Hayvancılık Uygulama ve Araştırma Merkezi faaliyet alanı; Tarım topraklarının kullanım planlamasını yapmak ve verimlilik düzeylerini belirlemek, bitkisel ve hayvansal üretimde mekanizasyon, toprak işleme ve toprak muhafazası konularında araştırma ve uygulamalar yapmak, yeni anaç ve çeşitlerle ilgili teknolojileri izlemek ve bunların adaptasyon çalışmalarını yapmak, canlı materyallerde ıslah çalışmaları yapmak ve uygun materyalleri çoğaltarak üreticilere ve kurumlara ulaştırmak, çeşit, ilaç ve gübre denemeleri yapmak, tescil ve uygunluk raporları hazırlamak, tarımı yapılan ürünlerde hastalık ve zararlıların teşhisini yapmak ve tedavi önermek, tarımsal girdilerin kalite ve standart kontrollerini yapmak ve uygunluk raporları hazırlamak, gıda ve yemlerde fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik testler yapmak ve raporlandırmak, tarımsal ürünlerde kimyasal kalıntı analizleri yapmak ve raporlandırmak, sulama, drenaj ve diğer arazi ıslahı plan ve projeleri hazırlamak, her türlü tarımsal konuda danışmanlık hizmeti vermek, çiftlik düzeyinde ekonomik analizler ve optimizasyon çalışmaları yapmak ve öneriler geliştirmek, teknik personel, öğrenci ve çiftçiler için eğitim programları düzenlemek, ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği imkânlarını geliştirmek, yayınlar yapmak, veri bankası ve dokümantasyon merkezi oluşturmak olarak belirlenmiştir

**Bayburt Üniversitesi
Demirözü Meslek
Yüksekokulu Veterinerlik**

Bayburt Üniversitesi Demirözü Meslek Yüksekokulunda veterinerlik bölümü bulunmaktadır.²⁷

²⁷ <https://bayburt.edu.tr/tr/veterinerlik-bolumu> (Son erişim: 05.03.2019)

Giresun Üniversitesi
Alucra Turan Bulutçu
Meslek Yüksekokulu

2014-2015 Eğitim-Öğretim Yılında, Laborant ve Veteriner Sağlık Programı açılmıştır. Programın amacı ülkemiz hayvancılığına ve sağlık sektörüne katkıda bulunmak; kamu ve özel sektöre yüksek kalitede personel yetiştirmektir. Bu bağlamda bölümün misyonu (özü görevi) toplumsal sorumluluk sahibi, akılcı düşünme yeteneğini kullanan, özgün bilimsel çalışmalarla bilgi üreten ve ürettiği bilgiyi toplumun hizmetine sunarak toplumsal kazanımların artırılmasına katkıda bulunan, kendisini geliştirebilen, Atatürk İlke ve Devrimlerini kendisine rehber edinerek çevresine önderlik edebilecek kapasitede bireyler yetiştirmektir. Eğitim planında zorunlu derslere ilave olarak öğrencilere kendi tercihlerine göre seçebilme şansı sunulan seçmeli dersler bulunmaktadır. ²⁸

Gümüşhane Üniversitesi
Veterinerlik Bölümü

Veterinerlik Bölümü ve bölüme bağlı Veteriner Sağlık ve Laborantlık Programının açılması, Gümüşhane Üniversitesi'nin 15.12.2009 tarih ve 18 sayılı Senato kararı ve Yükseköğretim Yürütme Kurulu'nun 03.02.2010 tarihli onayı ile gerçekleşmiştir. Bölüm, 2012-2013 Eğitim-Öğretim yılından itibaren birinci ve ikinci öğretim şeklinde eğitim-öğretime başlamıştır. Bölüm mezunları, veteriner bölümü ile Tarım bakanlığına bağlı hayvan sağlığı ile ilgili şube müdürlüklerinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan çiftliklerinde, hayvan hastanelerinde, pet shoplarda, ilaç fabrikalarında ve firmalarında, belediye mezbahalarında özel kliniklerde yardımcı eleman olarak çalışma imkânına sahiptirler. Aynı zamanda program öğrencileri buldukları bölgenin şartlarına uygun tarımsal üretim kollarında faaliyette gösteren iş kolları veya kendilerine ait tarımsal faaliyette de bulunabilmektedirler. ²⁹

²⁸ <http://alucramyo.giresun.edu.tr/index.php?id=312> (Son erişim: 04.03.2019)

²⁹ <http://gmyo-veterinerlik.gumushane.edu.tr/tr/> (Son erişim: 04.03.2009)

**Gümüşhane Üniversitesi
Zootekni Anabilim Dalı**

Gümüşhane Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü 31.05.2008 tarihinde 2547 Sayılı Yükseköğretim kanununa tabii olarak kurulmasıyla Zootekni Anabilim Dalı Enstitü bünyesinde yer almış olup, 2013-20164 Eğitim –Öğretim yılından itibaren öğrenci alımına başlamıştır.³⁰

**Karadeniz Teknik
Üniversitesi Maçka
Meslek Yüksekokulu**

Karadeniz Teknik Üniversitesi Maçka Meslek Yüksekokulu 2547 ve 2880 sayılı Yüksek Öğretim Kanununun 7/d-2 maddesi uyarınca 07.05.1996 yılında kurulmuştur. Veterinerlik bölümü 2015 yılında açılmış ve Laborant ve Veteriner Sağlık programı ön lisans eğitimine 2018-2019 Eğitim/Öğretim yılında başlamıştır.³¹

**Ordu Üniversitesi
Ziraat Fakültesi**

Fakülte, 2809 Sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkındaki Kanun ve buna bağlı olarak 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca 11.07.1992 gün ve 21281 sayılı Resmi Gazetede ilan edilerek Karadeniz Teknik Üniversitesine bağlı, Ordu Ziraat Fakültesi adı ile kurulmuştur. 5467 sayılı Kanunun EK 69. Maddesi ile 01.03.2006 tarihinde kabul edilen ve 17.03.2006 tarih, 26111 Sayılı Resmi Gazetede Yayınlanarak, Ordu İlinde yeni kurulan Ordu Üniversitesine bağlanmıştır. Fakültede Ziraat Mühendisliği Lisans ve Lisans Üstü Programı dâhilinde aktif olarak (öğrencisi olan) Bahçe Bitkileri, Tarla Bitkileri Toprak Bilimi ve Bitki Besleme, Bitki Koruma, Gıda Mühendisliği, Peyzaj Mimarlığı ve Zootekni Bölümleri bulunmaktadır.³²

³⁰ <http://fbe.gumushane.edu.tr/tr/anabilim-dallari/zootekni-anabilim-dali/> (Son erişim: 04.03.2009)

³¹ <http://www.ktu.edu.tr/mackamyo-kurulusmevzuati> (Son erişim: 06.03.2019)

³² <http://ziraat.odu.edu.tr/Page/41/fakulte-tanitim> (Son erişim: 06.03.2019)

Ordu Üniversitesi

Ulubey Meslek Yüksekokulu

Ulubey Meslek Yüksekokulu, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kurumları Kanununun 2880 sayılı kanunla 7/d-2.maddesi uyarınca açılmıştır. Ordu Üniversitesi Ulubey Meslek Yüksekokulunda akademik ve idari yapılanma çalışmalarının tamamlanması ile 2010-2011 akademik yılda öğrenci almaya başlamıştır. Ulubey Meslek Yüksekokulu şuan aktif olarak Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, Arıcılık Programı ve Gıda İşleme Bölümü, Gıda Teknolojisi Programı ile 2010-2011 Eğitim-Öğretime başlamış ve bu programlara öğrenci alınmıştır. 2012-2013' de yeni açılan Laboratuvar ve veteriner sağlık Programı için genel veteriner ve laboratuvar dersleri, hayvan yetiştiricilik teknikleri ve hastalıkları, hayvanların biyoloji ve genetikleri, hayvanların ekolojileri, çiftlik hayvanlarının anatomi ve fizyolojileri, hayvan davranışları gibi dersler verilmektedir.³³

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi 2 Mayıs 2012 günü 28280 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2012/3079 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, 28/3/1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanununun ek 30 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 16/4/2012 tarihinde adı geçen yükseköğretim kurumuna bağlı olarak kurulması kararlaştırılmıştır.

Fakülte bünyesinde Bahçe Bitkileri, Bitki Koruma, Tarımsal Biyoteknoloji ve Tarla Bitkileri, Bölümleri bulunmaktadır.³⁴

³³ <http://oidb.odu.edu.tr/ogrenci/ebp/organizasyon.aspx?kultur=tr-TR&Mod=0&ustbirim=27&birim=4&altbirim=-1&program=219&organizasyonId=232&mufredatTurId=932001> (Son erişim:06.03.2019)

³⁴ <http://ziraat.erdogan.edu.tr/tr/page/genel-bilgiler/2631> (Son erişim:06.03.2019)

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

En son tarım teknolojilerinin öğretildiği Ziraat Fakültesi Tokat'ta 1982 yılında açılmış ve 1983 yılından bugüne kadar tarımsal öğretime devam etmektedir. Şu anda Fakülte bünyesinde; Bahçe Bitkileri, Bitki Koruma, Biyosistem Mühendisliği, Tarla Bitkileri, Tarım Ekonomisi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme, Su ürünleri Mühendisliği ve Zooteknik Bölümü olmak üzere 8 bölümde öğretime devam etmektedir. Zootekni Bölümü, 1994 yılında eğitim ve öğretime başlamış olup; et, süt, yumurta, deri, kıl ve yapağı gibi hayvansal ürünler üretimini kaliteli ve ucuz şekilde üretebilmek için hayvan yetiştirme, hayvan ıslahı, deneysel verilerin analizi ve yorumlanmasını, hayvan besleme, yemler ve yem teknolojisi konularında lisans ve lisansüstü öğretim veren bir yükseköğretim kurumudur. Bölüm eğitim-öğretim yanında Tokat ve bölgesinde Türkiye'nin hayvansal üretiminin geliştirilmesine yönelik olarak araştırma ve uygulama çalışmaları yürütmektedir.³⁵

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Artova Meslek Yüksekokulu

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Artova Meslek Yüksekokulu Veterinerlik Bölümü Laborant ve Veteriner Sağlık Programı 2018 - 2019 eğitim-öğretim yılında ön lisans öğrencisi olarak eğitim-öğretime başlamıştır. Programın amacı; veteriner hekimliğin çalışma alanı içerisine giren laboratuvarlar, hayvan besleme ve yetiştirme, kültür ve pet hayvanları yetiştirme, koruyucu aşılama, suni tohumlama konularında deneyimli, salgın ve paraziter hastalıklarla mücadele edebilen, klinik muayene ve operasyonlarda veteriner hekime yardımcı olabilecek düzeyde nitelikte teknik personel yetiştirmektir.³⁶

Samsun Ticaret Borsası

Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak 28/08/1969 yılında kurulmuştur. Büyükbaş ve küçükbaş canlı hayvan ile hayvansal ürünler de kotasyon listesindedir.³⁷

³⁵ <https://ziraat.gop.edu.tr/Icerik.aspx?d=tr-TR&mk=31665&m=tanitim> (Son erişim: 04.03.2019)

³⁶ <https://artovamyo.gop.edu.tr/Default.aspx?d=tr-TR> (Son erişim: 06.03.2019)

³⁷ <https://www.samsuntb.org.tr/borsamiz.asp?borsa=1-borsa> (Son erişim: 06.03.2019)

Tokat Ticaret Borsası

Kanununda yazılı esaslar çerçevesinde, borsaya dahil maddelerin alım ve satımı, fiyatlarının tespit ve ilanı işleriyle meşgul olmak üzere 5590 Sayılı Kanunun 2567 sayılı kanunla değişik 33'ncü maddesine istinaden, çalışma alanları Tokat il sınırları ile çevrili olmak üzere 1988 yılında, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğü'nün onayı ile kurulmuş olup, ilk olarak G.O.P Bulvarı üzerinde bulunan, Saray İş Hanı adresinde küçük bir büroda hizmet vermeye başlamıştır. Kotasyon listesinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan ile hayvansal ürünler de bulunmaktadır.³⁸

Trabzon Ticaret Borsası

Borsa, Trabzon'un önemli bir ticari yöre olması ve fındık, tütün, fasulye ile yumurta gibi ürünlerin ihraç edildiği tarihi eskilere dayanan limanı bulunması nedeniyle, bu maddelerin alım-satımlarının günün teknik icaplarına uygun şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla 3 Haziran 1926 tarihinde Trabzon Ticaret ve Zahir Borsası adıyla kurulmuştur. Kotasyon listesinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan ile hayvansal ürünler de bulunmaktadır.³⁹

Ordu Ticaret Borsası

Ordu Ticaret Borsası 15 Ağustos 1936 tarihinde "Ordu Ticaret ve Zahir Borsası" adıyla kurulmuştur. Kotasyon listesinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan ile hayvansal ürünler de bulunmaktadır.⁴⁰

Rize Ticaret Odası

Rize Ticaret Borsası; 22.03.1995 tarihinde 6404 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Müdürlüğü izniyle kurulmuştur. Dört meslek grubunda hizmet sunmaktadır.

1. Meslek Grubu: Kuru Çay Üreticileri, Kuru Çay Paketleyicileri, Kuru Çay Pazarlamacıları
2. Meslek Grubu: Kasap ve Dericiler
3. Meslek Grubu: Fındık Tacirleri
4. Meslek Grubu: Uncular⁴¹

³⁸ <http://www.tokattb.org.tr/images/kotasyon.pdf> (Son erişim: 06.03.2019)

³⁹ <http://www.tb.org.tr/1453> (Son erişim: 06.03.2019)

⁴⁰ <http://www.ordutb.org.tr/page/sayfa/Kotasyon-Listesi/3/4081/0/> (Son erişim: 06.03.2019)

⁴¹ <https://www.rtb.org.tr/tr/dunden-bugune-rize-ticaret-borsasi> (Son erişim: 06.03.2019)

Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Doğu Karadeniz Projesi
Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, DOKAP Bölgesinde kalkınmaya yönelik olarak gerçekleştirilecek her türlü araştırma, planlama, programlama, projelendirme faaliyetlerini koordine etmek, izlemek ve değerlendirmek üzere 03.06.2011 tarih ve 642 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur.⁴² Merkezi Giresun olan Başkanlığın; Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Samsun ve Trabzon illerinin kalkınmasına hız vermek amacıyla 03.06.2011 tarih ve 642 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş, 2012 Nisan ayında ise faaliyetlerine başlamıştır.

Bakanlar Kurulunca 06/06/2016 tarihinde alınan karar ile Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığının görev süresi 31/12/2019 tarihine kadar uzatılmıştır.⁴³

Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 7 Eylül 2016 tarihli ve 2016/9140 sayılı kararnameye göre Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Samsun ve Trabzon illerinden oluşan DOKAP BKİ görev alanına bundan sonra Tokat ili de ilave edilerek il sayısı dokuza ulaşmıştır.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı

2010 yılında faaliyete başlayan Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı; coğrafi konumu, iklimi, doğal yapısı, benzersiz tabii güzellikleri, alabildiğine zengin ve derin tarihi, eşsiz kültürel dokusu, birçok medeniyetin boyatıp geliştiği, bir arada yaşadığı, kadim ve eşsiz insanlık değerlerine dayelik ve beşiklik etmesi açılarından dünyada eşine az rastlanır bir destinasyon olarak son yıllarda ön plana çıkan Doğu Karadeniz’in hem ulusal, hem de uluslararası arenada parlayan bir yıldız olması için kalkınma hareketine dinamizm, eşgüdüm ve bölgesel duyarlılık getiren çalışmaları hedeflemektedir. Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Rize, Artvin kapsamaktadır.⁴⁴

⁴² <http://dokap.gov.tr/wp-content/uploads/2018/02/DOKAP-Stratejik-Plan-2017.pdf> (Son erişim: 06.03.2019)

⁴³ <http://www.dokap.gov.tr/dokap-illeri/sayfa/71> (Son erişim: 06.03.2019)

⁴⁴ <http://www.doka.org.tr/TR/YONETIM/Genel-Sekreterin-Mesaji> (Son erişim: 06.03.2019)

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun çerçevesinde “Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak” amacıyla, 10.11.2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuş bir kamu kurumudur. Merkezi Samsun’da yer alan Ajans bugün Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerinde bulunan Yatırım Destek Ofisleri ile bölgesine hizmet etmektedir⁴⁵.

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 25/01/2006 tarihinde TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabul edilmiş, 08/02/2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ajans, sorumluluk alanını oluşturan Erzurum-Erzincan-Bayburt illerini kapsayan bölgenin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak üzere, sosyal sermayeyi ve inovasyonu geliştirmek suretiyle yerel potansiyeli harekete geçirme görevlerini yerine getirmektedir.⁴⁶

Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği

Ülkelerin gelişimlerinde ihracatın artması ülkede yaratılan zenginliği artırmakta, üretim verimliliğinin yükselmesine neden olmaktadır. Bu önemi kavrayan ülkemiz, Mustafa Kemal Atatürk’ün imzasıyla 1937 yılında ilk İhracatçı Birliği’nin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Doğu Karadeniz İhracatçıları Birliği Genel Sekreterliği, Trabzon ihracatçılarına hizmet vermek üzere 1998 tarihinde Trabzon’da kurulmuş olup. Daha sonra Bölge ihtiyaçları gözetilerek, Rize ve Artvin illeri ile bu illerde faaliyet gösteren irtibat büroları Genel Sekreterliğimize bağlanmıştır.⁴⁷

⁴⁵ <http://www.oka.org.tr/okalcerik.aspx?id=630> (Son Erişim: 06.03.2019)

⁴⁶ <https://www.kudaka.org.tr/sayfa-kudaka-kanun> (Son Erişim: 06.03.2019)

⁴⁷ <http://www.dkib.org.tr/tr/kurumsal-birligimiz-hakkinda.html> (Son erişim: 06.03.2019)

Artvin Ticaret ve Sanayi Odası

Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'nın kuruluş tarihi 1930 olarak bilinmektedir. Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu Cumhuriyet döneminde, 1925'te yapılan düzenlemeyle 655 sayılı kanun çıkarılmıştır. Ancak 655 sayılı kanunun, Odaların ihtiyaçlarını karşılayamaz hale geldiği anlaşılınca, 4355 sayılı kanun, daha sonra "Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları ve Sanayi Odaları" kanunu, 8 Mart 1950 tarihinde 5590 sayılı kanun ile yürürlüğe girmiştir.⁴⁸

Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası

1860'lı yıllarda kurulmuş olup 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile yeniden organize olmuş ve Türk Ticaret dünyasının en büyük kuruluşu olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine bağlı olarak faaliyet gösteren köklü bir iş dünyası organizasyonudur. Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası, görev ve yetkileri 5174 SAYILI TOBB KANUNU ile belirlenmiş, Kamu Kurumu niteliğinde tüzel kişiliğe haiz bir mesleki kuruluştur. Oda:

- Ticaret ve sanayinin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak,
- Üyelerinin mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak,
- Üyelerinin birbirleriyle ve halkla olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplinini ve ticari ahlâkı korumak amaçları doğrultusunda faaliyetlerini yürütmektedir.⁴⁹

Giresun Ticaret ve Sanayi Odası

8 Mart 1950 tarihinde kabul edilen 5590 sayılı "Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları, Ticaret ve Sanayi Odaları kanunu" Odaları ve Borsaları kamu kurumu niteliğine kavuşturmuş ve 01.06.2004 tarihinde çıkarılan yeni kanuna göre düzenlemeler yapmalarını sağlayarak daha iyi hizmet vermeleri için teşkilatlanmalarına olanak vermiştir. Giresun Ticaret ve Sanayi Odası 1898 yılında kurulmuştur.⁵⁰

⁴⁸ https://www.artvintso.org.tr/ATSO-Hakkında_Tarihçe-TR.html (Son erişim: 06.03.2019)

⁴⁹ <http://www.bayburttso.org.tr//Belediyemiz/Odamiz-Hakkında.html> (Son erişim: 06.03.2019)

⁵⁰ <https://giresuntso.org.tr/gtso-hakkinda/hakkimizda/tarihce/> (Son erişim: 06.03.2019)

Gümüşhane Ticaret ve Sanayi Odası

Gümüşhane ili tarihi ipek yolu üzerinde yer almasından dolayı yıllarca ticaret merkezi olarak bu tarihi yolu kullanan tüccar ve esnaflara ev sahipliği yapmıştır. Cumhuriyet döneminde alınan Kalkınma Planları Kararlarıyla birlikte gelişme sürecine giren şehir ekonomisinde sanayi ve ticaret hayatının canlanması, bilinçli ve sistematik gelişmelerin ülke geneline yayılabilmesi amacıyla başlatılan çalışmalar neticesinde 1927 yılında Bakanlık izni ile Gümüşhane Ticaret ve Sanayi Odası kuruldu.⁵¹

Samsun Ticaret ve Sanayi Odası

Samsun Ticaret ve Sanayi Odası, Samsun'un eski isimlerinden Canik Ticaret ve Sanayi Odası adıyla Mutasarrıf Hamdi Bey tarafından kurulmuştur.⁵²

Tokat Ticaret ve Sanayi Odası

Tokat'ın ve Tokat iş âleminin ortak sesinin duyulmasını sağlamak, ihtiyaç ve taleplerinin karşılanması amacı ile gerekli tüm çabayı sarf etmek, işbirliği kültürünün oluşturulmasına öncü olarak ortak bir payda altında aynı çıkarların gözetilmesini sağlayarak Tokat ekonomisinin ve rekabet edebilme gücünün etkinliğini ortaya çıkarmak amacıyla kurulmuştur.⁵³

TRABZON Ticaret ve Sanayi Odası

Bugünkü yapısıyla Ticaret ve Sanayi Odası 1884 yılında kurulan Türkiye'nin en eski odalarından biridir. 19'uncu yüzyılın ikinci yarısı Trabzon açısından tarihi bir döneme rastlamaktadır. Deniz ticaretindeki gelişmeler, sanayi devrimi sonrası ve dünya ticaretinde hızla alınan yol Trabzon açısından da yeni ticari olanaklarını beraberinde getirmiştir. Özellikle, Avrupa ile İran, Hindistan, Kafkaslar ve Orta Asya ticareti açısından Trabzon için büyük mücadelelere girilmiş, şehir İstanbul ve İzmir'le birlikte Osmanlı İmparatorluğunun

⁵¹ <http://gumushanetso.org.tr/sabit.php?id=1> (Son erişim: 06.03.2019)

⁵² <https://www.samsuntso.org.tr/tarihce> (Son erişim: 06.03.2019)

⁵³ <http://www.tokatso.org.tr/?pnum=23&pt=Vizyon+ve+Misyonumuz> (Son erişim: 06.03.2019)

bütçe açıklarını giderdiği önemli bir merkez olma konumunu Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürdürmüştür. Savaşın başlamasıyla Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası da çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1926'da çıkarılan bir nizamname gereği (25 Mart 1926) oda seçimleri yapılmış ve Oda bir daha ara vermemek üzere çalışmalarına devam etmiştir.⁵⁴

Ordu Ticaret ve Sanayi Odası

Ordu Ticaret ve Sanayi Odası 1903 yılında Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası adı altında bir meslek teşekkülü olarak faaliyete geçmiştir. Oda ilk kurulduğunda Ziraat Odasını da bünyesine alarak çalışmalara başlamıştır. 1998 yılında 2300 üye sayısına sahip olan oda, 2003 yılında re'sen terk ettirilen üyelerinde etkisi ile 2000 faal üye sayısına gerilemiş, günümüze gelindiğinde ise odanın faal üye sayısı 2600'e yükselmiştir.⁵⁵

Rize Ticaret ve Sanayi Odası

Rize Ticaret ve Sanayi Odası'nın 1892 yılında Reis Ahmet Efendi Başkanlığında, Azalar: Kara Ömer Zade Efendi, Şehir Zade Hafız Osman Efendi, Babı Zade Ahmet Efendi ve Katip: Hüsne Efendi'den oluşan Rizeli tüccar ve esnafın önderliğinde kurulduğu söylenmektedir. Milli Mücadelenin başlaması ve ilk hükümetinin kurulmasından sonra 22 Nisan 1923 tarihinde 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla Odalar ilk defa kanuni hüviyet kazanmışlardır. Oda, Türk özel sektörünü ve kamuoyunu yakından ilgilendiren mevzularda seminer, panel ve toplantılar tertip ederek görüşlerini dile getirmektedir. Rize Ticaret ve Sanayi Odası kanunda yazılı hizmetler ile mevzuatla verilen görevleri yerine getirmek amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşudur.⁵⁶

⁵⁴ <http://www.ttso.org.tr/index.php?link=tarihce> (Son erişim: 06.03.2019)

⁵⁵ <http://www.otso.org.tr/index.php/tr/hakk-m-zda/hakkimizda> (Son erişim: 06.03.2019)

⁵⁶ <http://rizetso.org.tr/merhaba-dunya/> (Son erişim: 06.03.2019)

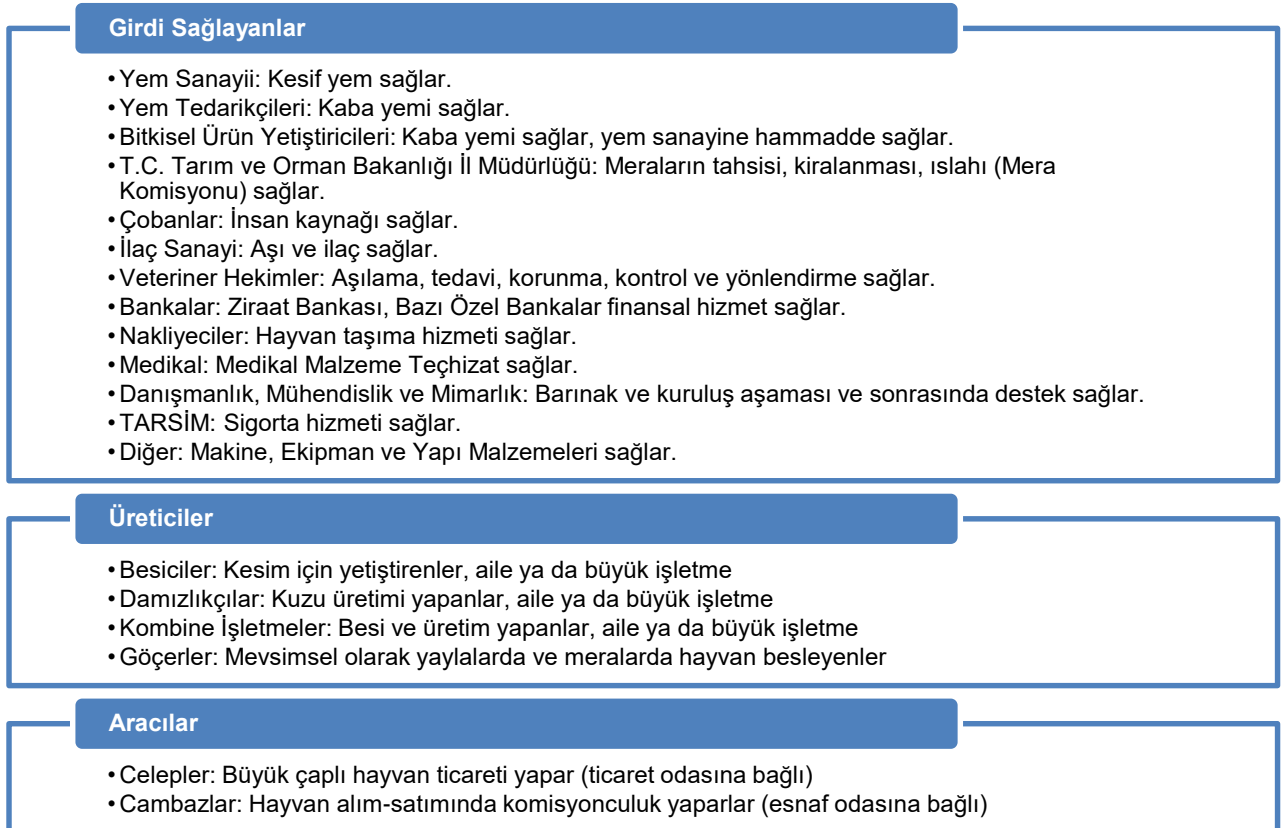
2.4 DEĞER ZİNCİRİ

2.4.1 Küçükbaş Hayvancılık Değer Zinciri

Değer zinciri; bir ürünün (örneğin canlı hayvan, et, süt, deri, yün vb.) farklı üretim, işleme, pazarlama, satış, dağıtım ve teslimat aşamalarından geçerek nihai tüketicilere sunulmasına kadar geçen tüm faaliyetlerini ve marjlarını içerir. Değer zincirinde katma değerli ürün üretiminde işbirliği içerisinde olunan tüm paydaşlar yer alır. Değer zincirinde yer alan paydaşlar kooperatifler, bankalar, üniversiteler gibi destekleyici kuruluşlar olabileceği gibi aracilar, işletmeler gibi satış ve pazarlamada rol alan taraflar da olabilir. Değer zinciri analizi; küçükbaş hayvan işletmelerinin rekabet durumlarını ortaya koyabilmek için pazarın anlaşılması, farklı aktörlerin ilişkilerinin belirlenmesi, küçükbaş hayvansal üretimin büyümesindeki kısıtların tanımlanması açısından önemlidir.

Türkiye'deki yapılanmalar gözetilerek küçükbaş hayvancılık için değer zinciri oluşturulmuştur (**Tablo 22**). Bu değer zincirinde girdi sağlayanlar, üreticiler, satış ve pazarlama hizmetlerinde yer alan aracilar, destekleyici kuruluşlar, sanayi ve işletmeler, talep edenler tanımlanmıştır.

Tablo 22. Küçükbaş Hayvancılık Değer Zinciri

Tablo 22. Küçükbaş Hayvancılık Değer Zinciri (Devam)

Destekleyici Kuruluşlar
<ul style="list-style-type: none">
• Ticaret Borsası: Alım- Satım kotasyonlarını ve alım-satımı yapar
• Üniversiteler: Teknik destek ve araştırma hizmeti sağlar
• Laboratuvarlar: TOB, Özel, Üniversite, Ticaret Borsası (Akredite) analiz hizmeti sağlar
• Birlikler: Damızlık Keçi ve Koyun Yetiştiricileri Birliği, Kırmızı Et Üreticileri Birliği koordinasyon sağlar
• Tarım ve Kredi Kooperatifleri: Kredi kuruluşu, ayni ve nakdi kredi sağlar
• Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri: Üyelerin finans kaynağı bulmasını sağlar
• Denetleyici Kuruluşlar: Yerel Yönetimler, İl Sağlık Müdürlüğü, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı İl Müdürlüğü, Veterinerlik Kontrol Araştırma Enstitüsü denetim hizmeti sağlar
• Bölge Kalkınma İdareleri: Kesimhane ve hayvan pazar kurulması, sektöre finansal destek (kamu kurum ve kuruluşları) sağlar
• Kalkınma Ajansları: Bireysel destek sağlıyorlar
• TKDK: Sabit yatırım ve ekipman desteği, İPARD desteği
• TANAP: Sabit yatırım, ekipman ve canlı hayvan desteği
• T.C. Tarım ve Orman Müdürlüğü: KKYDP (Kırsal Kalkınma Yatırımı Destekleme Programı), Bakanlık Desteği
• Sözleşmeli Üretim Yapanlar: ESK
• ORKÖY: Canlı hayvan desteği
• KOSGEB: Finansal destek
Sanayi ve İşletmeler
<ul style="list-style-type: none">
• Kesimhaneler: Özel, ESK, Yerel Yönetimler
• Kaçak Kesim Yapanlar
• Süt ve Peynir Üreticileri (geleneksel)
Talep Gösterenler
<ul style="list-style-type: none">
• Yurtlar, Kamu Yemekhaneleri, Askeriye ve Catering Şirketleri
• Lokantalar
• Hane halkı tüketicileri
• Kasaplar
• Marketler
• Pastaneler (dondurma ve süt)
• Seramik Sanayi
• Yün Sanayi
• Deri Sanayi
• Süt Sanayi

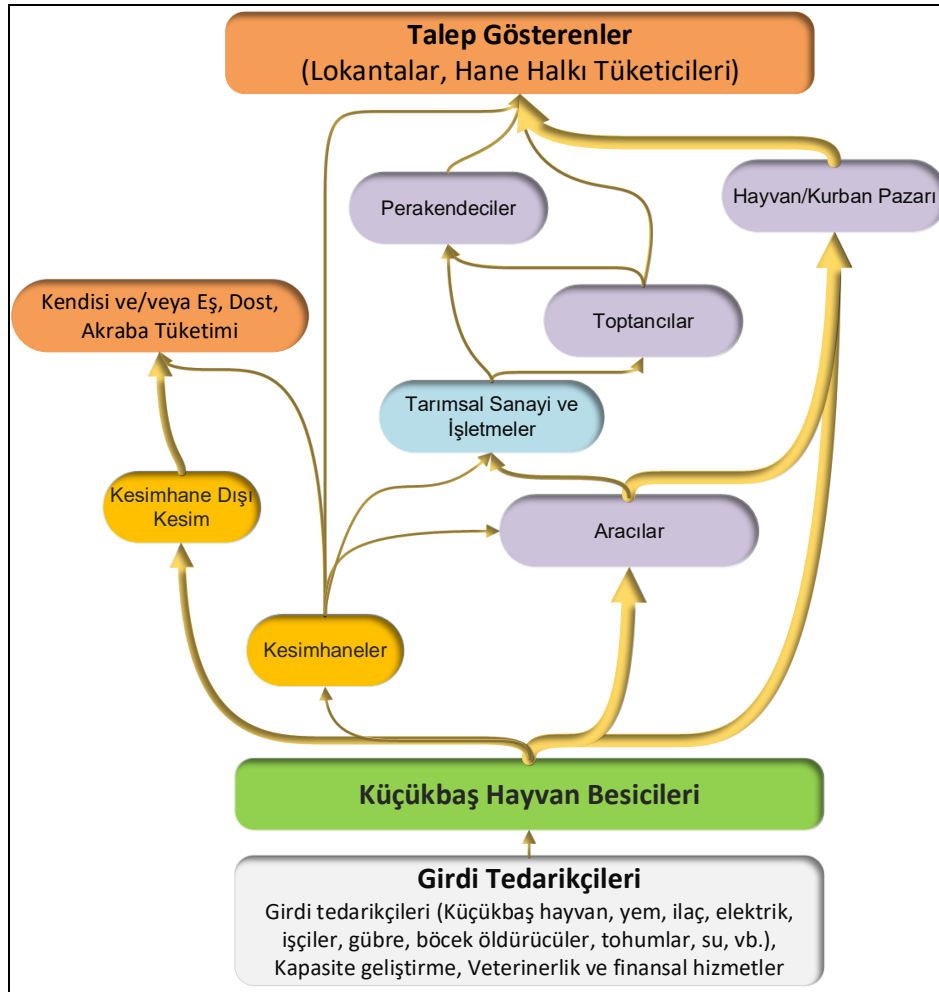
2.4.2 DOKAP Küçükbaş Hayvancılık Değer Zinciri

DOKAP Bölgesi'nde küçükbaş hayvan yetiştiren besicilerle tüketiciler arasındaki zincirde ürüne katılan değer düşük olduğu söylenebilir. Bu zincir de besiciler genellikle ya kendilerinin yetiştirdikleri ya da yetiştiricilerden aldıkları canlı hayvanları aracılar vasıtasıyla ya da direkt kendi olanakları ile hayvan ve/veya kurban pazarında tüketiciye sunmayı tercih etmektedirler. Çoğu besicii yıllık canlı hayvan üretimini kurban pazarı için gerçekleştirmekte olup kurban dönemlerinin denk geldiği aylar hem nicel olarak hem de nitel olarak verimliliği etkilemektedir. Değer zincirindeki bu yol en yoğun kullanılan akıştır (**Şekil 17**).

Hayvan sayısı az olan işletmelerin en yoğun başvurduğu yöntem ise kesimhane aracılığıyla ve/veya kesimhane dışı hayvanların kesimlerini yaparak genellikle yakın çevrelerindeki eş, dost, akraba gibi tüketicilere dağıtmaktır.

Tarımsal sanayilerin ve işletmelerin değer zincirindeki rolü diğer taraflara göre daha düşüktür. Mevcut durumda hali hazırda hem kendisi hayvan yetiştiriciliği yapan hem de tarımsal sanayi işletmeciliği yapan kurumlar daha çok bu yolu tercih etmektedirler.

Şekil 17'de DOKAP Bölgesi küçükbaş hayvancılık değer zinciri verilmiştir. **Şekil 17**'de akışı gösteren okların kalınlıkları değer zincirinin tercih edilme sıklığını göstermektedir.

Şekil 17. DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Değer Zinciri

BÖLÜM 3:

DOKAP BÖLGESİ KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK KÜMELENME POTANSİYELİ OLAN İLÇELERİN SEÇİMİ

3. DOKAP BÖLGESİ KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK KÜMELENME POTANSİYELİ OLAN İLÇELERİN SEÇİMİ

3.1 KÜMELENME KAVRAMI

3.1.1 Kümelenme Nedir?

Kümelenme kavramına dair literatürde coğrafi yakınlık, ağ oluşturma ve uzmanlaşma kavramları etrafında şekillenen pek çok tanım bulunmakla birlikte kümelenme analizlerinin çoğunluğu Micheal Porter'ın tanımına dayanmaktadır.

Porter kümeleri;

“...aynı faaliyet alanında hem rekabet içinde olan hem de birbiriyle işbirliği yapan firmaların, belli bir alanda uzmanlaşmış tedarikçilerin, hizmet sağlayıcıların, ilgili sektörlerdeki firmaların ve ilgili kurumların coğrafi yoğunlaşmaları”⁵⁷

olarak tanımlamaktadır.

Avrupa Komisyonu ise yine benzer bir şekilde kümeleri;

“...birbirlerine yakın biçimde konumlanmış olan ve özel alanlarda uzmanlık, hizmet, kaynak, tedarikçi ve beceri geliştirecek kadar yeterli düzeye ulaşmış işletme, ilgili ekonomik aktörler ve kurumlar grubu”⁵⁸

olarak tanımlamıştır.

Yukarıdaki her iki tanımda değerlendirildiğinde kümelene ile ilgili ortak bahsedilen konuların yakınlık; sosyal, teknik, ekonomik yakınlık ve pazar yakınlığı olduğu görülmektedir. Yine her iki tanımda da olan ağ oluşturma vurgusu yapılmış olup aynı değer zinciri içerisinde bulunan birbirleriyle işbirliği ve/veya rekabet içerisindeki firmalar ile onlarla ticari ilişki içerisinde bulunan yerel tedarikçiler, müşteriler ve yine ekosistemde destekleyici kurumlar olarak yer alan üniversite, araştırma kuruluşu ve merkezleri, bankalar, lojistik firmaları, odalar, borsalar, dernekler, vb. yapıların güvenilir bir ekosistem içerisinde ortak çalışma ilişkileri fade edilmektedir. Üçüncü ve son temel kavram olan uzmanlaşma ise kümelene melerin ve küme üyelerinin yüksek seviyedeki uzmanlığına vurgu yapmaktadır. Bu üç özelliğin bir kümelenme oluşumu için önemini anlamak aynı sektörde bir yığın halinde hareket eden firma ve

⁵⁷ <https://hbr.org/1998/11/clusters-and-the-new-economics-of-competition>

⁵⁸ “Avrupa Birliği’nde Dünya Standartlarında Kümelere Doğru: Geniş Tabanlı Inovasyon Stratejisinin Uygulanması”, EC COM (2008)

destekleyici kurumları biraraya getirip küme olarak isimlendirmekten çok daha fazla önemiyet taşımaktadır.

Küme bileşenleri **Şekil 18**'de verilmiştir.

Şekil 18. Küme Bileşenleri

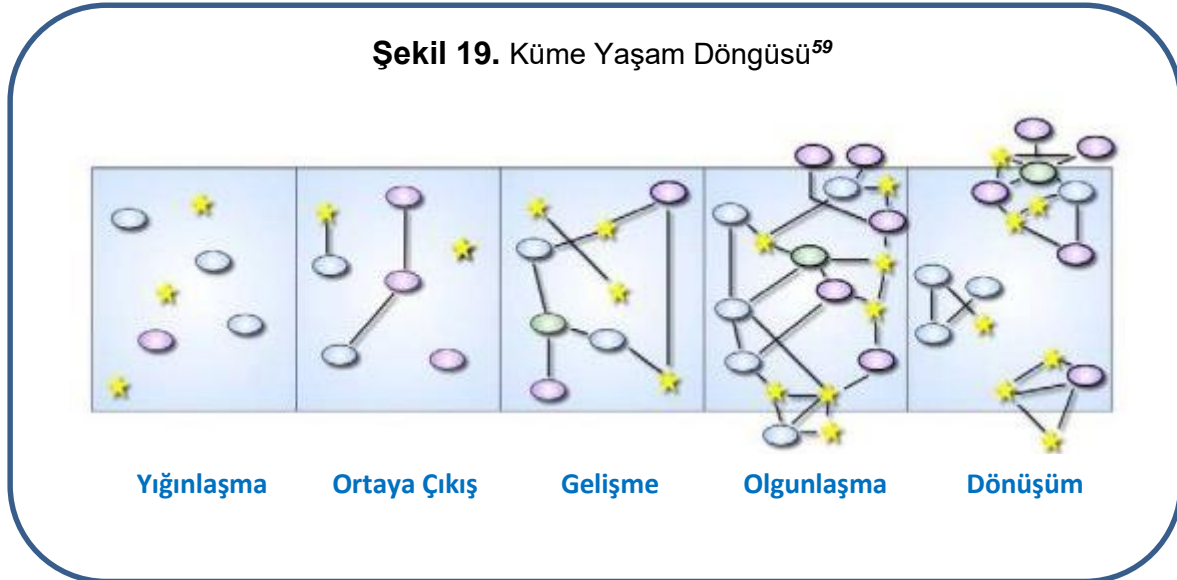
Kümelenme kavramı literatüre özellikle 90'lı yıllarda giren bir kavram olmakla birlikte kümeleri yeni bir olgu olarak adlandırmak çok da mümkün değildir. Zira geçmişte kurulmuş pek çok uygarlıkta da ticari girişimlerin birbirlerine yakın olarak konumlanmaları ve aynı sektörlerde faaliyet gösteren girişimcilerin bir arada ticari faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir. Benzer biçimde Türk kültüründe yer alan ve geçmişi 12. Yüzyıla dayanan "Ahi" teşkilatı ya da ahilik de geçmişte göçebe ve yarı göçebe olarak temel geçim kaynağı hayvancılık olan bir toplumun yerleşik ekonomiye uyum sağlayabilmesi için sanat ve meslek dalları etrafında uzmanlaşmasına katkı sağlamış, bünyesindeki zaviyelerde bulunan eğitim ve öğretim fonksiyonları ile de toplumun gelişimine katkı sağlamış bir oluşumdur.

Kümelerin üyesi olan firmalara bir dizi avantajlar sağladığı genel kabul gören bir olgudur. Bu faydalar arasında ilk akla gelenler uzmanlaşma yoluyla ölçek ekonomisi sağlanması, esneklik, verimlilik ve istihdam artışı, yenilikçiliğin gelişebilmesi için uygun ortamın sunulması ve yenilik faaliyetlerinin desteklenmesi neticesinde yeniliklerin ticarileştirilmesinin kolaylaşması, bilgi akışının ve yayılımının hızlanması neticesinde firmalar için öğrenme fırsatlarının ortaya çıkması ve işbirlikleri ile uzun vadeli rekabetçi avantaj elde edilmesidir.

Tablo 23. Kümelenmenin Somut ve Soyut Katkıları

SOMUT KATKILAR		SOYUT KATKILAR	
UNSUR	FAYDA	UNSUR	FAYDA
Sektörel değer zinciri	Ar-Ge/inovasyon çalışmalarının etkinliğinde artış	Birlik	Ortak vizyon, planlama ve etkinlik
Uzmanlaşmış İşgücü	Verimlilik artışı	Güven	Firmalar arası işbirliği ve ağ geliştirme
Uzmanlaşmış İşgücü	Hızlı ve kolay erişim	Öğrenme	Teknoloji transferi ve inovasyon kapasitesinde artış
Girdiler	Girdi fiyatlarının düşmesi	Yetenek Geliştirme	Yayınlanmamış bilgilere erişim, know-how geliştirme
Firma Türleri	Ortak girişim şirketleri, gelişmiş işbirliği imkânları	İş Piyasası	Etkinliğin artması, kariyer geliştirme imkânları

Kümeler doğal süreçlerde kendiliğinden oluşabilecekleri gibi organize ve sistemli çalışmaların bir sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra kümeler zaman içerisinde gelişebilen ve değişebilen yapılardır. Kümelerin gelişimi aşağıdaki şekilde 5 aşamada ele alınmıştır. Burada altı çizilmesi gereken konu her kümenin evriminin birbirinden farklı olabileceği ve birbirinden farklı zaman dilimlerinde gerçekleşebileceğidir. Sonuçta her bir kümenin evrim süreci, birçok aktörün kararları ve çeşitli bölgesel dinamikler neticesinde şekillenen bir süreçtir ve aktörler arasındaki yüksek işbirliği ve koordinasyon bir kümenin daha yüksek refah ile ilişkilendirilebilecek evrimsel bir yolda ilerlemesine ön ayak olabilir.

Şekil 19. Küme Yaşam Döngüsü⁵⁹

Bu çerçevede kümelerin ne olup ne olmadığının anlaşılması adına yiğınlaşmalarla olan farklarının da ortaya konulması gerekmektedir. Yiğınlaşmada yalnızca belli bir coğrafyada

⁵⁹ "The Cluster Policies Whitebook", Andersson, Serger, Sörvik ve Hansson (2004)'ten uyarlanmıştır.

konumlanan aktörler vardır. Firmalar özelinde bir coğrafi alan vurgusu yapılmazken rekabetçilik anlamında ilişkiler ve aktörler arasında bir güven ortamı mevcut değildir. Kümelerin ortaya çıkış evresinde ise yığın içerisindeki aktörlerin bazılarının bağlantı kurmaya başladıkları gözlemlenmektedir ki kümelerin en önemli ve bölgesel yığınlaşmalardan ayırıcı özelliği küme aktörleri arasındaki vizyon birliği, yüksek güven ortamı ve sürekli iletişim/işbirliği yapısının kurulmuş olmasıdır. Kümenin gelişme aşamasında bölgeyi cazip görmeye başlayan yeni aktörler ortaya başlar ve tüm aktörler arasında yeni resmi ya da gayri resmi bağlantılar kurulur. Bu aşamada ortak bir marka, internet sitesi ya da coğrafi bölgeye vurgu yapan çağrışımlar ortaya çıkar. Olgunlaşma aşamasında küme belli bir kritik kütleye ulaşmıştır ve başka küme ya da bölgelerle ilişkiler geliştirip bağlantılar kurmaya başlanmıştır. Küme içerisinde fidan girişimler, iş ortaklıkları ya da spin-off firmalar yoluyla yeni firma oluşumunu teşvik eden iç dinamikler gelişmiştir. Teknolojiler, pazarlar, süreçler değiştikçe kümelerde de değişim ihtiyacı ortaya çıkar ve küme yaşam döngüsünde son aşama bu dönüşüm aşamasıdır. Bir kümenin hayatta kalması ve sürdürülebilirliğini sağlayabilmesi için kendini yenilemesi ve dışarıdan gelen yıkıcı değişimlere uyum sağlaması gerekmektedir. Bu dönüşüm ürün ve hizmetlerinin sunumundaki basit bir değişiklik olabileceği gibi farklı aktivitelere odaklanan bir ya da birden fazla yeni kümeye dönüşmek şeklinde de olabilir.

Günümüzde makro düzeyde ulusal boyutlarda, mezo düzeyde bölgesel anlamda, mikro seviyede ise firma düzeyinde ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak karşımıza çıkan kümelenme kavramı rekabet, işbirliği ve sosyal sermaye gibi iç içe geçmiş unsurlardan beslenen bir olgudur. Kümelenme oluşumlarının başarısı ve küme üyesi firmaların da ayakta kalıp varlıklarını sürdürebilmeleri için sahip olunan fiziksel kaynaklarının ötesinde temelde işbirliğine dayanan yöntemlerle kümelenme sürecinin ele alınması ve yönetilmesi olmazsa olmazdır.⁶⁰ Unutulmamalıdır ki küme oluşumu için güven, başarılı bir kümelenme için ise sabır ve inat gereklidir.

Ülkemizde kümelenme konusunda farkındalık oluşturulması ve kümelenme çalışmalarının desteklenmesi için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Mülga Ekonomi Bakanlığı başta olmak üzere geçmiş dönemlerde çeşitli kurumların faaliyetleri olmuştur. Bu faaliyetler içerisinde rekabet gücü taşıyan sektörlerin geliştirilerek ulusal kümelenme politikasına temel teşkil etmesi ve nihai olarak sürdürülebilir ihracat artışını sağlayacak rekabetçi yapının geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla 2007-2009 yılları arasında gerçekleştirilen “*Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi*” gerek ayrılan kaynak gerekse de proje çalışmalarına katkıda bulunan kamu, özel sektör, üniversite ve diğer paydaşların çeşitliliği dolayısıyla en kapsamlı çalışmalardan birisi olarak dikkat çekmektedir. İçeriği bakımından ülkemizde

⁶⁰ <http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/kume-guven-kumelenme-sabir-ve-inat-ister/103>

kümelenme konusunda gerçekleştirilen ilk büyük ölçekli proje olan bu proje, “Çok Yıllık Küme Geliştirme Programı”nın birinci aşaması olarak, özellikle ülkemizdeki KOBİ’ler için, geleceğe uzanan bir yol haritası niteliği taşımış ve kümelenme girişimlerinin başlatılmasına ve hızlandırılmasına ön ayak olmuştur. Proje kapsamında “Kümelenme Strateji Belgesi” hazırlanmış, “Ulusal Seviyede Makro Küme Haritası” oluşturulmuş ve seçilen 10 pilot iş kümesi için de yol haritaları hazırlanmıştır. Yine aynı proje ile Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP) kapsamındaki 11 pilot küme için de kümelenme analizleri yapılmış ve 11 pilot kümenin mevcut durumu ile kümelenme alanında ihtiyaç duyduğu temel hususlar ortaya konulmuştur.

“Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi”ni takiben 23 Eylül 2010 tarihinde, proje bazlı, hedef pazar ve hedef sektör odaklı “Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ” yürürlüğe girmiştir. Bu Tebliğ ile kümelenme anlayışı ve proje yaklaşımı çerçevesinde firmaların proje bazlı eğitim ve/veya danışmanlık, tanıtım, istihdam, yurt dışı pazarlama veya alım heyeti ve bireysel danışmanlık programlarının birbirine bağlı şekilde uygulanabileceği bütünlük bir destek mekanizması hayata geçirilmiştir.⁶¹ Destek kapsamında küme Web Sitesi tasarımı, tanıtım broşür/kitapçığı tasarım ve basımı, yazılı ve görsel tanıtımda çıkan küme tanıtımları, küme tanıtım filmi hazırlanması ve küme logosunun tasarlanması vb. küme tanıtım faaliyetlerine de üst limiti 400.000 ABD Doları olacak şekilde destek bulunmaktadır.

Mülga Ekonomi Bakanlığı tarafından kümelenmeye ilişkin gerçekleştirilen önemli bir diğer proje ise “Ağ Oluşturma ve Bölgelerarası İşbirliği İçin KOBİ’lerin Güçlendirilmesine Yönelik Teknik Yardım Projesi” ya da kısa adıyla *KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi*’dir. Yukarıda da bahsedilen Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi, yapısı ve uygulama alanı ile bu projeye temel teşkil etmiştir ve ise KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi içeriği bakımından Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi’nin devamı olarak nitelendirilebilir. 2011-2013 yılları arasında yürütülen KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi ile Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP) kapsamında faaliyet göstermekte olan KOBİ’lerin uluslararası pazarlarda rekabet güçlerinin artırılması hedeflenmiş ve BROP kapsamında yer alan bölgelerle, rekabet gücü yüksek bölgeler arasında kümelenme modeline dayalı işbirliği ve ağ oluşturma stratejileri geliştirilmiştir.⁶² Proje ile bölge içi ve bölgelerarası küme tabanlı ağların oluşturulması, işbirliği stratejileri geliştirilmesi ve pilot uygulamalarla Türkiye’nin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki işbirliğinin artırılması amaçlanmıştır. Kümelerin ortak ilgi alanlarının tespiti ve bu alanlara yönelik stratejilerin oluşturulması, projenin en önemli

⁶¹ <http://www.smenetworking.gov.tr/detay.cfm?MID=54>

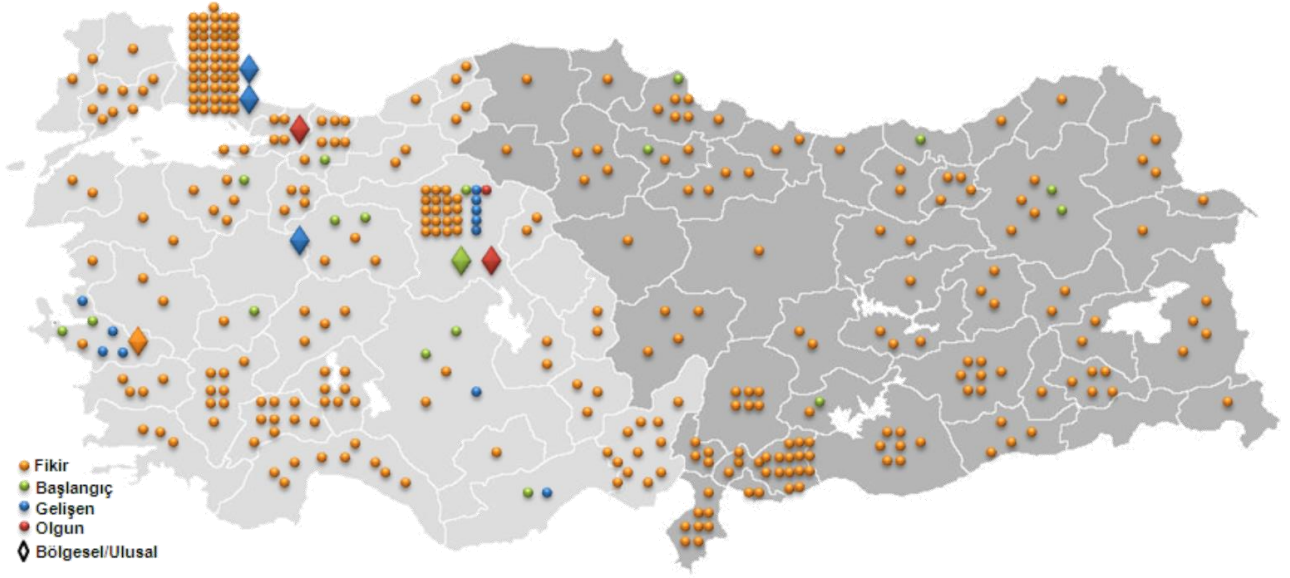
⁶² Kümeler için Ortak Rekabet Alanları Stratejisi Raporu, T.C. Ekonomi Bakanlığı (2012)

çıktılarından birisidir. Proje kapsamında Ortak Rekabet Alanları Stratejisi geliştirme sürecine ve proje kapsamındaki diğer faaliyetlere altyapı oluşturulması amacı ile bir de Türkiye Küme ve Potansiyel Küme Haritası oluşturulmuştur. Haritada, ülkemizdeki 321'i potansiyel ve 35'i de küme gelişim aşamalarının herhangi birinde bulunan toplam 356 küme veya potansiyel küme buldukları aşamalarla (Fikir, Başlangıç, Gelişen, Olgun) ve ölçekleriyle (ulusal ya da bölgesel) birlikte yer almaktadır. Proje kapsamında kullanılan küme aşamalarının tanımlarına **Tablo 24**'te, oluşturulan ana haritaya **Şekil 20**'de, Tarım-Gıda Sektörü Küme / Potansiyel Küme Haritası'na ise **Şekil 21**'de yer verilmiştir.

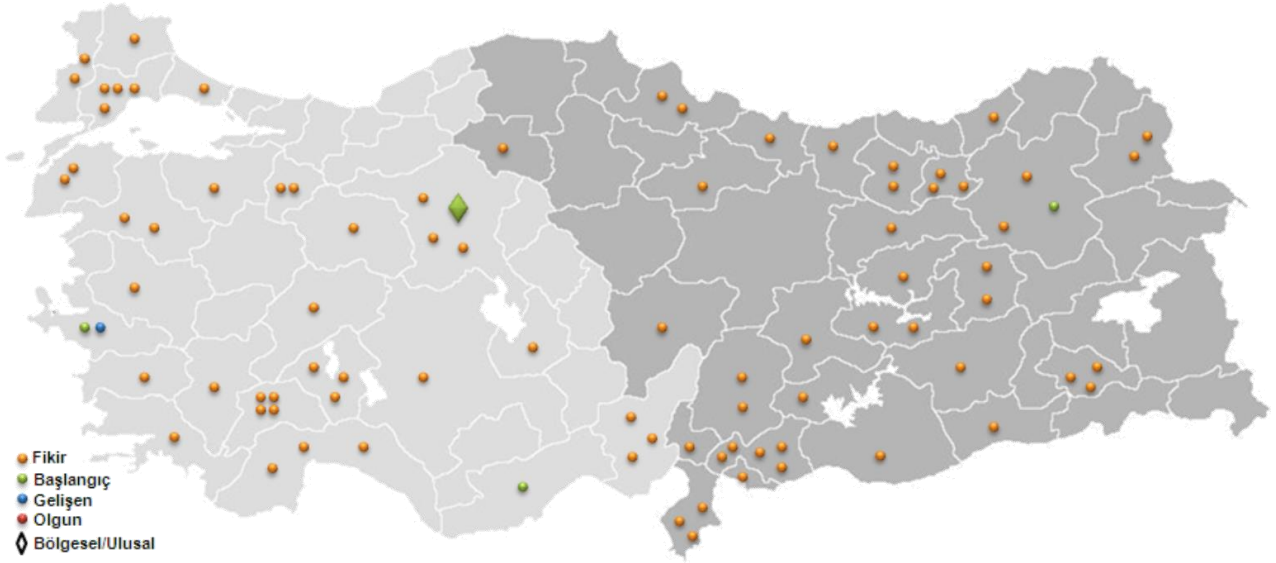
Tablo 24. Küme / Potansiyel Küme Haritası Aşamaları

Küme / Potansiyel Küme Haritası Aşamaları	
Fikir	Aynı sektörde faaliyet gösteren bir yığın mevcuttur. Yığın, bölgesel veya ulusal otoriteler tarafından kümelenme çalışması için seçilmiştir.
Başlangıç	Temel analizler gerçekleştirilmiştir. Küme yönetimi oluşturulmuş ve görev tanımları yapılmıştır. Kümenin marka kimliği oluşturulmuştur. Küme stratejisi oluşturulmuştur. Firmalar kümeye entegre edilmiştir.
Gelişen	Profesyonel tam zamanlı küme yöneticisi/koordinatörü çalışmaktadır. Kümenin tanıtımı yapılmıştır. İleri düzey analizler gerçekleştirilmiştir. Küme geliştirme projeleri için alternatif finansman kaynakları kullanılmaktadır. İzleme ve değerlendirme faaliyetleri sürekli olarak gerçekleştirilmektedir. Küme Yönetimi Ulusal düzeyde sektör otoritesi haline gelmiştir. Uluslararası ağlar tesis edilmiştir.
Olgun	Küme kendi kendini finanse edebilmektedir. Sürdürülebilirliği kanıtlanmıştır. Uluslararası platformda sektör otoritesi haline gelmiştir. Lobi gücüne sahiptir. Küme içinde uzmanlık grupları/alt kümelenmeler oluşmuştur.

Şekil 20. Küme / Potansiyel Küme Haritası

Şekil 21. Tarım-Gıda Sektörü Küme / Potansiyel Küme Haritası

Türkiye Küme ve Potansiyel Küme Haritası çerçevesinde Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) kapsamındaki iller için tespit edilen küme ve potansiyel kümeler il bazında aşağıda bulunan tabloda gösterilmektedir.

Tablo 25. DOKAP İlleri Küme / Potansiyel Küme Envanteri

İl	Küme/Potansiyel Küme	Aşama
Bayburt	Doğaltaş Kümesi, Arıcılık Kümesi, Organik Tarım Kümesi, Çay Kurutma ve Paketleme Kümesi	Fikir
Giresun	Fındık Sektörü	Fikir
Gümüşhane	Pestil Köme Üretimi, Organik Tarım	Fikir
Ordu	Tekstil Sektörü, Bal Üretimi	Fikir
Rize	Çay Sektörü	Fikir
Samsun	Lojistik Platformu, Tekstil ve Konfeksiyon İmalatçıları	Fikir
	Derneği, Orman Ürünleri ve Mobilya Sektörü, Organik Gıda, Sağlık Hizmetleri, Balıkçılık ve Balık Ürünleri Sektörü	
	Medikal Sanayi Kümelenmesi	
Tokat	Gıda Sektörü, Mermer Sektörü, Orman Ürünleri Sektörü, Tekstil Sektörü	Fikir
Trabzon	Gemi İnşaat Kümelenmesi	Başlangıç

2018 yılının Ekim ayı itibariyle kısaca UR-GE olarak adlandırılan 2010/8 Sayılı Tebliğ kapsamında, 217 farklı işbirliği kuruluşu proje başvurusu yapmış, bu kuruluşlardan 163'ünün toplamda 371 projesi onaylanmıştır. Önemli bir kısmı Ticaret ve Sanayi Odaları, İhracatçı Birlikleri ve Dernekler işbirliği ile yürütülmekte olan onaylı projelerden 188'i 3966 firmanın katılımıyla tamamlanmış olup 183 proje de 4175 firmanın katılımıyla 2018 yılının Ekim ayı itibariyle halen devam etmektedir. UR-GE Tebliği kapsamında devam eden ve tamamlanan projelere ilişkin bilgilere ulaşmak mümkünse de bu projeler sonucunda ortaya çıkan ve faaliyete geçen kümelerle ilişkin bir netlik bulunmamaktadır.

Kümelenmeye ilişkin bir diğer destek programı da Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Programın genel hedefi, Ulusal Sanayi Strateji Belgesi'nin çizdiği çerçevede, sanayimizin rekabet edebilirliğinin ve verimliliğinin yükseltilmesine ve ağırlıklı olarak yüksek teknoloji ürünleri üreten, nitelikli işgücüne sahip ve aynı zamanda çevreye ve topluma duyarlı bir yapıya dönüştürülmesine katkıda bulunmak olarak ifade edilmektedir. Kümelenme oluşumunun devamlı bir biçimde eşgüdümünü ve geliştirilmesini sağlayacak yapıların oluşturulması ve bu tür yapıların küme eşgüdüm kapasitelerinin yükseltilmesi, kümenin kurumsal kapsayıcılığının geliştirilmesi ve paydaşlar arasındaki işbirliği seviyesinin artırılması amacıyla yürütülen program ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 5 yıl için 25.000.000 TL hibe desteği sağlamaktadır.⁶³ Program kümelenme oluşumları için temel olarak 4 ana kategoride faaliyetleri desteklemektedir. Bunlar; i) Küme

⁶³ <https://kumelenme.sanayi.gov.tr/icerik/basvurehberi.pdf>

Koordinasyonunu, Farkındalığını ve Etkinliğini Geliştirme, ii) Faktör Koşullarını ve Piyasalarını Geliştirme, iii) Verimlilik Arttırıcı Uygulamalar, iv)Yenilik Faaliyetleri'dir.

Hedef kitlesi, rekabetçiliklerini ve yenilikçiliklerini artırmak isteyen, iktisadi faaliyetlerini organizasyonel bir çatı altında kümelenme bilinci ile gerçekleştirmeleri beklenen belirli bir rekabetçilik ve sürdürülebilirlik potansiyeline sahip kümelenme birliktelikleri olan program için küme ekonomik coğrafyasında yer alan en az bir sanayi odası, yoksa TSO ile asgari bir üniversite ve 20 firmanın işbirliği taahhütü gerekmektedir.

Program kapsamında desteklenen kümelenmelerden bazılarında aşağıda yer verilmektedir.⁶⁴

Tablo 26. Kümelenme Destek Programı ile Desteklenen Kümelenmeler

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kümelenme Destek Programı Faydalanıcıları		
1	Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümesi	www.ebkseramik.org
2	Nükleer Sanayi Kümelenmesi (NÜKSAK)	www.aso.org.tr
3	Sürdürülebilir Ev Tekstili Kümelenmesi (SETEK)	www.butekom.org
4	Gemi İnşa Sanayi Kümelenmesi (GEMİ)	www.gisasgemi.com
5	OSTİM Temiz Teknolojiler Kümelenmesi (OSTEK)	www.ostimenerjik.com
6	İstanbul Sağlık Endüstrisi Kümelenmesi (İSEK)	www.i-sek.org/tr

Ülkemizde kümelenme alanında yürütülen diğer bazı çalışmalar ise **Tablo 23'**te yer almaktadır.

Tablo 27. Türkiye'de Yürütülen Bazı Kümelenme Çalışmaları⁶⁵

Ülkemizdeki Örnek Kümelenme Çalışmaları	
Kümelenme Temelli Bartın İli Bölgesel Kalkınma Projesi	Savunma Sanayi Sektörü (SSS) Kümelenme Analizi ve OSTİM Havacılık ve Savunma Kümesi
OSTİM OSB Rekabetçilik ve Kümelenme Analizi	Samsun Medikal Sanayi Kümelenme Derneği
Tekirdağ Kümelenme Temelli Stratejik Ekonomik Kalkınma Projesi	İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Makine Metal Döküm Kümesi
GAP Bölgesi Kümelenme Çalışmaları	Merzifon Ankastre Kümelenmesi
İBB Sanayi ve Hizmet Sektörleri Rekabetçilik Analizi	OSTİM Medikal Sanayi Kümelenmesi
Konya Sanayi Odası Kümelenme Çalışmaları	Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümesi
Elazığ Kümelenme Temelli Stratejik Ekonomik Kalkınma Projesi	İzmir İşlenmiş Meyve Sebze Kümesi
INOVİZ Sağlık İçin İzmir Platformu	İzmir Havacılık ve Uzay Kümelenmesi
Mersin Tarım Gıda Sektöründe Kümelenme Projesi	İzmir Organik Gıda Kümesi

⁶⁴ <https://kumelenme.sanayi.gov.tr/Desteklenenler.aspx>

⁶⁵ <http://www.smenetworking.gov.tr/detay.cfm?MID=24>

3.1.2 DOKAP BÖLGESİ Küçükbaş Hayvancılık Kümelenmesi

DOKAP Bölgesinde küçükbaş hayvancılık kümelenme potansiyeline yönelik mevcut durumunu ortaya koymak üzere küçükbaş hayvancılıkla ilgili işletme sayıları, tarımsal işletme sayıları ve mera varlığı da değerlendirilmiştir. DOKAP Bölgesi küçükbaş hayvancılık işletme sayıları ile tarımsal işletme sayılarına ait veri **Tablo 28'**de paylaşılmış olup tabloda ilçe bazlı verilere yer verilmiştir. Buna göre bölgedeki küçükbaş işletmelerin %27,9'unun Tokat'ta yer aldığı tespit edilmiştir. Tokat'ı sırasıyla Samsun (%23,7), Trabzon (%13,3), Giresun (%8,9), Artvin (%8,4), Ordu (%7,1), Bayburt (%5,4), Gümüşhane (%3,8), Rize (%1,5) illeri izlemektedir. İlçelere göre küçükbaş işletmelerin varlığını değerlendirdiğimizde ise Tokat-Erbaa (%6,1), Tokat-Merkez (%6,0), Samsun-Bafra (%4,8), Samsun-Vezirköprü (%4,1), Tokat-Niksar (%3,6) ilçeleri ilk beşte ön plana çıkmaktadır.

Bölge genelinde işletme tipi dağılımı %50,7 oranında 1-25 baş hayvan varlığına sahip işletmeler, %16,6 oranında 26-50 baş hayvan varlığına sahip işletmeler, 15,1% oranında 51-100 baş hayvan varlığına sahip işletmeler, 5,3% oranında 201-500 baş hayvan varlığına sahip işletmeler, 0,7% oranında 500+ baş hayvan varlığına sahip işletmeler şeklindedir (**Tablo 25**). 500 baştan fazla hayvan varlığına sahip işletmeler en çok Artvin ilinde yer almaktadır. Artvin'de 500+ baş hayvan sayısına sahip işletme sayısı 39'dur. Artvin ilini Trabzon (34) ve Tokat (18) izlemektedir.

Tüm tarımsal işletme tiplerinin iller bazında toplam rakamı incelendiğinde en çok işletmenin yer aldığı ilçeler Ordu-Ünye (17.877), Ordu-Altınordu (17.187), Samsun-Vezirköprü (17.114), Samsun-Çarşamba (16.675) ve Ordu-Fatsa (15.475)' dir. Tüm işletme tiplerinin iller bazında toplam rakamı incelendiğinde en az işletmenin yer aldığı ilçeler Rize-Hemşin (301), Rize-Derepazarı (313), Artvin-Kemalpaşa (316), Rize-İyidere (421), Trabzon-Hayrat (556)'tır.

Tarımsal işletmelerden küçükbaş hayvancılıkla direkt ilişkili olan işletmeler **Tablo 26'**da verilmiştir. Bölgede toplam 239 adet küçükbaş hayvancılıkla direkt ilişkili işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerden en yüksek pay çığ süt işleme tesislerinde bulunmaktadır, bunu sırasıyla yem işletmeleri, et ve et ürünleri üretim/işleme tesisleri, dondurma ve yenilebilir buz ürünleri üretim işletmeleri izlemektedir. Bu kapsamda en çok işletme %51,1 ile Samsun ilinde, en az işletme ise %0,8 ile Artvin ilindedir. Küçükbaş hayvan sütünün en çok üretildiği iller Tokat, Samsun ve Trabzon iken bu illerde süt ve süt ürünleri üreten işletme sadece Trabzon'da yer almaktadır.

Tablo 28. DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık ve Tarımsal İşletme Sayısı

Sıra	İl	İlçe	Küçükbaş İşletme Sayısı	Tarımsal İşletme Sayısı ⁶⁶	Sıra	İl	İlçe	Küçükbaş İşletme Sayısı	Tarımsal İşletme Sayısı
1	Artvin	Ardanuç	770	46963	57	Rize	Kalkandere	27	1546
2	Artvin	Merkez	320	13917	58	Rize	Pazar	24	4020
3	Artvin	Yusufeli	321	12304	59	Rize	Fındıklı	52	3470
4	Artvin	Şavşat	90	16002	60	Rize	Çamlıhemşin	13	6419
5	Artvin	Hopa	89	8853	61	Rize	Çayeli	19	1504
6	Artvin	Borçka	136	8682	62	Rize	Ardeşen	37	1700
7	Artvin	Arhavi	31	2390	63	Rize	Merkez	16	4998
8	Artvin	Murgul	6	505	64	Rize	Derepazarı	2	50
9	Artvin	Kemalpaşa	106	10305	65	Rize	Güneysu	4	10
10	Bayburt	Merkez	772	32771	66	Samsun	Bafra	1070	48588
11	Bayburt	Aydıntepe	166	4943	67	Samsun	Vezirköprü	902	56704
12	Bayburt	Demirözü	261	6941	68	Samsun	Yakakent	237	6497
13	Giresun	Alucra	202	8847	69	Samsun	Ladik	282	16670
14	Giresun	Şebinkarahisar	416	26674	70	Samsun	Havza	576	19274
15	Giresun	Çamoluk	56	1736	71	Samsun	Tekkeköy	450	20924
16	Giresun	Dereli	172	10947	72	Samsun	Alaçam	383	18187
17	Giresun	Piraziz	115	6010	73	Samsun	Canik	333	8609
18	Giresun	Yağlıdere	134	5833	74	Samsun	Kavak	167	7811
19	Giresun	Bulancağ	150	8644	75	Samsun	İlkadım	93	4249
20	Giresun	Merkez	127	8573	76	Samsun	Atakum	161	6234
21	Giresun	Çanakçı	61	2467	77	Samsun	19 Mayıs	135	3306
22	Giresun	Eynesil	60	2179	78	Samsun	Çarşamba	159	14962
23	Giresun	Görele	120	5318	79	Samsun	Asarcık	64	1618
24	Giresun	Tirebolu	119	5575	80	Samsun	Terme	104	4148
25	Giresun	Keşap	99	4689	81	Samsun	Ayvacık	63	2965
26	Giresun	Doğankent	36	944	82	Samsun	Salıpazarı	57	3220
27	Giresun	Espiye	67	1927	83	Tokat	Merkez	1330	101721
28	Giresun	Güce	27	857	84	Tokat	Erbaa	1354	77942
29	Gümüşhane	Merkez	249	8677	85	Tokat	Niksar	801	48405
30	Gümüşhane	Şiran	187	7669	86	Tokat	Almus	396	17461
31	Gümüşhane	Kelkit	237	9325	87	Tokat	Turhal	596	42864
32	Gümüşhane	Torul	57	2681	88	Tokat	Zile	757	41302
33	Gümüşhane	Köse	41	1550	89	Tokat	Reşadiye	258	25713
34	Gümüşhane	Kürtün	77	1949	90	Tokat	Artova	205	9602
35	Ordu	Mesudiye	96	11793	91	Tokat	Başçiftlik	76	3862
36	Ordu	Altınordu	238	19695	92	Tokat	Pazar	177	10444
37	Ordu	Aybastı	140	16279	93	Tokat	Yeşilyurt	115	6685
38	Ordu	Akkuş	160	12968	94	Tokat	Sulusaray	104	6016
39	Ordu	Kumru	133	9501	95	Trabzon	Tonya	360	10976
40	Ordu	Ulubey	93	7776	96	Trabzon	Hayrat	50	2847
41	Ordu	Perşembe	111	6314	97	Trabzon	Araklı	367	33534
42	Ordu	Fatsa	108	8067	99	Trabzon	Maçka	286	20546
43	Ordu	Kabataş	61	4954	100	Trabzon	Akçaabat	374	24145
44	Ordu	Gölköy	89	7245	101	Trabzon	Ortahisar	237	23008
45	Ordu	Kabaduz	44	4020	102	Trabzon	Köprübaşı	68	5696
46	Ordu	Gülyalı	27	2358	103	Trabzon	Vakfikebir	192	8892
47	Ordu	Korgan	67	4331	104	Trabzon	Şalpazarı	128	7904
48	Ordu	Ünye	72	5742	105	Trabzon	Sürmene	109	8570
49	Ordu	İkizce	35	3462	106	Trabzon	Of	81	3742
50	Ordu	Çaybaşı	31	1992	107	Trabzon	Düzköy	74	2759
51	Ordu	Çatalpınar	28	1433	98	Trabzon	Çarşıbaşı	332	7238
52	Ordu	Gürgentepe	36	1791	108	Trabzon	Çaykara	46	2553
53	Ordu	Çamaş	5	463	109	Trabzon	Yomra	97	6936
54	Rize	İyidere	63	2663	110	Trabzon	Dernekpazarı	26	648
55	Rize	İkizdere	63	3333	111	Trabzon	Arsin	58	5800
56	Rize	Hemşin	13	30	112	Trabzon	Beşikdüzü	51	2464

⁶⁶ Büyükbaş ve küçükbaş tarımsal işletme sayılar

Tablo 29. DOKAP Bölgesi'nde Hayvan Sayısına Göre İşletmelerin Dağılımı

İl/Baş	İşletme Sayısı										
	1-25	26-50	51-100	101-200	201-500	501-1000	1001-2000	2001-3000	3001-4000	4001-5000	5000+
Bayburt	806	220	103	40	24	4	1	0	1	0	0
Artvin	926	278	235	229	157	39	5	0	0	0	0
Giresun	867	428	344	256	64	2	0	0	0	0	0
Ordu	795	262	238	186	83	9	1	0	0	0	0
Rize	189	38	29	27	37	12	1	0	0	0	0
Samsun	2.803	813	846	590	178	6	0	0	0	0	0
Tokat	2836	884	1094	924	412	18	1	0	0	0	0
Trabzon	1525	553	342	286	190	34	6	0	0	0	0
Gümüşhane	468	192	104	58	21	5	0	0	0	0	0

Tablo 30. DOKAP Bölgesi'nde Hayvansal Üretim Dayalı Tarımsal İşletmeler

Sanayi Sektörü	Toplam İşletme Sayısı	Sanayi Sektörü	Toplam İşletme Sayısı
Bisküvi, Çikolata, Kakaolu ve Benzeri Ürünler Üretimi	8	Yem İşletmeleri	23
Ordu	3	Bayburt	1
Samsun	3	Samsun	18
Trabzon	2	Tokat	4
Kayda Tabi Karma Yem Üreten İşletmeler	8	Et ve Et Ürünleri Üretim Tesisleri	23
Artvin	1	Artvin	1
Giresun	3	Rize	8
Gümüşhane	1	Samsun	11
Rize	3	Tokat	3
Çiğ Süt Toplama Merkezi	7	Süt ve Süt Ürünleri Üreten İş Yerleri	5
Giresun	2	Bayburt	2
Gümüşhane	2	Gümüşhane	1
Ordu	3	Trabzon	2
Dondurma ve Yenilebilir Buz Ürünleri Üretimi	13	Gıda Amaçlı Hayvanlar İçin Karma Yem Üreten İşletmeler	4
Samsun	7	Ordu	2
Tokat	6	Trabzon	2
Dondurulmuş Gıda Maddesi Üretimi	2	Et Ürünleri İşleme Tesisi	5
Samsun	2	Trabzon	5
Çiğ Süt İşleme Tesisi	141		
Giresun	3		
Ordu	13		
Samsun	81		
Tokat	18		
Trabzon	26		
		DOKAP Genel Toplam:	239

DOKAP Bölgesindeki mera varlığı da mevcut durum analizinde değerlendirilmiştir. DOKAP Bölgesinde mera alanı bakımından en zengin il Rize (%25,1)'dir. Rize ilini %15,1 ile Gümüşhane, %13,1 ile Giresun, %10,6 ile Tokat ve Trabzon illeri, %10,4 ile Bayburt, %9,56 ile Artvin, %4,29 ile Ordu, %1,45 ile Samsun ili izlemektedir.

Tablo 31. DOKAP Bölgesi'nde Mera Varlığı

İller	İlçeler	Çayır-Mera alanı (ha)	İl toplamına oranı (%)	
Artvin	Merkez	3.306	3	
	Ardanuç	16.655	15	
	Arhavi	2.257	2	
	Borçka	6.799	6	
	Hopa	7.500	7	
	Murgul	2.853	3	
	Şavşat	34.160	31	
	Yusufeli	36.244	33	
	Toplam	109.774	100	
Bayburt	Merkez	107.822	90,38	
	Aydıntepe	5.414	4,54	
	Demirözü	6.062	5,08	
	Toplam	119.298	100	
Giresun	Tüm İlçeler ⁶⁷	150.000	100	
	Toplam	150.000	100	
Gümüşhane	Merkez	50.035	28,9	
	Kelkit	50.540	29,2	
	Şiran	14.708	8,5	
	Köse	5.180	3	
	Kürtün	30.320	17,5	
	Torul	22.291	12,9	
	Toplam	173.074	100	
	Ordu	Akkuş	1.298	2,6
Aybastı		4.418	9	
Fatsa		2	0	
Gölköy		3.904	7,9	
Kabadüz		16.152	32,8	
Korgan		5.079	10,3	
Kumru		3.875	7,9	
Mesudiye		14.361	29,1	
Ünye		1	0	
Ulubey		194	0,4	
Toplam		49.284	100	
Rize		Ardeşen	128.400	44,64
		Çamlıhemşin	33.141	11,52
	Çayeli	68.950	23,97	
	Derepaazarı	0	0	
	Fındıklı	4.010	1,39	
	Güneysu	4.000	1,39	
	Hemşin	140	0,05	
	İkizdere	48.654	16,92	
	İyidere	0	0	
	Kalkandere	5	0	
	Pazar	97	0,03	
	Merkez	218	0,08	
	Toplam	287.615	100	
	Samsun	Tüm İlçeler ⁶⁸	16.683	100
Toplam		16.683	100	
Tokat	Tüm İlçeler ⁶⁹	121.313	100	
	Toplam	121.313	100	
Trabzon	Tüm İlçeler ⁷⁰	121.264	100	
	Toplam	121.264	100	

⁶⁷ İlçe bazında veriye ulaşılamadığı için tüm ilçelerin toplam değeri verilmiştir.

⁶⁸ İlçe bazında veriye ulaşılamadığı için tüm ilçelerin toplam değeri verilmiştir.

⁶⁹ İlçe bazında veriye ulaşılamadığı için tüm ilçelerin toplam değeri verilmiştir.

⁷⁰ İlçe bazında veriye ulaşılamadığı için tüm ilçelerin toplam değeri verilmiştir.

3.1.3 DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Potansiyeli İlçelerin Seçimi

DOKAP Bölgesi küçükbaş hayvancılık kümelenme potansiyeli olan ilçelerin belirlenmesinde işbirliği ve kümelenme çalışmalarında yoğun olarak kullanılan analiz yöntemlerinden biri olan üç yıldız analizinden yararlanılmıştır. Kantitatif yöntemlerden biri olan “Üç Yıldız Analizi”nde “İstihdam, Ciro, Üretim Değeri, Hayvan Sayısı, İşletme Sayısı, Mera Varlığı” gibi konu başlıklarına ait verilerden yararlanılarak kümelenme potansiyeli olan bölgeler belirlenebilmektedir. Projemizin 3 yıldız analizinde proje ekibi ile yapılan toplantılar sonucunda T.C Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından sağlanan “Küçükbaş Hayvan Sayısı, Küçükbaş İşletme Sayısı ve Tarımsal İşletme Sayısı” verileri değerlendirmeye alınmıştır. Bu kriterler doğrultusunda yoğunluk, büyüklük ve uzmanlaşma konularında DOKAP Bölgesindeki ilçelerin mevcut durumu değerlendirilmiştir.

Büyüklük; analiz edilen bölgenin ilgili sektördeki yerinin, referans edilen üst bölgenin ilgili sektördeki yerine oranlanması ile elde edilmektedir. Analiz edilen bölgenin sektördeki yerinin belirlenmesinde farklı parametreler kullanılabilen olup projede küçükbaş hayvan sayıları büyüklük hesaplamasında ana parametre olarak belirlenmiştir (**Tablo 32**). İlçe genelindeki küçükbaş hayvan sayısının DOKAP Bölgesindeki küçükbaş hayvan sayısı içindeki payı belirlenmiş bir kritik değerden yüksek ise bu ilçedeki küçükbaş hayvan sayısının önemli bir büyüklüğe sahip olduğu söylenebilir. Analizler sonucunda büyüklük konusunda bölgede en yüksek değer alan 10 ilçe sırasıyla Tokat-Merkez, Tokat-Erbaa, Samsun-Vezirköprü, Samsun-Bafra, Tokat-Niksar, Artvin-Ardanuç, Tokat-Turhal, Tokat-Zile, Trabzon-Araklı, Bayburt-Merkez olmuştur (**Tablo 33**).

Baskınlık; analiz edilen bölgenin ilgili sektördeki yerinin, analiz edilen alt bölgenin toplamına oranlanması ile elde edilmektedir. İlçelereki küçükbaş hayvancılığın diğer tarımsal işletmelere göre baskınlığını belirlemek için “İlçedeki Küçükbaş İşletme Sayısı”, “İlçedeki Toplam Tarımsal İşletme Sayısı” ana parametreler olarak belirlenmiştir (**Tablo 32**). Tarımsal işletme sayıları ile küçükbaş hayvan sayıları göz önünde bulundurulduğunda küçükbaş işletme sayılarının yoğunluğunun yüksek olduğu ilçelerde küçükbaş hayvancılığın diğer tarımsal işletmelere göre baskın olduğu söylenebilir. Analizler sonucunda baskınlık konusunda bölgede en yüksek değer alan 10 ilçe sırasıyla Artvin-Kemalpaşa, Artvin-Ardanuç, Giresun-Alucra, Gümüşhane-Merkez, Artvin-Merkez, Bayburt-Aydıntepe, Rize-İyidere, Giresun-Şebinkarahisar, Tokat-Almus, Bayburt-Merkez olmuştur (**Tablo 34**).

Uzmanlaşma; ilgili sektördeki uzmanlık seviyesini belirlemek için baskınlık değerinin büyüklük değerine oranlanması ile elde edilmektedir. İlçelerde küçükbaş hayvancılık konusunda uzmanlığı belirlemek için ilçelerin baskınlık değerleri büyüklük değerlerine oranlanmıştır

(Tablo 32). Analizler sonucunda baskınlık konusunda bölgede en yüksek değer alan 10 ilçe sırasıyla Artvin-Kemalpaşa, Artvin-Ardanuç, Giresun-Alucra, Gümüşhane-Merkez, Artvin-Merkez, Bayburt-Aydıntepe, Rize-İyidere, Giresun-Şebinkarahisar, Tokat-Almus, Bayburt-Merkez olmuştur **(Tablo 29)**.

Tablo 32. 3 Yıldız Analizi Formülasyonu

Büyüklik =	$\frac{\text{İlçedeki Küçükbaş Hayvan Sayısı}}{\text{Bölgedeki Küçükbaş Hayvan Sayısı}}$
Baskınlık =	$\frac{\text{İlçedeki Küçükbaş İşletme Sayısı}}{\text{İlçedeki Toplam Tarımsal İşletme Sayısı}}$
Uzmanlaşma =	$\frac{\text{İlçedeki Küçükbaş İşletme Sayısı/İlçedeki Toplam Tarımsal İşletme Sayısı}}{(\text{Bölgedeki Küçükbaş İşletme Sayısı/ Bölgedeki Tarımsal İşletme Sayısı})}$

DOKAP Bölgesindeki ilçelerin mevcut durumu değerlendirildiğinde olası bir kümenin hangi ilçeleri kapsayacağını belirlemek için ilçelerin “Büyüklik”, “Baskınlık” ve “Uzmanlaşma” değerleri toplanarak puanları hesaplanmıştır. Bu durumda Artvin-Ardanuç, Artvin-Kemalpaşa, Tokat-Merkez, Tokat-Erbaa, Giresun-Alucra, Artvin-Merkez, Gümüşhane-Merkez, Giresun-Şebinkarahisar, Tokat-Niksar, Bayburt-Merkez kümelenme potansiyelinin araştırılması gereken ilçeler olarak ön plana çıkmıştır. Böylelikle il olarak Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Tokat illeri belirlenmiş oldu.

Şekil 22. DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Küme Potansiyeli İlçeler

Tablo 33. DOKAP Bölgesi İlçelerin Üç Yıldız Analizi

Sıra	İl	İlçe	Büyükölük	Baskınlık	Uzmanlaşma	Toplam Puan
1	Artvin	Ardanuç	0,461460	0,939765	0,939765	2,341
2	Artvin	Kemalpaşa	0,101218	1,000000	1,000000	2,101
3	Tokat	Merkez	1,000000	0,331800	0,331800	1,664
4	Tokat	Erbaa	0,766210	0,377153	0,377153	1,521
5	Giresun	Alucra	0,086883	0,671575	0,671575	1,430
6	Artvin	Merkez	0,136731	0,522900	0,522900	1,183
7	Gümüşhane	Merkez	0,085212	0,540855	0,540855	1,167
8	Giresun	Şebinkarahisar	0,262155	0,443801	0,443801	1,150
9	Tokat	Niksar	0,475809	0,331638	0,331638	1,139
10	Bayburt	Merkez	0,322099	0,386400	0,386400	1,095
11	Tokat	Almus	0,171574	0,411089	0,411089	0,994
12	Tokat	Turhal	0,421331	0,261839	0,261839	0,945
13	Bayburt	Aydıntepe	0,048500	0,445310	0,445310	0,939
14	Rize	İyidere	0,026084	0,443973	0,443973	0,914
15	Samsun	Bafra	0,477608	0,206520	0,206520	0,891
16	Samsun	Vezirköprü	0,557403	0,153873	0,153873	0,865
17	Tokat	Zile	0,405974	0,222100	0,222100	0,850
18	Bayburt	Demirözü	0,068144	0,385515	0,385515	0,839
19	Samsun	Yakakent	0,063779	0,369829	0,369829	0,803
20	Artvin	Yusufeli	0,120872	0,319591	0,319591	0,760
21	Samsun	Ladik	0,163797	0,257259	0,257259	0,678
22	Samsun	Havza	0,189399	0,227149	0,227149	0,644
23	Tokat	Reşadiye	0,252706	0,181212	0,181212	0,615
24	Gümüşhane	Şiran	0,075302	0,265065	0,265065	0,605
25	Trabzon	Tonya	0,107815	0,246283	0,246283	0,600
26	Samsun	Tekkeköy	0,205622	0,189301	0,189301	0,584
27	Trabzon	Araklı	0,329601	0,121780	0,121780	0,573
28	Tokat	Artova	0,094306	0,232102	0,232102	0,559
29	Trabzon	Hayrat	0,027893	0,265266	0,265266	0,558
30	Samsun	Alaçam	0,178712	0,180596	0,180596	0,540
31	Tokat	Başçiftlik	0,037872	0,242292	0,242292	0,522
32	Trabzon	Çarşıbaşı	0,071064	0,223139	0,223139	0,517
33	Trabzon	Maçka	0,201905	0,152444	0,152444	0,507
34	Tokat	Pazar	0,102585	0,200345	0,200345	0,503
35	Samsun	Canik	0,084543	0,203586	0,203586	0,492
36	Gümüşhane	Kelkit	0,091583	0,191747	0,191747	0,475
37	Samsun	Kavak	0,076698	0,180971	0,180971	0,439
38	Ordu	Mesudiye	0,115848	0,158917	0,158917	0,434
39	Tokat	Yeşilyurt	0,065627	0,180875	0,180875	0,427
40	Trabzon	Akçaabat	0,237290	0,073239	0,073239	0,384
41	Samsun	İlkadım	0,041677	0,162701	0,162701	0,367
42	Giresun	Çamoluk	0,016970	0,170352	0,170352	0,358
43	Trabzon	Ortahisar	0,226111	0,062555	0,062555	0,351
44	Artvin	Şavşat	0,157230	0,084481	0,084481	0,326
45	Tokat	Sulusaray	0,059050	0,128754	0,128754	0,317
46	Trabzon	Köprübaşı	0,055903	0,126093	0,126093	0,308
47	Artvin	Hopa	0,086942	0,101378	0,101378	0,290
48	Gümüşhane	Torul	0,026261	0,131526	0,131526	0,289
49	Samsun	Atakum	0,061193	0,107650	0,107650	0,276
50	Ordu	Altınordu	0,193539	0,037586	0,037586	0,269
51	Rize	İkizdere	0,032671	0,115245	0,115245	0,263
52	Rize	Hemşin	0,000197	0,125395	0,125395	0,251
53	Trabzon	Vakfıkebir	0,087326	0,079346	0,079346	0,246
54	Ordu	Aybastı	0,159953	0,041636	0,041636	0,243
55	Ordu	Akkuş	0,127400	0,054824	0,054824	0,237
56	Gümüşhane	Köse	0,015141	0,110816	0,110816	0,237
57	Trabzon	Şalpazarı	0,077612	0,074018	0,074018	0,226
58	Trabzon	Sürmene	0,084160	0,069929	0,069929	0,224

Tablo 33. DOKAP Bölgesi İlçelerin Üç Yıldız Analizi (Devam)

Sıra	İl	İlçe	Büyükölük	Baskınlık	Uzmanlaşma	Toplam Puan
59	Samsun	19 Mayıs	0,032406	0,094635	0,094635	0,222
60	Trabzon	Of	0,036692	0,089737	0,089737	0,216
61	Giresun	Dereli	0,107530	0,052928	0,052928	0,213
62	Samsun	Çarşamba	0,147005	0,024681	0,024681	0,196
63	Rize	Kalkandere	0,015102	0,088489	0,088489	0,192
64	Artvin	Borçka	0,085261	0,043306	0,043306	0,172
65	Giresun	Piraziz	0,058991	0,053696	0,053696	0,166
66	Trabzon	Düzköy	0,027028	0,068587	0,068587	0,164
67	Ordu	Kumru	0,093313	0,034988	0,034988	0,163
68	Gümüşhane	Kürtün	0,019064	0,071771	0,071771	0,163
69	Giresun	Yağlıdere	0,057250	0,051672	0,051672	0,161
70	Trabzon	Çaykara	0,025002	0,065566	0,065566	0,156
71	Rize	Pazar	0,039425	0,055503	0,055503	0,150
72	Trabzon	Yomra	0,068095	0,040695	0,040695	0,149
73	Trabzon	Dernekpazarı	0,006273	0,067595	0,067595	0,141
74	Giresun	Bulancağ	0,084888	0,026915	0,026915	0,139
75	Giresun	Merkez	0,084190	0,026131	0,026131	0,136
76	Giresun	Çanakçı	0,024157	0,053371	0,053371	0,131
77	Samsun	Asarcık	0,015809	0,056148	0,056148	0,128
78	Ordu	Ulubey	0,076354	0,025644	0,025644	0,128
79	Giresun	Eynesil	0,021325	0,050458	0,050458	0,122
80	Rize	Fındıklı	0,034018	0,043633	0,043633	0,121
81	Giresun	Görece	0,052187	0,033639	0,033639	0,119
82	Giresun	Tirebolu	0,054714	0,031022	0,031022	0,117
83	Giresun	Keşap	0,046003	0,034808	0,034808	0,116
84	Ordu	Perşembe	0,061980	0,026256	0,026256	0,114
85	Ordu	Fatsa	0,079215	0,017031	0,017031	0,113
86	Artvin	Arhavi	0,023400	0,044338	0,044338	0,112
87	Ordu	Kabataş	0,048608	0,031360	0,031360	0,111
88	Ordu	Gölköy	0,071133	0,019374	0,019374	0,110
89	Ordu	Kabaduz	0,039425	0,032181	0,032181	0,104
90	Rize	Çamlıhemşin	0,063012	0,019984	0,019984	0,103
91	Trabzon	Arsin	0,056926	0,022389	0,022389	0,102
92	Rize	Çayeli	0,014689	0,031683	0,031683	0,078
93	Ordu	Gülyalı	0,023085	0,027391	0,027391	0,078
94	Samsun	Terme	0,040684	0,017948	0,017948	0,077
95	Rize	Ardeşen	0,016616	0,029527	0,029527	0,076
96	Giresun	Doğankent	0,009183	0,032334	0,032334	0,074
97	Ordu	Ünye	0,056356	0,008202	0,008202	0,073
98	Ordu	Korgan	0,042483	0,014773	0,014773	0,072
99	Trabzon	Beşikdüzü	0,024127	0,023810	0,023810	0,072
100	Rize	Merkez	0,049041	0,011146	0,011146	0,071
101	Samsun	Ayvacık	0,029053	0,020871	0,020871	0,071
102	Samsun	Salıpazarı	0,031560	0,019014	0,019014	0,070
103	Ordu	İkizce	0,033939	0,013968	0,013968	0,062
104	Giresun	Espiye	0,018848	0,018546	0,018546	0,056
105	Ordu	Çaybaşı	0,019487	0,017610	0,017610	0,055
106	Giresun	Güce	0,008328	0,022337	0,022337	0,053
107	Ordu	Çatalpınar	0,013991	0,013599	0,013599	0,041
108	Ordu	Gürgentepe	0,017510	0,011113	0,011113	0,040
109	Artvin	Murgul	0,004867	0,013312	0,013312	0,031
110	Rize	Derepazarı	0,000393	0,015268	0,015268	0,031
111	Rize	Güneysu	0,000000	0,008840	0,008840	0,018
112	Ordu	Çamaş	0,004454	0,000000	0,000000	0,004

BÖLÜM 4: REKABETÇİLİK VE İHTİYAÇ ANALİZİ

4. REKABETÇİLİK İHTİYAÇ ANALİZİ

4.1 MEVCUT DURUM ANALİZİ

DOKAP Bölgesi küçükbaş hayvancılık kümelenme potansiyeli olan Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane ve Tokat illerinin mevcut durumunu ve bölgenin kümelenme için ihtiyaç analizini gerçekleştirmek üzere koyun/keçi yetiştirici birliklerinden; T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı hayvan sağlığı yetiştiriciliği ve su ürünleri şube müdürlüğünden; T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı çayır, mera ve yem bitkileri şube müdürlüğünden, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı ilçe gıda tarım ve hayvancılık müdürlüğünden temsilciler ile 500 ve üzeri küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletme sahipleri ve tarımsal sanayi işleyicilerinin katılım gösterdiği çalıştaylar gerçekleştirilmiştir. Tokat ili ve ilçelerindeki temsilcilerin katılımı ile 7 Mayıs 2018 tarihinde Tokat'da; Giresun, Bayburt ve Gümüşhane illeri ve ilçelerindeki temsilcilerin katılımı ile 9 Mayıs 2018 tarihinde Gümüşhane'de; Artvin ili ve ilçelerindeki temsilcilerin katılımı ile 11 Mayıs 2018 tarihinde Artvin'de olmak üzere üç farklı odak grup çalıştayı gerçekleştirilmiştir.

Şekil 23. Çalıştay Resimleri

Çalıştayların yanısıra ayrıca küçükbaş hayvan yetiştiricileri ile de yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Çalıştaylar ve yarı yapılandırılmış mülakatlar ile DOKAP Bölgesinde olası küçükbaş hayvancılık kümelenmesinin kısa veya uzun vadede gerçekleşebilmesi için bölgenin olumlu ve olumsuz tarafları değerlendirilmiş ve ihtiyaçları tespit edilmiştir. Ayrıca küçükbaş hayvancılık değer zinciri oluşturulmuştur. İhtiyaç analizi sonuçları; girdi koşulları, işletme yapıları ve stratejileri, ilgili kuruluşlar ve destekleyiciler, talep koşulları, devlet konu başlıkları ile **Tablo 34**'te yer almaktadır.

4.1.1 Rekabetçilik ve İhtiyaç Analizi

İhtiyaçlar tespit edilirken, bu proje ile birlikte ortaya koyulacak olan model tarafından “müdahale edilebilir olup olmadığı sorgulanmış ve “E: Evet”, “H: Hayır” ya da “K:Kısmen” şeklinde kodlama yapılmıştır.

Tablo 34. Rekabetçilik ve İhtiyaç Analizi

Girdi Koşulları

Maddeler	Müdahale Edilebilir	Notlar
Nicelik ve nitelik bakımından olmak üzere; sürü yöneticisi ve hayvan bakıcısı temininde güçlükler yaşanması	E	Özellikle sürü yöneticilerinin ve hayvan bakıcılarının istihdamında ve niteliğinde ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Küçükbaş hayvan sayısı son zamanlarda yapılan teşviklerle artırılsa da Bölgedeki genç nüfusun göç etmesi, ilçelerdeki genç nüfusun ise küçükbaş hayvancılığı zor ve zahmetli olarak görmesinden dolayı tercih etmemesi sürü yöneticisi istihdamını zorlaştırmaktadır. Sürü yöneticilerinin; barınak kurabilme, koyun ve keçi ırkını seçebilme, küçükbaş hayvanların besleme ve bakımını yapabilme, bulaşıcı ve yetiştirme hastalıklarına karşı koruyabilme ve mücadele edebilme, çoğaltabilme, sağım yapabilme gibi niteliklere sahip olması beklenmektedir. Ancak Bölgede sürü yöneticisi ve hayvan bakıcısı niceliği kadar niteliği de sorun teşkil etmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde sürü yöneticisi ve hayvan bakıcısı istihdam edilememesinden dolayı azalmanın olabileceği öngörülmektedir. Türkiye'nin bazı bölgelerinde sürü yöneticiliğinin imkânları geliştirilerek mesleğin çekiciliği artırılmıştır.
Sürü yöneticiliğinin mesleki itibarının toplum nezdinde düşük olması	E	Sürü yöneticiliğinin toplum içinde itibarsız bir meslek grubuna ait olarak görülmesi, bu mesleğin sosyal imkânlarının yetersizliği, yaşam ve çalışma koşullarının çetinliği, sürü yöneticilerinin birçoğunun yeşil kartlı olması nedeni ile sosyal güvelik güvencelerinin olmaması nitelik ve nicelik açısından sürü yöneticiliği mesleğinin çekiciliğinin azalmasına neden olmaktadır.
Kesif yem maliyetlerinin yüksek olması	K	Küçükbaş hayvan besisi daha çok meralardan sağlansa da mera alanlarının yetersizliği ve kış aylarının uzun sürmesi kesif yemlerin de kullanılmasını gerektirmektedir. Kesif yem karmalarında kullanılan hammaddelerin fiyatları ülke genelinde genel itibarıyla yüksek olduğu için bu durum hayvancılık sektörünün rekabetçi bir yapıya kavuşturulabilmesinde önemli bir sorun olmaktadır.

Girdi Koşulları (Devam)

Maddeler	Müdahale Edilebilir	Notlar
Yem bitkisi ekilebilir arazilerin yetersizliği ve arazilerin engebeli olması	K	DOKAP Bölgesi'nin arazi yapısı itibariyle eğimli ve küçük parçalı arazi yapısı ve mekanizasyon yetersizliği geniş alanların ekilmeden kendi haline bırakılmasına neden olmaktadır. Bölgede küçükbaş hayvan yetiştiricileri yem bitkisi yerine çoğunlukla tahıl samanı kullanmaktadır.
Mera ağırlıklı besleme yapılması	-	Bölgedeki besicilerin sahip oldukları küçükbaş hayvanları mera ağırlıklı olarak besleme alışkanlıkları ithal yem kullanım oranını azalmakta ve girdi maliyetlerini düşürmektedir. Ayrıca Bölge meraları küçükbaş hayvanlar için daha uygundur.
Mera alanlarının doğru kullanılmamasından dolayı niteliğinin ve niceliğinin olumsuz etkilenmesi	E	Meraların erken ilkbaharda ve geç son baharda aşırı otlatılarak otlatma planlarına uyulmaması, meraların amaçları dışında kullanılması (bina, ahır tarla vb.) meraların verimsizleşmesine neden olmaktadır. Meraların göçerlere kiralanması da meraların üzerindeki otlatma baskısını artırmaktadır.
Mera tespit, ıslah ve amenajmanı konusunda projeler yürütülüyor olmasına rağmen yürütülen çalışmaların etki alanlarının düşük olması	E	Mera tespit, ıslah ve amenajmanı konusunda projelerin yürütülmesi meraların verimliliği açısından olumlu sonuçlar vermektedir. Ancak yapılan çalışmaların mevcut mera kapasitesine göre daha düşük alanlarda ve uzun sürede gerçekleşmesi verimliliğe olan etkiyi de düşürmektedir. Mera tespit, ıslah ve amenajman çalışmalarının ile yaygınlaştırılarak ihtiyaç olan tüm meralarda gerçekleştirilmelidir.
Sosyal sermayenin yetersiz olması	E	Küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin eğitim düzeylerinin yüksek olması tarımsal sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır. Bölgede küçükbaş hayvan yetiştiriciliği genel olarak eğitim ve gelir seviyesi düşük küçük aile işletmeleri tarafından babadan oğula devam eden üretim teknikleriyle gerçekleştirilmektedir. Bunun da etkisiyle, hayvancılığa ilişkin temel bilgi seviyesinin yanında üretici örgütlenmesi, girişimcilik ve liderlik konularında da yetersiz kalınmaktadır.
Kırsal kesimde sosyal ve kültürel olanakların yetersiz, yaşam koşullarının güç olmasından dolayı küçükbaş hayvancılığın sürdürülebilirliğinin riskli olması	E	Hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı kırsal alanlarda; istihdam, sağlık, barınma, eğitim, sosyal ve kültürel aktivite olanaklarının, kısacası yaşam ve refah koşullarının kısıtlı olması nüfusu ve özellikle de genç işgücünü daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak için kente göçe yönlendirmektedir. Bu durum üreticilerin sektörden ayrılmalarının ve sektörde faaliyet gösterenlerin yaş ortalamasının artmasının temel nedenleri arasındadır. Mevcut ve potansiyel genç işgücünün göçü girişimcilik, inovasyon, yeniliklere açıklık bakımından sektörün gelişme olanaklarını sınırlandırmaktadır.

Girdi Koşulları (Devam)

Maddeler	Müdahale Edilebilir	Notlar
İnsan sağlığı, refahı ve yaşam standartlarının sağlanabilmesi için barınak koşullarının yetersiz kalması	E	Küçük işletmelerde barınakların hayvanları koruyacak şekilde düzenlenmediği görülmektedir. Büyük işletmeler dışında barınak şartları genel itibarıyla yetersizdir. Küçük işletmelerin çoğu taş, kerpiç, ahşap ve briketten yapılmış olup temizlik, aydınlatma, havalandırma, içme suyu gibi temel hayvan yaşam koşulları açısından uygun değildir. Ayrıca bu işletmelerde mekanizasyon olmaması, elle sağım, sütün soğuk zincire girmemesi vb. modern işletmeciliğe uygun olmayan koşullar söz konusudur.
İrk ıslahına yönelik Ar-Ge faaliyetlerinin etkin yürütülmemesi, genellikle halk tarafından ırk ıslahının gerçekleşmesi	E	Tarımsal işletmelerin koşullarına uyan hayvanlarla yetiştiricilik yapılması ve hayvanların ihtiyaçlarının uygun karşılanması halinde optimum verimlilik sağlanabilir. Ancak DOKAP Bölgesi'nde verimliliği yüksek hayvan ırkı ıslahına yönelik araştırma ve geliştirme çalışmaları yeterli seviyede yürütülmemekte daha çok bu rolü yetiştiriciler geleneksel yöntemlerle gerçekleştirmektedir.
Küçükbaş hayvan bakımında ve beslemesinde geleneksel yöntemlerin kullanılması	E	Özellikle aile tipi işletmelerde hayvancılıkla uğraşan kesimin yaş ortalamasının yüksek olması ve eğitim düzeyinin istenen düzeyde olmamasına bağlı olarak bakım ve beslemede yapılan yanlışlıklar verim düşüklüğüne yol açmaktadır.
Bitkisel üretimde ve modern hayvancılık faaliyetlerinde enerji maliyetinin yüksek olması (elektrik ve motorin)	E	Başta motorin fiyatları olmak üzere enerji maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle işletme maliyetleri yükselmektedir. Sanayide elektrik, denizcilikte ise motorin çok daha ucuz kullanılmaktadır. Elektrik maliyetleri sanayi fiyatlarına göre yüksek olduğundan sulamada, salma sulamadan modern sulama yöntemlerine geçilememektedir. Bununla birlikte; enerji maliyetlerinin yüksek olması yem hazırlama, yem taşıma ve dağıtma, yem bitkileri üretimi vb. faaliyetlerde maliyeti yükseltmektedir.
Damızlık hayvan yetiştiriciliğinin yetersiz olması	E	Sütçü ve etçi ırk hayvanlarda damızlık ve besi materyalleri hem nitelik hem de nicelik bakımından yetersizdir. Yetiştiricilerin, hayvan döllemelerinde kendi sürülerindeki küçükbaş hayvanları kullanmaları sebebiyle kan yakınlığının artması ya da sadece hayvanların dış görünüşlerini değerlendirerek damızlık hayvanları seçmeleri verim kayıplarına sebep olmaktadır. Bu nedenle hayvansal ürün miktarları düşük düzeyde gerçekleşmektedir.
Küçükbaş kırkım, süt sağma makinası gibi alet ve ekipmanlar ile kesimhane, küçükbaş yıkama ünitesi benzeri altyapıların yetersiz olması	E	Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğindeki özellikle küçük işletmelerin hayvansal üretim için gerekli olan alet ve ekipmanları yetersizdir. Ayrıca bölgede kesimhane sayısının yetersizliği kayıt dışı kesimlerin artmasına neden olmaktadır. Hayvan sağlığı için gerekli altyapılar bölgede yetersizdir.

İşletme Yapısı Ve Stratejisi

Maddeler	Müdahale Edilebilir	Notlar
Küçük aile işletmeciliğinin yoğun olması	E	Küçükbaş hayvancılıkta da küçük aile işletmeciliği hâkim durumdadır. İşletmelerin genelinin küçük ölçekli olması; sektörde ihtisaslaşmanın olmamasına, işletmelerin süt ve besi amaçlı yetiştiriciliği birlikte yürütmesine, işletmelerin ticarileşmemesine neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak ölçek ekonomisinden faydalanılamamakta ve maliyetler yükselmektedir.
Orta ve büyük ölçekli işletmelerin kurumsallaşma yetersizliği	E	İşletmelerin büyük çoğunluğunun kurumsallaşamamış olması, iş süreçlerinin ekonomik işletmecilik esaslarına uygun yürütülmesinde ve modern tarım yöntemlerinin benimsenmesinde zorluklara neden olmaktadır.
İşletmeler arası işbirliğinin ve düzenli bilgi paylaşımının olmaması	E	Bölgede hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren paydaşlar arasında girdi tedariki, üretim ve pazarlama süreçlerinde işbirliği çerçevesinde hareket etmelerini sağlayacak ortak çalışma kültürü gelişmemiştir. Sistematik ve örgütlü bir işbirliği kültüründen ziyade kişisel ilişkilere dayalı karşılıklı bilgi alışverişi niteliğinde bilgi paylaşımı yapılmaktadır. İşbirliğine yönelik olarak işletmeler arasında düzensiz ve söyleşi nitelikli bilgi paylaşımı vardır. Sistemli ve düzenli bir şekilde toplantılar ya da bilgilendirme oturumları yapılmamaktadır.
İşletmelerin zorlu bir coğrafyaya yayılmış olmasının işbirliği süreçlerini zorlaştırması	H	Coğrafyanın geniş olmasının yanı sıra doğal ve iklim koşullarının zorluğu üreticilerin ve üretici örgütlerinin bir araya gelerek çalışmasını zorlaştırmaktadır.
Parçalı arazi yapısı	E	Miras yolu ile arazilerin bölünmesi tarımsal işletmelerin ölçeklerinin küçülmesine ve arazilerin çok parçalı olmasına neden olmuştur. Küçük işletme ve parçalı arazi yapısı işletmelerin ölçek ekonomilerinden yararlanmalarını engellemekte ve üretimi zorlaştırmaktadır. Geliri düşen üreticiler hem bitkisel hem de hayvansal üretimden uzaklaşmaktadır.
Bölgede elde edilen hammaddeleri işleyecek, yan ürünleri değerlendirecek ve katma değer sağlayacak işletme yapılarının bulunmaması	E	Hayvansal ürün işleyen işletmelerin bulunmasına karşın, bunların yeterli hammadde ve işgücü temin edememeleri nedeniyle kapasite kullanım oranlarının düşük olması gibi bir sorunu bulunmaktadır.
İşletmelerin finansal gücünün zayıf olması	E	Bütün girdilerin (Hammadde, hayvan,vb.) zamanında ve yeterince sağlanamamasından kaynaklı olarak maliyet artışları ve verim kayıpları yaşanmakta, karlılık azalmakta ve yürütülen faaliyetin sürdürülebilirliği zayıflamaktadır.

İşletme Yapısı Ve Stratejisi (Devam)

Maddeler	Müdahale Edilebilir	Notlar
İşletme sahiplerinin yaş ortalamasının yüksek olması	E	Kentlere göç nedeniyle köylerde yaşlı nüfusun kalması, bunların da hayvancılığı ticari faaliyetten ziyade geçimlik olarak yapıyor olması veya hayvancılığı terk etmesi söz konusudur.
Bölgede besiciliğin kurbanlık hayvan yetiştirmeye yönelik yapılması	E	Bölgede yıl boyu yapılan besicilikten yaygın olarak kurban bayramında satılmak üzere hayvan yetiştirmeye yönelik besicilik şekline geçiş yapılmıştır.

İlgili Kuruluşlar ve Destekleyiciler

Maddeler	Müdahale Edilebilir	Notlar
Bölgede DOKAP, DOKA, OKA, KUDAKA gibi hayvancılıkla ilgili altyapının ve yatırımların desteklenmesini sağlayacak kurumların olması	-	Bölgede var olan DOKAP, DOKA, OKA, KUDAKA gibi kurumlar hayvancılık altyapısının ve yatırımlarının desteklenmesine yönelik projeler geliştirerek Bölgenin ve Bölge halkının kalkınmasına katkı sağlamaktadır.
Bölgede her ilde üniversite yer almasına karşılık hayvancılıkla ilgili araştırma ve geliştirme kapasitenin düşük olması	E	Bölgede bulunan üniversitelerde tarım ve hayvancılık konusunda bölümler olsa da araştırma ve geliştirme odaklı bölümlerin kapasitesi düşük seviyededir. Üniversitelerdeki tarım ve hayvancılık kapasitesinin düşük olması araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin ve üreticilerle veya küçükbaş hayvan birlikleriyle üniversiteler arasındaki işbirliklerinin etkin yürütülememesine neden olmaktadır.
Sektör ile üniversiteler ve araştırma enstitüleri arasındaki işbirliğinin ve koordinasyonun yetersiz olması	E	Sektör – üniversite ve araştırma kuruluşları arasındaki işbirliği kültürü gelişmemiştir. Bilimsel çalışmaların sonuçlarından üreticiler yararlanamamaktadır, birden fazla kurum mükerrer araştırmalar yapabilmektedir. Ortak kaynak ve işgücü kullanımı büyük ölçüde yoktur.
Üretici örgütlerinin etkin çalışmaması	E	Örgütlerin eğitim seviyesinin düşük olması, üretici örgütü faaliyetlerine olan ilgisizlikleri ve ekonomik olayları algılama sorunları, örgüt yöneticilerinin işletme yönetimi konusunda bilgi ve deneyim eksikliği, profesyonel yönetici istihdam edilememesi, toplumun genelinde kişiler arası güven, dayanışma ve ortak iş yapma kültürünün yani kooperatifçilik kültürü ve bilincinin yeterince yerleşmemiş olmasıdır. Ayrıca örgüt içi bürokrasi sebebi ile hızlı karar alma ve uygulamada ortaya çıkan aksaklıklar, örgütlere güvenin yetersiz olması, öz sermaye yetersizliği ve finansman kaynaklarına ulaşımında yaşanan sorunlar üretici örgütlerinin etkinleştirilememesinin önemli nedenleri arasındadır.
Hayvan satışında aracılardan komisyonlarının yüksek olması	E	Hayvan satışı daha çok aracılardan gerçekleşmektedir. Bu durum üreticilerden çok aracılardan kazanmasına neden olmaktadır.

İlgili Kuruluşlar ve Destekleyiciler (Devam)

Maddeler	Müdahale Edilebilir	Notlar
Hibe sağlayan kuruluşlar (TKDK, Kalkınma Ajansları vb.) tarafından verilen desteklerin ancak yeterli öz kaynağa sahip sermaye kesimine hitap etmesi, bu projelerden yararlanabilmek için bürokratik süreçlerin uzun ve zorlu olması	E	Bölgedeki işletme yoğunluğunun büyük çoğunluğunu oluşturan küçük ölçekli aile tipi işletmeler destekleyici kuruluşlar tarafından sağlanan yüksek tutarda yararlanıcı katkısı gerektiren desteklerden yararlanamamaktadır. Proje tutarlarının yüksek olması sebebiyle yararlanıcıların koymasına gereken katkı payının da yüksek olması, ancak yüksek öz sermayeye sahip girişimci adaylarının bu desteklerden yararlanabilmelerine neden olmaktadır.
Yetiştiriciler ve besiciler için hayvancılık desteklerinin verilmesi	-	Genç çiftçi desteği gibi Bakanlık desteklerinden (hayvancılık ve yem bitkileri) dolayı hayvancılığa kısmen geri dönüş olmuştur ve geçmiş yıllara göre küçükbaş hayvan sayıları artış göstermiştir.
Hayvancılık desteklerinin sürekliliğinin olmaması, destekleme politikalarının bölgesel farklılıkları dikkate almaması	E	Verilen desteklerin sürekliliğinin olmaması özellikle destekten beklenen uzun dönemli faydaların ortaya çıkmasını engellemektedir. Destekler ülke genelinde bölgesel farklılıklar dikkate alınmaksızın uygulanmakta, bu da desteklerden beklenen sonuçların etkinliğini azaltmaktadır.
Nakdi kredi sağlayan kooperatiflerin ve bankaların kredi kullandırmasında yaşanan sıkıntılar	E	Nakdi kredi verme yetkileri olmasına karşılık, TTK'lardan kredi kullanımı çok zordur. (kredi kabul gereklilikleri) Çiftçi ve üreticiye sunulan sübvansiyonlu kredi faizlerini uygularken yüksek oranda komisyon oluşturularak kredinin maliyeti yüksek oranda artmaktadır.
ESK'nın piyasayı düzenleme ve fiyat istikrarı sağlama fonksiyonunu yerine getirememesi ve ESK'nın ülkenin her yerinde aynı fiyat politikasını benimsemesi	E	Bakanlar kurulu kararları ile kendisine verilen görevler kapsamında sektördeki konjektürel fiyat istikrarsızlıklarını gidermeye yönelik önlemler alan ESK, et piyasasının yapısal anlamda istikrara kavuşturulmasına yönelik adımlar atamamıştır. Bununla birlikte, ESK, et piyasalarında istikrarın sağlanmasına yönelik yapısal dönüşümün sağlanmasına yönelik politikaların belirlenmesinde etkin rol alamamıştır. ESK fiyat politikalarını belirlerken başta üretim maliyetleri olmak üzere bölgesel farklılıkları göz önünde bulundurmamaktadır. Piyasaların istikrarsız olması üreticilerin üretimde ölçeği büyütememelerine ve planlı üretim yapamamalarına neden olmaktadır. Diğer taraftan ESK tarafından kabul edilen 22 kg canlı ağırlığı aşan küçükbaş hayvanların koyun fiyatından kesilmesi nedeni ile bazı üreticiler de bu durumdan kaçınmak için hayvanlarını meradan daha erken döndürmektedir. Bu durum üreticilerin gelir kaybına neden olmaktadır.

Talep Koşulları

Maddeler	Müdahale Edilebilir	Notlar
Aracı kademelerin (aracıların) çok olması	E	Aracıların çokluğu nedeni ile üreticinin elde ettikleri gelir azalmaktadır.
Bölgede hayvansal ürünlere yönelik markalaşma olmaması	E	DOKAP Bölgesi kırmızı et için ülke genelinde istenilen düzeyde marka oluşturamamıştır.
Küçükbaş hayvan etine talebin düşük olması	K	Son yıllarda büyükbaş hayvanlardan elde edilen kırmızı etlerin küçükbaş hayvanlardan elde edilen kırmızı etlerden daha fazla tercih ediliyor olması küçükbaş kırmızı et üretimini olumsuz yönde etkilemektedir.
Üretim Bölgesinin talebin yoğun olduğu tüketim merkezlerinden uzak olması	H	DOKAP Bölgesinin ana tüketim merkezlerinden uzak olması taşıma/lojistik maliyetlerinin yüksek olmasına neden olmaktadır. Bu durum pazara giriş, pazar oluşturma ve pazarda tutunma gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesini daha da zorlaştırmaktadır. Ayrıca bölgedeki işletmelerin pazarlama konusunda işbirliği içinde hareket edememeleri nedeniyle bu uzaklığın yarattığı dezavantajı ortadan kaldıracak maliyet düşürücü eylemler gerçekleştirilememektedir.
Et ve süt fiyatlarında istikrarsızlık olması	K	Karkas et ve çiğ süt fiyatlarının istikrarsız olması, üreticilerin üretimlerini planlayamamalarına ve bazı dönemlerde gelir kaybına uğramaları sonucunda üretimden çekilmelerine neden olmaktadır.
Canlı hayvan ve karkas et ithalatı	H	Ülkemizin hayvansal üretime elverişli koşullarına rağmen canlı hayvan ve karkas et ithal ediliyor olması ulusal kaynaklarının etkin kullanılmamasına neden olmakta aynı zamanda yatırımcı ve üreticileri çekimser davranmaya itmektedir.
Üretimde sürekliliğin ve standardın olmaması	E	Bölgede üretilen kırmızı etin sürekli bir talebi olmasına karşılık, Bölgede bu talebi sürekli olarak karşılayacak miktar ve standart kalitede ürün üretilmemektedir. Bu da pazar fırsatlarının kaçırılmasına neden olmaktadır.
Bölgede üreticileri küçükbaş hayvancılık pazarına giriş, pazar oluşturma ve pazarda tutunmaya teşvik edecek mekanizmaların olmaması	E	Üreticiler genellikle kurbanlık hayvan için yetiştiricilik yapmaktadır, bunun dışında hayvansal üretimle ilgili pazarda yer alma çabaları bireysel faaliyetlerden öteye geçmemektedir. Üreticilerin pazarda yer almalarını teşvik edecek, hayvansal ürünlerin iyi bir fiyatla pazarlanmasını sağlayacak, üreticileri bu konuda destekleyecek veya yönlendirecek oluşumlar bulunmamaktadır.

Devlet

Maddeler	Müdahale Edilebilir	Notlar
Hayvancılıkla ilgili eğitim ve yayım faaliyetlerinin etkin olmaması	H/E	Hayvancılıkla ilgili eğitim ve yayım çalışmaları yapılırsa da Bölgede eğitim ve yayım çalışmalarını destekleyecek araştırma ve geliştirme çalışmalarının yeterli seviyede olmaması eğitim ve yayım çalışmalarına da yenilik getirememektedir. Mevcut çalışmaların üreticilerde oluşturduğu etki de düşük seviyededir.
Sektörde istikrarın sağlanmasında devlet müdahalelerinin yerinde, zamanında ve doğru olarak gerçekleştirilmesinde yetersiz kalınması	H	Politika belirleyici ve uygulayıcı kuruluşlar et ve et ürünleri piyasasındaki istikrarın sağlanmasında çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. İstikrarın bozulduğu dönemlerde yükselen et fiyatlarının düşürülmesi için yapılan canlı hayvan et ithalatı ancak kısa vadede soruna çözüm getirmekte uzun vadede sektörde istikrarın sağlanması açısından önemli sorunlara yol açabilmektedir. Destekleme ödemelerinin sektörde istikrarın sağlanmasına yönelik etkinliği sınırlı kalmakta, bir kısım destekler sosyal nitelikli olmaktan öteye geçememektedir.
Lojistik hizmetlerine yönelik altyapının yeterli olmaması	E	Bölge ile büyük tüketim merkezleri arasındaki bağlantıyı sağlayacak ulaşım ağlarının yeterli seviyede değildir. Lojistik hizmetlerin yetersiz olması nedeni ile var olan ulaşım alt yapısı yeterli düzeyde kullanılmamaktadır. Bu durum bölgenin pazarlama konusunda karşı karşıya olduğu konulardan bir tanesidir.

BÖLÜM 5:

DOKAP BÖLGESİ KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK KÜMELENME MODELİ ÖNERİSİ VE STRATEJİ YOL HARİTASI

5. DOKAP BÖLGESİ KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK KÜMELENME STRATEJİ YOL HARİTASI ve KÜMELENME MODELİ

5.1 DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Strateji Yol Haritası

DOKAP Bölgesinin mevcut durumu ve ihtiyaç analizi değerlendirildiğinde küçükbaş hayvancılık kümelenmesi ile işbirliğini geliştirmek ve bölgesel rekabet edilebilirliği yükseltmek için öncelikle mevcut yapının beşeri sermayesinin, kurumsal kapasitesinin, örgütlenme yapısının ve altyapısının güçlendirilmesi; Ar-Ge faaliyetleri ile sektörün desteklenmesi; pazarlama ve satılma faaliyetlerine öncelik vererek bu faaliyetlerin ortak işbirliği stratejisi ile düzenlenmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bu konularda yapılacak çalışmaların etkinlik başarısının küçükbaş hayvancılık konusunda olası bir kümenin temellerini oluşturacağı değerlendirilmektedir.

Küçükbaş hayvancılık kümelenmesine giden yolda en önemli rol illerde bulunan küçükbaş hayvancılık birliklerine biçilmiştir (**Şekil 24**). Hali hazırda Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu'nda birliklerin görevleri arasında;

- Üyelerinin ürettikleri ürünlerle ilgili piyasa araştırmaları yapmak ve yaptırmak,
- Üyelerinin ürünlerine pazar bulmak, ürünlerin pazara arzını düzenlemek,
- Üyelerine üretim teknikleri konularında teknik destek sağlamak,
- Üyelerine girdi temininde yönlendirici yardımlarda bulunmak,
- İç pazara ve ihracata uygun çeşitlerin üretilmesini sağlamak,
- Eğitim ve yayım hizmeti vermek, danışman hizmeti sağlamak,
- Ürün kalitesini iyileştirici tedbirler almak ve ürün standartlarını uygulamak,
- Çiftlik düzeyinde yapılan tarımsal uygulamaları izlemek,
- Kayıtlarını tutmak ve belge düzenlemek,
- Çevreyle uyumlu üretim tekniklerini yaygınlaştırmak,
- Üyeleri adına ürün depolanmasına, gerektiğinde bu amaçla depo kiralınmasına yardımcı olmak,
- Ürünlerin tanıtımıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak,
- Sözleşmeli üretim kapsamında, üyeleri adına örnek tip sözleşmeler düzenlemek ve bununla ilgili faaliyetleri koordine etmek,

faaliyetleri bulunmaktadır. Birliklerin mevzuatta beklenen bu görevleri etkin olarak gerçekleştirmeleri gelecekte kurulması olası kümelenme oluşum ya da oluşumlarına da katkı sağlayacaktır. Ancak mevcut durumda birliklerin kurumsal kapasiteleri bu faaliyetleri beklenen seviyede gerçekleştirmeleri noktasında yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple **Şekil 24**'te yer aldığı gibi birliklerin kapasitesinin güçlendirilmesi öncelikli konu olarak değerlendirilmiştir. Üreticilerin

mesleki bilgi, beceri, danışmanlık konularındaki gelişimi de birliklerde gelişen bu kapasite ile desteklenebilir.

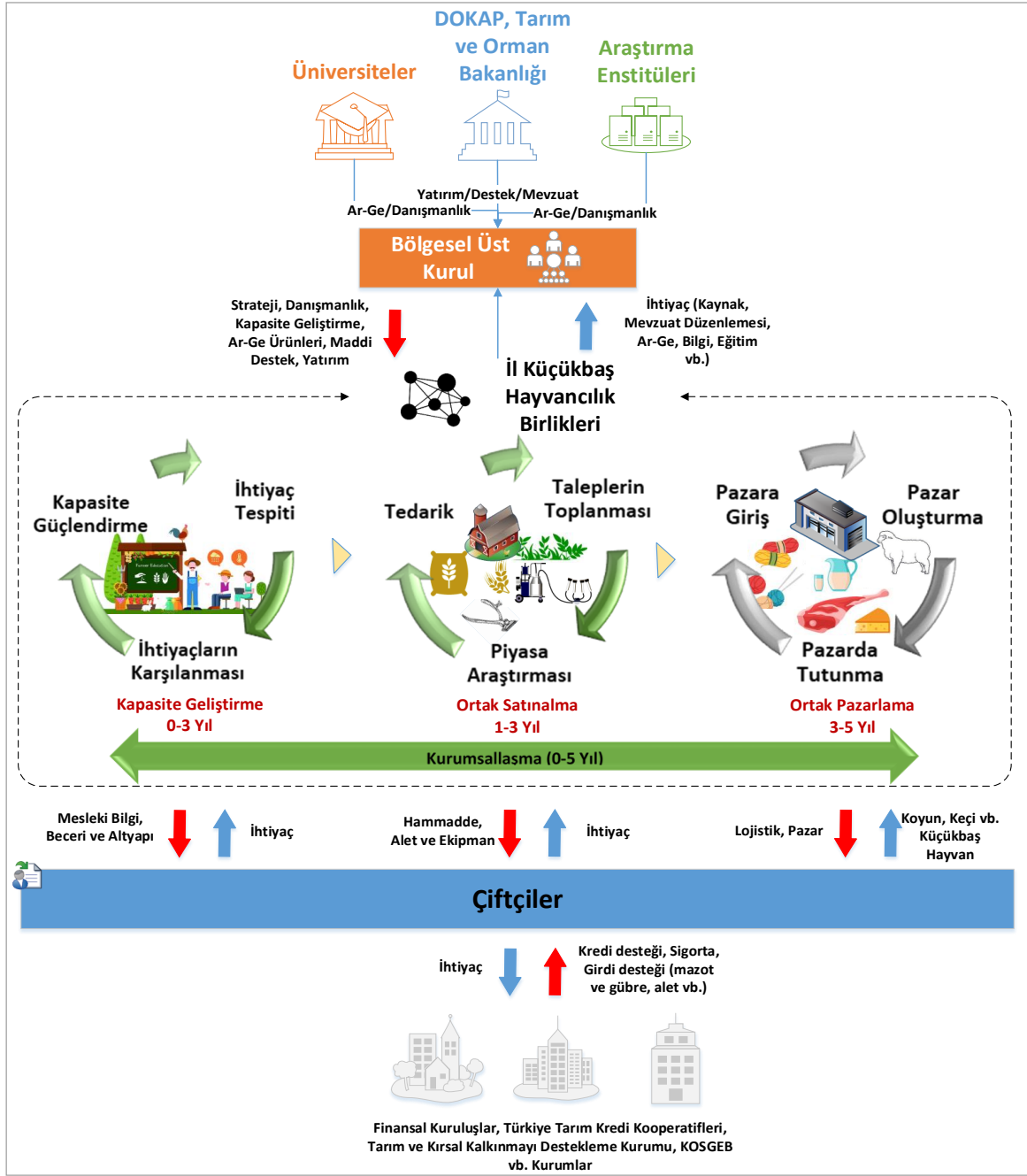
DOKAP Bölgesi'nde küçükbaş hayvancılık ekosistemini daha etkili yönetebilmek ve paydaşlar arasındaki etkileşimi artırabilmek için bölgesel bir üst kurulun kurulması önerilmiştir (**Şekil 24**). Mevcut durumda sektöre yönelik ortak stratejik odak konulara yönelme yapılmamakta, Ar-Ge faaliyetleri düşük seviyede yürütülmekte, destekler ve projeler odak stratejilerle yürütülmemektedir. Bölgesel üst kurulun sektörün stratejik hedeflerinin belirlenmesinde, birliklerin kapasitelerinin geliştirilmesinde, Ar-Ge faaliyetlerinin daha etkin yürütülmesinde ve gerektiği durumlarda ilgili mevzuatların düzenlenmesi konusunda koordinasyonun sağlanmasında birliklerle yüksek düzeyde etkileşimde olması hedeflenmiştir.

Örnek küme uygulamalarında kümelerin işbirliği yaptığı konular kapasiteye göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Kümelerdeki işbirliği çeşitliliği DOKAP Bölgesi'nde oluşabilecek olası kümeye de yansiyabilir ancak mevcut durum bu çeşitliliği sağlamak için gerekli şartları henüz içermemektedir. Bu sebeple mevcut durumda yapılacak kapasite geliştirme faaliyetleri sonrasında sisteme daha hızlı adapte olarak sektöre yüksek katma değer sağlayacak öncelikli konular satınalma ve pazarlama olarak belirlenmiştir.

Hâlihazırda birlikler üreticilerin yem gibi bazı girdilerini ortak satınalma ile tedarik ederek üreticilere sunmaktadır. Bu mevcut kapasiteyi; talep toplama, piyasa araştırması, tedarik fonksiyonlarını ortak satınalma mekanizmasını kurarak üreticilerin diğer ihtiyaçlarını da karşılayacak şekilde düzenlemek girdi maliyetlerinin azalmasına ve işbirliği kültürünün oluşmasına katkı sağlayacaktır. Ancak ortak satınalma mekanizmasının birliklerde iyi tasarlanması ve tasarlanan süreci işletecek ekiplerin yetkin olması önemlidir. Bu sebeple birliklerde kapasite geliştirme faaliyetlerinin devamında ortak satınalma süreçlerinin işletilmesi önerilmiştir.

Bölgedeki küçükbaş hayvancılık değer zinciri sektörün büyümesine katkı sağlayacak pazarlama mekanizmalarını içermemektedir. Bu sebeple sektörün büyümesi ve kümelenme potansiyelinin oluşması için pazara etkinin artırılması önemlidir. Mevcut durumda pazara giriş, pazar oluşturma ve pazarda tutunma gibi faaliyetleri üreticilerden beklemek yerine birliklerin bu konuda kapasitelerini geliştirerek üreticiler adına bu faaliyetleri aktif olarak yürütmelerinin etkinliği artıracağı düşünülmektedir. Birliklerin, pazarlama ile ilgili faaliyetleri kapasite geliştirme sürecini tamamladıktan sonra gerçekleştirmeleri önerilmiştir.

5 yıllık süreçte **Şekil 24**'te önerilen modelin **Tablo 35**'teki stratejilerle uygulanmasının küçükbaş hayvancılık kümelenmesi için gerekli yapının temelini oluşturması hedeflenmektedir.

Şekil 24. DOKAP Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Modeli Önerisi

Tablo 35'te DOKAP Bölgesi'nde küçükbaş hayvancılık kümelenmesine temel oluşturacak öncelikli strateji konuları;

- İnsan Kaynakları
- Kurumsallaşma,
- Altyapı,
- İşbirliği,
- Ar-Ge,
- Satınalma
- Pazarlama olarak belirlenmiştir.

Tablo 35. DOKAP Bölgesi Tarımsal Üretim ve Tarımsal Sanayi Yatırım Potansiyeli Araştırma Projesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Stratejileri

Konu	Strateji
S1	Küçükbaş hayvan işletmelerinin beşeri sermayesinin güçlendirilmesi
Eylem 1	Sürü yöneticisi ve hayvan bakıcılarının sosyal olanaklarının iyileştirilmesi
Eylem 2	Sürü yöneticisi ve hayvan bakıcıları için mesleki gelişim sağlayacak eğitimlerin planlanması ve uygulanması
Eylem 3	Modern bakım ve beslenme ile ilgili bilgi ve farkındalık yaratmak amacıyla eğitimlerin planlanması ve uygulanması
Eylem 4	Küçükbaş hayvan işletmelerine ve çalışanlarına özgü sosyal güvence yöntemlerinin geliştirilmesi
Eylem 5	Gençlerin küçükbaş hayvancılıkta devamlılığını sağlayacak teşvik ve destek sistemlerinin kurulması ve uygulanması
Eylem 6	Üniversitelerin, Araştırma Enstitülerinin, İl Tarım ve Orman Müdürlüklerinin ve Üretici Örgütlerinin işbirliği ve koordinasyonu ile küçükbaş hayvancılık konusunda yayım ve danışmanlık faaliyetlerinin etkinleştirilmesi
Eylem 7	Yabancı uyruklu işçilere verilen (Ör: Afganistan) muafiyetlerin yaygınlaştırılması
S2	Üretici örgütlerinin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi
Eylem 8	Birliklerin mevzuatla tanımlanan görevlerini icra edebilmeleri için yetkin insan kaynağı istihdam etmeleri veya mevcut insan kaynağının yetkinliğinin artırılması için faaliyetler gerçekleştirilmesi
Eylem 9	Üniversitelerin ve araştırma enstitülerinin üretici örgütleriyle bilgi, tecrübe, danışmanlık vb. konularda daha sık iletişim sağlayabileceği toplantı, çalıştay vb. çalışmaların gerçekleştirilmesi
Eylem 10	Üretici örgütlerinin iş süreçlerinde teknoloji (yazılım, online platformlar vb.) kullanımının yaygınlaştırılması
S3	Küçükbaş hayvancılık işletmelerinin altyapılarının geliştirilmesi
Eylem 11	Barınak koşullarının iyileştirilmesi
Eylem 12	Küçükbaş kırkım, süt sağma makinası gibi alet ve ekipmanların desteklenmesi
Eylem 13	Kesimhanelerin yaygınlaştırılması
Eylem 14	Ağıl, yem deposu, süt sağım ve soğutma sistemleri vb. altyapıların desteklenmesi
Eylem 15	Küçükbaş yıkama ünitelerinin yaygınlaştırılması
Eylem 16	"Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinde Yaşam Standartlarının Geliştirilmesi Projesi"nin bölge genelinde küçükbaş hayvancılık konusunda öne çıkan illerde yaygınlaştırılması
S4	Bölgedeki paydaşların işbirliğini artıracak ve birlikte hareket edilmesine imkan verecek örgüt yapısının oluşturulması
Eylem 17	Birliklerin ortak bir stratejiyle hareket etmesini sağlamak amacıyla Üniversite, Araştırma Enstitüleri, DOKAP, İl Tarım ve Orman Müdürlükleri ve üretici örgütleri temsilcilerinden oluşan bir Bölgesel Üst Kurulun oluşturulması
Eylem 18	Bölgesel Üst Kurulun küçükbaş hayvancılık stratejileri, bilgi ve profesyonel yönlendirme, Ar-Ge ürünleri, bölgesel teşvik ve destek sistemlerinin yapılandırılması, kapasite geliştirme vb. konularda üretici örgütlerini desteklemesi
Eylem 19	Üretici örgütlerinin ortak satınalma ve pazarlama, altyapı, eğitim, bilgi ve profesyonel yönlendirme vb. konularda sektörel paydaşlarla çiftçi ve işletmeler arasındaki koordinasyonu sağlaması
Eylem 20	Küçükbaş hayvancılık birliklerine üyeliğin teşvik edilmesi
Eylem 21	İşletmeler arası işbirliğinin ve düzenli bilgi paylaşımının üretici örgütleri koordinasyonunda yürütülmesinin sağlanması

Tablo 35. DOKAP Bölgesi Tarımsal Üretim ve Tarımsal Sanayi Yatırım Potansiyeli Araştırma Projesi Küçükbaş Hayvancılık Kümelenme Stratejileri (Devam)

Konu	Strateji
S5	Ar-Ge çalışmalarının sektör ile işbirliği içerisinde paydaş ihtiyaçları gözetilerek gerçekleştirilmesi
Eylem 22	Bölgeye özgü hayvan ıslahı çalışmalarının gerçekleştirilmesi
Eylem 23	Yem bitkileri ekim alanlarının verimliliğini artırmaya yönelik fizibilite çalışmalarının gerçekleştirilmesi
Eylem 24	Karkas ağırlığı ortalamasının artırılmasına yönelik Ar-Ge faaliyetlerine öncelik verilmesi
S6	Küçükbaş hayvancılık girdi maliyetlerinin ortak satınalma yaklaşımıyla ve bölgeye özgü desteklerle azaltılması
Eylem 25	Birliklerin ortak satınalma yapabilme kabiliyetlerinin eğitim, insan kaynağı ve yazılımlar ile güçlendirilmesi
Eylem 26	Birliklerin ortak satınalınan hammaddelerin depolamasını ve lojistiğini sağlayabilmesi için teşvik ve destek sistemlerinin uygulanması
Eylem 27	Üreticilerin işletmelerinde kullandıkları elektrik ve suyun sanayi tarifesi üzerinden ücretlendirilmesi
S7	Bölgedeki çayır ve meraların doğru ve etkin kullanımının sağlanması
Eylem 28	Çayır ve meraların amenajmanın, ıslah edilmesine ve sürdürülebilir yönetiminin sağlanmasına yönelik çalışmaların yaygınlaştırılması
Eylem 29	Çayır ve meraların doğru ve etkin kullanımı için bölge halkının bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi
S8	Bölgedeki küçükbaş hayvan ürünlerinin pazarlama gücünün artırılması için ortak pazarlama modelinin geliştirilmesi
Eylem 30	Üretici kooperatifleri ve birlikleri aracılığı ile ürünlerin ortak pazarlama, satış ve lojistik altyapısının kurulması (E-ticaret) ve yaygınlaştırılması
Eylem 31	Üretici kooperatiflerinin ve birliklerin öncülüğünde hayvan borsalarının ve pazarlarının kurulması
Eylem 32	Birliklerin üyeleri adına kesimhane ve et işleme tesisleri ile yapacakları sözleşmeli tedarik ve yetiştiricilik uygulamalarının yaygınlaştırılması
Eylem 33	Yan ürünlerin (yün, deri vb.) değerlendirilmesine yönelik fizibilite çalışmalarının gerçekleştirilmesi
Eylem 34	Bölgeye özgü Hemşin, Karayaka vb. ırkların coğrafi işaretlemelerinin sağlanarak kamuoyunda bilinirliklerinin artırılması